COMMENTARIA
IN ARISTOTELEM
GRAECA

EDITA CONSILIO ET AUCTORITATE

ACADEMIAE LITTERARUM REGIAE BORUSSICAE

VOLUMINIS V

PARS V THEMISTII IN ARISTOTELIS METAPHYSICORUM Λ

BEROLINI

TYPIS ET IMPENSIS GEORGII REIMERI

MCMIII

THEMISTII

IN ARISTOTELIS METAPHYSICORUM

LIBRUM Λ PARAPHRASIS

HEBRAICE ET LATINE

CONSILIO ET AUCTORITATE

ACADEMIAE LITTERARUM REGIAE BORUSSICAE

EDIDIT

SAMUEL LANDAUER

BEROLINI

TYPIS ET IMPENSIS GEORGII REIMERI

MCMIII

PRAEFATIO

Themistii in librum Λ Metaphysicorum paraphrasin ab Abû Bischr Mattâ arabice translatam esse, fortasse etiam (?) a Schamlî, Fihrist[1]), qui quidem hoc loco valde interpolatus est, refert. sed cum haec translatio arabica ut ipsum Themistii exemplar graecum periisse videatur, feliciter factum est, ut hebraica certe versio, quam Moses ben Samuel ibn Tibbon ante d. XIII Kal. Mart. MCCLV[2]) confecit, in compluribus bibliothecis sit servata. atqui huius Tibbonis exemplar docet superscriptio codicis B aliquam notam tulisse, qua Ishâq b. Ḥonein versionis arabicae auctorem et Tâbit b. Qurra emendatorem esse nobis proderetur. huic igitur testimonio quod ex ipso exemplari fluxit non dubium est quin plus sit fidei adscribendum quam bibliographo quamvis vetusto, qui haud raro ex indicibus tantummodo se hausisse ipse confessus sit. praeterea non extra omnem veri similitudinem positum est, sub illo '*numero librorum Metaphysicorum*', qui etiam in Fihristio (nimirum secundum alium auctorem) Ishâqio attribuuntur, etiam librum Λ comprehensum fuisse et eum quidem fortasse coniunctum cum hac Themistii paraphrasi.

Titulus accuratior ex eis quae aut superscripta aut subscripta habent codices elici non potest; nam generalius illic dicitur '*commentarius*' ut פירוש (cod. B) et באור (cod. Lips.). similiter etiam apud iudaicos scriptores[3]). neque diligentius loquuntur Arabes, velut تفسير Fihrist, شرح Alfârâbî[4]) et

---

[1]) Ad verbum expressum a posteriore Ibn al-Qiftî p. 42.

[2]) Ita in extremis cod. B (11. Nisan 5015): cod. A et Finzi annum dumtaxat exhibent.

[3]) cf. Levi b. Gerson, Milchamot Ha-schem p. 221,3 cum p. 224,19 et 225,2.

[4]) Locus memorabilis nunc arabice legi licet in Fr. Dieterici *Alfârâbî's philos. Abhandl.* p. 34: „Ferner gibt es von den Alten keine erschöpfende Erläuterungsschrift zu diesem Buche wie zu den übrigen ⟨aristotelischen⟩ Büchern. Wir haben bloss zu dem Tractat Λ eine unvollständige von Alexander und eine vollständige von Themistius; die andern sind entweder nicht erläutert worden oder nicht auf uns gekommen. Beachtet man die Schriften der Peripatetiker, sollte man freilich glauben, dass Alexander das ganze Buch commentirt habe."

Schahrastanî[1]); Ibn Sînâ tandem plus sapit, cum Themistii rationem perbene ita describit[2]) *„qui scripta primi magistri modo enarrationis* (تلخيص) *scite illustrat, quamquam in ipsas cogitationes non penetrat“.* haud absimiliter post eum Ibn Ruschd loquitur in isagoges suae ad hunc librum exordio.

Ad textum hebraicum constituendum hi mihi praesto fuerunt codices:

A Codex Monacensis 234, fol. 175^{v}—204^{r}, litterarum genere germanico (?) exaratus. ante fol. 188 quod incipit p. 17,3 huius editionis unum periit folium.

B Codex Monacensis 108, fol. 80—91, litteris hispanicis scriptus.

Breviter uterque codex descriptus est in Steinschneideri Catalogo ed. alt. p. 65. p. 109.

C Codex Lipsiensis bibliothecae senatoriae 40 f. 234^{v}—247^{r}, litteris hispanicis, totus correctus manu altera et notis marginalibus instructus, quibus discrepantia alterius codicis indicatur; cf. Fr. Delitzschii Catal. p. 305 et 324.

D Codex Parisinus 894 fol. 41—47, fragmentum est non ultra p. 12,17 h. ed. pertinens, litteris ille scriptus orientalibus cursivis sed lectu difficilibus. collatus est a M. Ginsburger Sulziensi, viro doctissimo.

O Codex Oxoniensis Bodleianus 1377 fol. 134sqq. huius specimen tantummodo praesto fuit ex primis et extremis.

Codex Taurinensis 40, quem indicat Peyronii Catalogus p. 20, frustra mihi petitus non praesto fuit. praeterea cum liber satis probe sit traditus, plura subsidia velut Parisinum 1054^{15} et mancum Lugdunensem 40^{4} poscere supervacaneum esse videbatur.

A et D, qui gemelli sunt, editionis huius fundamentum esse volui. simili necessitudine inter se iuncti C et O; medium ferit inter utrosque B, his tamen propior. pleraque pars discrepantiae grammaticam tangit et propterea ad versionem latinam nihil momenti affert. omnino otiosum erat omnia illa etiam minutissima in notas referre. etenim si quis intellegere studeat, quanta licentia talium scriptorum librarii grassentur, quam saepe synonyma arbitrio mutent, quotiens membra minora atque adeo totos versus omittant, adeat ille primas huius editionis pagellas, ubi ad codicum differentiam significandam a delectu abstinui; sed ne optimi quidem codices a neglegentiae crimine liberi sunt. quia flumen orationis hic tardius fluit, plenius interpunctis enuntiatis plus lucis afferre studui.

Hebraica verba hic primum publici iuris fiunt, sed in latinis ante-

---

1) *Book of religious and philos. Sects* p. 312,4; 326,12; cf. etiam 343,5.

2) al-Schefâ *Metaphysik* p. 611 et inde al-Nagât p. 73 inf.; Themistii nomen, etsi in utroque siletur, tamen a prioris glossatore apertum est.

cessorem habui Mosen Finzi [1]), cuius opus emendare meum erat. quo in genere quidquid novatum est, ut in Themistio De caelo nostro sic hic quoque *cursivis* litteris impressum est exceptis eis quae intra ipsa vocabula correcta sunt. ac Finzii quidem additamenta signo [ ], mea ipsius signo ⟨ ⟩ distinxi. inter ea quae male administravit Finzi illud est pessimum, quod nimis saepe Aristotelis verba in Themistii paraphrasin transtulit, id quod funditus a me sublatum est exceptis tamen eis locis, ubi in vulgato Metaphysicorum textu lectionis discrepantia non reperitur. nam haud immemor fui quam longinquis itineribus exemplar graecum per Arabes ac Iudaeos ad nos usque traductum sit. et his quidem locis verba Aristotelica diductis litteris, ut soleo, exprimere nolui.

Averroes quidquid e libro nostro citavit, diligenter ubique recensui. bis vero hebraicam eius formam, quam publicavit J. Freudenthalius, vir eruditissimus, contuli [2]). sed etiam latius patent huius paraphrasis in philosophia orientali vestigia. Schahrastani [3]) quidem, secutus ille Ibn Sînâ ducem „*cuius doctrina in Themistio nititur*“, in uberrimo suo de Aristotele capitulo ex huius paraphrastae commentariis ac praecipue ex hoc libro sua se hausisse aperte confitetur. ecce haec ex pluribus exempla, Sch. p. 312, 20 sqq. = Th. lat. 29,2 sqq.; 314,7 sqq. = 34,13 etc.; 315,6 = 32,10; 316,20 sqq. = 21,35 sqq.; 317,9 sqq. = 34,35 sqq.; 320,10 sqq. = 14,21 — 15,37 (interiectis aliis). cf. praeterea p. 344,2 sqq. et Th. 9,31 sqq.

Iudaeorum hunc librum citant duo commentatores Maimonidis celeberrimi illius libri *Dalalat al-Hairin*: Schemtob b. Palqera [4]) p. 85 = Th. lat. 25,39—26,9 (hebr. p. 23,4 sqq.) — et is quidem locus in editione, qua utimur, falso ipsi tribuitur Aristoteli — et Iosephus Kaspi [5]) p. 88 = Th. lat. 13,14—23 (= hebr. 11,22—29) et p. 13,37—41 (= hebr. 12, 5—7) [6]). praetereo alia ampliora horum testimonia, quia iam in Averroe inveniuntur. quid? quod Isak Abravanel in ‘*Elementorum forma*’ p. 1^v Themistio falso attribuit, quae ex Averroe p. 304 B translata esse patet.

Argentorati m. Iulio MCMIII S. Landauer.

---

[1]) *Themistii Peripatetici lucidissimi paraphrasis in duodecimum librum Aristotelis de prima Philosophia Mose Finzio interprete.* Venetiis, apud Hieronymum Scotum 1558. dedicationem Finzii Mariano Sabello episcopo Eugubino oblatam exprimendam curavi in Supplemento p. VIII.

[2]) Extat haec editio (quam signavi *Av Fr*) in *Actis Ac. litt. Berol.* 1884 p. 57. 58.

[3]) l. c. p. 312,4 et p. 326,12 et alias.

[4]) *More ha-more* Pressburg 1837. quod sequitur Themistii testimonium spectat hebr. p. 7,27 sqq., at non retinuit ipsa verba.

[5]) Iosephi Kaspi *Commentaria hebr. in R. Mosis Maimonidis tractatum Dalalat al-Haiirin* . . . ed. Salomo Werblumer Francof. a. M. 1848.

[6]) Idem apud Palqera l. c. p. 76. memoratu digna videtur lectio ויבלחו (cf. p. 11 adn. 22).

SUPPLEMENTUM PRAEFATIONIS

ILLUSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO MARIANO SABELLO EPISCOPO EUGUBINO, MOSE FINZIUS. S. P. D.

Themistii paraphrasis in duodecimum librum Aristotelis de prima philosophia, praesul amplissime, quae iamdiu a Graecis desideratur, cum hebraice nescio quo fato reddita in manus meas pervenisset, non eram nescius operae pretium et rem omnibus eius scientiae studiosis pergratam me facturum esse, si eam in latinum sermonem transtulissem, ne libri perdifficilis interpres locupletissimus diutius in tenebris delitesceret. eam rem cum iam saepius inchoassem, nondum tamen variis distentus negotiis perficere potueram, cum forte omnem consilii mei rationem exposui Benedicto Manzolo Mutinensi, viro in omnium scientiarum genere exercitatissimo et mecum summa familiaritate coniuncto. is me percepta re non solum hortari, sed etiam inflammare et impellere coepit, ut susceptum munus absolverem, neque his contentus, ut quasi stimulum et calcar adderet, paucis post diebus tuas ad se litteras ostendit mihi, quibus institutum meum summopere laudabas rogabasque, ut, cum primum opus perfectum esset, eius tibi videndi potestas fieret. tunc ego abiecta omni cunctatione, cunctis reiectis negotiis totum animum ad vertendam paraphrasin appuli. eam enim nactus esse mihi visus sum occasionem, quae iampridem a me vehementer exoptaretur, ut ita tecum agerem, ut me tibi penitus deditum et consecratum esse intellegeres. ea enim de te iampridem audio ab omnibus, praesertim a Benedicto Manzolo, qui te in primis colit atque observat, ut te unum admirer, te unum suspiciam, qui ea, qua es, aetate, nobilissimo genere natus, quod his temporibus rarum admodum est, ne dicam inauditum, in omni litterarum genere adeo profeceris, ut eruditorum nobilissimus, nobilium eruditissimus habearis, nec dictu facile sit, quantum per te antiquissimae ac illustrissimae familiae tuae, in qua viri omni aetate bello paceque insignes floruere, splendoris ac lucis accesserit indiesque magis accedat. tu homo Romanus graece summa cum venustate loqueris et scribis, hebraice et chaldaice optime intellegis; tu in universa philosophia atque theologia ita versatus es, ut nihil tibi in iis difficile sit ad intellegendum, nihil ad explicandum. ea vero es suavitate morum praeditus, ea vitae innocentia atque integritate, ut gloriae tuae nemo invideat, boni omnes te quasi religionis exemplar ad imitandum sibi proponant. hac igitur famae tuae celebritate incredibili in te amore inflammatus Themistii interpretationem a me tandem absolutam tibi dedico et sacro, non solum ut, cuius auspiciis opus ad finem perductum est, eius etiam tectum atque munitum auctoritate in lucem prodeat — quantam enim sibi aqud lectorem gratiam hoc nomine conciliare possit liber, intellego — sed etiam ut meae huius erga te singularis observantiae monumentum vulgo exstet. quod quidem si quis attentius perlegerit, eum minime inficiaturum esse confido, hanc eam esse paraphrasin, quam Themistio adscribit passimque citat Averroes in iis

commentariis, quos in XII. Aristotelis librum de prima philosophia edidit. tu autem una cum aliis, qui acri ingenio praediti sunt, optime etiam hic perspicies Themistianam illam interpretandi rationem miramque in rebus obscuris claritatem. quamquam enim auctor de via fessus ac longa peregrinatione confectus vestitu immutato in sordibus et squalore versatur — a Graecis enim ad Arabas et inde ad Hebraeos migravit, apud quos circiter tercentum et tres annos delituit, nunc vero tandem in Latinum pervenit — non adeo tamen eius deleta sunt lineamenta, ut Themistium agnoscere non possis. quo quidem, qualiscunque sit, interea perfruantur studiosi, dum exspectant, ut archetypus a te, ut es omnis antiquitatis solertissimus et liberalissimus indagator, e Graeciae ruinis ac tenebris eruatur, nec laborem meum contemnant. nam quemadmodum nobiles illas et immortales substantias vel leviter attigisse satius est, quam pleniore intellegentia cetera assequi, ita Themistium, qui de iis ex Aristotelis praescripto loquitur, non ignorasse melius fore existimo, quam quosdam alios interpretes summo studio perlegisse. tu igitur, optime antistes, Themistium, quem tibi dedico, amplectaris et foveas meque in fidem et clientelam tuam accipias, ut ad alia tibi offerenda alacrior sim. Vale.

Mutinae Idibus Martiis MDLVIII.

THEMISTII

IN ARISTOTELIS METAPHYSICORUM

LIBRUM Λ PARAPHRASIS

LATINE EXPRESSA

THEMISTII
PARAPHRASIS IN METAPHYSICORUM
LIBRUM Λ.

Versio Finzii
f. 1

Ens pluribus modis dicitur; nos *autem*, dum *entis* principia inquirere volumus, substantiae dumtaxat principia investigare *volumus.* nam hoc *nomen substantiae* magis debetur quam *omnibus, quae existunt.* sive enim universum *in unum sit redactum*, ut membra in corpore humano et partes in plantae corpore *in unitatem coalescunt*, sive ex rebus *sit compositum*, quae se invicem tangant, ut domus et navis, sive *coniunctum sit* ex *segregatis*, ut exercitus et civitas: princeps omnium ipsius partium substantia est obtinetque eundem in universo locum, quem obtinet cor in animalium corpore. sin autem nullo horum modorum fuerit *eius constitutio*, sed sicut in numero unum prius est, deinde duo, deinde tria, aut sicut in figuris rectarum linearum triangulus prior est, deinde quadrangulus: *sic* etiam substantia invenitur prima, deinde qualitas et quantitas et reliqua. nam substantia *omnibus* iis, *quae subsequuntur*, antecedit, ut unitas ceteros numeros et triangulus ceteras praecedit figuras. non *enim* omnia genera una et eadem ratione entia dicuntur; sed inter illa dignior est hoc nomine substantia, cetera autem esse dicimus, propterea quod substantiae insunt; eius namque aut quantitates sunt aut *qualitates* aut *motus* aut similia ac entitatem participant, quia ad substantiam referuntur. porro si alia genera dictionibus, quibus esse significatur, nuncupamus, nemo miretur, *cum nos illas dictiones ⟨re vera⟩ de substantia solum adhibeamus. e.g.* cum dicimus 'hoc lignum album est', illud 'album est' esse *quidem* significat, *sed* verbum non albedini, sed ligno ipsi adaptatur. et pari modo cognata his *adhibemus*, cum negamus quaedam

---

7 *sive—figuras* (19) laudatur ab Av. p. 291 C sq. et Av. Fr. 57 10 *segregatis*] *separatis et dispersis* FCO 13 *eius constitutio* om. F Av. lat. 16 *etiam* incertum 17 *et*] *tum* F Aristotelem imitatus; *quantitas* (et) *qualitas* Av. lat. F inverso ordine 20 *cetera*] fort. τἆλλα Arist. 22 27. 28 *et pari modo*] fort. ἢ καὶ Arist. 22

accidentia, *immo vero* cum affirmamus. *adhibemus enim talia* f. 1 *e. g. de eo, quod non est album, dicendo 'hoc est non-album' et de eo, quod non est rectum, dicendo 'hoc est non-rectum'.* sicut *autem* cum dicimus 'lignum est non-rectum', *illud non-rectum* ligno *ipsi* adscribitur, ita cum lignum rectum *esse* dicimus, hoc *esse de* ligno *tantum adhibemus.* nam impossibile est accidentia *ulla* vel cogitatione a substantia separari, eo minus re ipsa, cum tamen substantia ab universitate ceterorum generum segregari possit; non quod sensibilis substantia ullo pacto prorsus *ab* accidentibus *seiuncta sit, sed* substantia una et eadem numero manet, accidentibus minime iisdem numero manentibus; quin immo *pereunt et adventant alternatim*, oriuntur alia et alia intereunt. huius modi sunt quantitates, qualitates, *actiones*, passiones, loca, tempora hisque generibus finitima, quorum tamen *omnium* generum | initium, fundamentum, *elementum* f. 2 substantia est.

Huius dicti *veritatem veteres* quoque *testantur.* eorum enim, quae sunt, principia et *fundamenta* et elementa quaerentes substantiae principia *et initia* indagantur, non qualitatum, quantitatum aliorumque huiuscemodi. ex quo *iam* perspicuum fit discrimen inter *has duas quaestiones, i. e. inter* quaestionem de generibus entium, quot sint, et quaestionem, quot sint initia entium. nam substantia tantum initia habet et cuiusque substantiae initia quaeruntur, quatenus est una numero; *genera* vero in mente *tantum* existunt *perceptis* singularibus *in ea repositis*, quorum unumquodque est sicut aliud. qui igitur hac aetate sunt, quippe qui sint in disserendi facultate exercitati, universalibus *tribuendam* substantiae *dignitatem* magis quam singularibus *dicunt, immo universalia* quasi principia *singularium* ponunt; nam hominem universalem principium dicunt Socratis et Platonis et equum universalem huius et illius equi. antiquiores vero magis sensum sectabantur — philosophia namque tunc temporis proxime orta fuerat — et singularia digniora substantiae principia esse putabant. idcirco cum terram, ignem, aquam, aerem initium substantiae dicerent, non tamen terram universalem aut ignem universalem aut alia universalia elementa esse aiebant eorum, quae sunt, sed ne corpus quidem commune huius terrae, huius ignis, huius aquae, huius aeris elementum esse asseverabant. saepius vero utranam harum sectarum rectius sentiat, disputavimus: eane quae universalia ponit priora, an quae particularia. sed eorum opiniones quamvis refutaverimus (??), nihil tamen prohibet nos de hoc edisserere.

---

1 *adhibemus—rectum* (3) om. F 5 *ita—adhibemus* (6) om. C 6 *nam*] fort. *et* 11 *pereunt*] *permutantur* BF 25 *qui—sunt*] *isti autem* AB 40 *refutaverimus* CF: *bene consideraverimus* ABD; fort. vertendum: (*opiniones*) *cum bene consideraverimus, nemo prohibet* *de hoc*] scilicet *de substantia*

nunc vero iam expresse meminimus inquirentem principia eorum, f.2 quae sunt, necessario principia substantiae inquirere.

Substantiae autem *universae* sunt tres, quarum duas omnes homines fatentur — quoniam sensibiles *sunt*, subiectae sensui visus — harum *altera* est perpetua, altera mutabilis. perpetua autem est substantia corporum caelestium, corruptibilis *vero* substantia humi degentium, plantarum inquam et animalium. atque huius *tantum substantiae* elementa *et fundamenta* in praecedentibus sermonibus sumuntur. palam est autem ex multis constare, nempe ex igne, terra et *duobus reliquis* et *ex* aliis praeterea cum simplicioribus tum numero paucioribus, aut saltem ex una re tantum, quae quandoque *extenditur* et *est* mollis, quandoque vero concrescit et induratur. atque hae quidem sunt duae substantiae *ex illis tribus, praeter quas nulla substantia existit.* tertia autem substantia immobilis est, *aeterna* et sempiterna omnisque mutationis expers. neque enim mutatur ut ea, quae in terris sunt, plantae inquam et animalia, quae *vel* ex universa sui natura exeunt et corrumpuntur, neque mutationem localem subit, quam solam corpora haec cum caelestibus communem habent. nam quamvis corpora caelestia variis temporibus nequeant *dispositionibus suis* mutari, attamen non dedecet ea diversis temporibus diversos variare locos, et super hoc aedificata est naturae facultas; *at* substantia, quae immobilis est et cui *nihil* miscetur *corporei*, immutabilis est omnino. quapropter separata *esse* dicitur a sensibili substantia. atqui certe non loco; nam falsum est dicere loco separari substantiam locum penitus non habentem et ab extremitatibus corporum non ambitam, quibus ambiuntur omnia, quae loco continentur; sed a sensibili separatam dicentes *nihil nisi* quandam inter eas diversitatem ostendimus. inspicientes enim unam earum immobilem *atque immutabilem* penitus esse nec ab alio nec a se ipsa *omnino* mutari, postmodum invenientes *haec* omnia sensibili substantiae alio et alio modo *inesse*: iure et merito a sensibili substantia *separatam esse* intellegibilem asserimus, adeo ut nihil ipsis commune sit, neque quod ad naturam neque quod ad novationem ullam pertineat. de hac igitur prima et immobili substantia hoc sermone tractaturi sumus et, quae de ea opinati fuerint antiqui, narraturi. nam alii dividebant | *hanc primam* f.3

1 *nunc* om. AD 3 *quarum* et sq.] dictio ἣν πάντες ὁμολογοῦσιν ut in priore Alexandri interpretatione ad utrumque pertinet rerum sensibilium genus 5 *altera* (alt.)—*est* (6) om. F: *perpet.* (alt.) — *est* om. C quoque: ambo legunt *substantia nimirum corporum caelestium* post *perpetua* (pr.) 6 *corruptibilis vero*] *alia corr. et est* F 8 *huius* et sq.] ἧς ἀνάγκη τὰ στοιχεῖα λαβεῖν ad genus mutabile tantum referri videtur 11 *saltem* AF: (*ex una re*) *simplicissima* BC 13 *ex—existit* (14) om. F 20 *dispositionibus suis*] *forma et specie sua* F 29 *atque immutabilem* om. AF 30 *nec—mutari* om. A 36 *nam*] ad verbum: *quae autem illi sunt opinati, haec sunt*

substantiam in duas partes, alii unam statuebant naturam. f.3 dividentes ponebant formas dimensionesque mathematicas priores substantias quam sensibiles, et illas quidem harum initia; dicentes vero intellegibilem substantiam esse unam, mathematicas dimensiones ipsas esse substantias ponebant formamque reiciebant. porro sensibilis substantia naturali scientia indiget; *haec enim substantia* ex motu *omnino non* evadit; altera vero *substantia* ad aliam scientiam eamque nobiliorem quam sit scientia naturalis spectare videtur, cum nihil sit commune ipsis neque in generatione ulla neque in loco *neque* in augmento neque in decremento nec commune principium habeant, a quo producantur. nam prior nullum habet principium, secundae vero principium est ipsa substantia prima. *neque* eadem cognitione apprehenduntur; altera enim sensibilis est, altera intellegibilis. rursus immutabilis immobilisque substantia natura prior est mutabili substantia, quae perinde atque res labiles fluit. at quia ea, quae insunt nobis, maxima ex parte a sensibili *substantia* terminantur, ideo prius de ea loqui consuevimus; finitima enim nobis est et quam simillima nostri.

Et de ea in iis, quae de natura sunt, amplissime tradidimus et declaravimus nullam sensibilem substantiam ex mutatione evadere posse mutationemque ex contrariis fieri; *sed nullam mutationem* ex omnibus *contrariis*, sed ex similibus tantum ac proximis. nam fit album ex non-albo, non tamen ex omni non-albo, non enim ex voce, tametsi vox non-alba sit, sed ex nigro dumtaxat aut rubro aut ex *alio colore, qui ex eorum specie est. deinde* declaravimus his duobus contrariis tertium quoddam necessario subiciendum esse. *duorum enim contrariorum alterum alterum non* sustinet, sed quod utrisque subicitur, natura quaedam est unum contrariorum exuens et alterum suscipiens. ibidem *in descriptione mutationum* quatuor species *iam* numeravimus in hac substantia. *una* quidem in definitione rei est, qua scitur, quid res sit, ut cum fit homo ex non homine, aqua ex non aqua, *immo ex* aere; et hanc *mutationem* modo generationem, modo corruptionem appellamus. secunda in qualitate *est* et *immutatio* nuncupatur, tertia in quantitate et quandoque augmentatio, quandoque imminutio dicitur. quarta est *in loco, scilicet translatio* de loco ad locum. *cuius quartae mutationis ex mutationibus memoratis ne caelestia quidem corpora expertia ponimus*; nam et ipsa de loco ad locum moventur et e contrariis aliquando

---

4 *dicentes* codd. F; at *ponebat* (5) codd. 6 *reiciebant* F; ABD corrupti 7 *omnino*] *secundum omnes eius partes* F 9 *cum nihil . . nec* (10)] cf. Alex. 671,15 ἐπειδὴ οὐδαμῶς κατ᾽ οὐδὲν ἡ αἰσθητὴ οὐσία κοινωνεῖ τῇ νοητῇ. οὐδὲ ἔστι τις αὐταῖς ἀρχὴ κοινή 19 *de natura*] lib. A cap. 5 p. 188a31 sq. 22 post *contrariis* addunt *in contraria* BD 36 cf. Alex. 672,10

ad contraria. inest namque *et* locis contrarietatis quaedam species f.3 ad modum oppositionis: *ut translatio, qua pergitur ad ea, quae sunt ante, contraria est illi, qua itur ad ea, quae sunt post; quam contrarietatem nullus motus localis effugit.* neque in hac mutatione duo contraria sufficiunt, sed in ea perinde ac in aliis corpus quoddam subici duobus contrariis oportet, quod quidem ab *altero* ad alterum moveatur, nisi quod hoc caeleste corpus diversum habetur a corpore generationi et corruptioni subiecto. hoc enim *per* se totum mutabile est, caeleste vero *corpus* solo situ mutatur, ea autem, quibus natura eius et natura cuiuslibet partium ipsius sustinetur, immutabilia sunt ac immobilia. particeps tamen exilem quidem in modum *et ipsum* est potentiae et actus, quatenus ipsius partes sunt potentia ad aliquem locum, ad quem postea actu perveniunt. *etenim* hoc *etiam* omnibus sensibilibus substantiis est commune, exire inquam e potentia ad actum, ut ex potentia albo ad actu album et ex bicubitali potentia ad bicubitale actu et ex hoc, quod erat potentia Socrates, ad actu Socratem; nam semen, ex quo genitus est Socrates, pridem potentia Socrates fuit. ex quo diluitur trita illa *omnibusque physicis* communis dubitatio, quomodo ex non ente aliquid fiat. nam id, quod fit, non ex prorsus non ente efficitur, sed ex eo, quod partim non est, partim est; id enim, ex quo fit id, quod fit, potentia est idem, quod *fit, actu est non ens. in omnibus vero, quae mutantur, id quod mutationem subit necessario corpus est quoddam;* idcirco | substantiae perpetuae, quae *generationem et corruptionem non* subeunt, cum loco mutentur f.4 et ipsae, fieri non potest, quin corpora sint.

Non ens autem tribus modis dicitur, uno modo quod penitus non est, altero ut privatio rei ortae opposita, tertio quod potentia est. duobus igitur prioribus modis quidquam fieri nequit. quid enim fieri potest ex eo, quod omnino non est, aut ex privatione, dum ipsa manet? sed ex corpore mutationi subiecto aliquid fieri potest; nam potentia est id, quod fit, actu vero non est. stantibus his non ex quocumque corpore *quolibet* modo cuiuslibet rei generatio erit. navis enim minime ex lapillis fabricatur neque ex quacumque re gignitur homo, sed navis ex lignis construitur, domus vero ex lapidibus et homo ex semine humano oritur, non tamen *quilibet* ex quolibet, sed *unusquisque* ex semine, ex quo ortum habuit. pari modo equus ex semine equi gignitur. at si corpus, ex quo ea, quae *fiunt*, originem ducunt, secundum omnem sui rationem unum esset nec *primum* esset

---

3 *post*] Ar. 229b 9 καὶ ἡ εἰς τὸ ἔμπροσθεν τῇ εἰς τὸ ὄπισθεν 20 *non ex* et sq.] *partim est* om. A et C; cf. Alex. 672,28 καὶ οὔτε ἐκ τοῦ μηδαμῇ μηδαμῶς ὄντος γίνεται τὰ γινόμενα . . ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ πῇ μὲν ὄντος πῇ δὲ μὴ ὄντος 22 *quod fit, actu est non ens* BCD: *quod actu erit* AF; cf. infra

in *eius* natura habilitas quaedam varia, quam cernimus multitudinem f. 4 ex eo non emanaret. nam quod vere unum est, non suscipit multitudinem, sed oportet habeat *primum* potestatem adnexam, qua, tametsi unum sit, multitudinem recipere queat. quodsi recipiens huiusmodi non fuerit, non est quidem rectum dicere illud eo modo a creatore positum esse, qui deinceps cogat ipsum, ut multitudinem subeat; hoc enim sapientis non esset. Anaxagoras autem creatorem unum itemque sapientem concedit; undenam igitur generabilium pluralitas creatore uno existente et corpore, ex quo generatio fit, non multiplicabili, interrogatus: mens, inquit, creatoris, ac si aedificator, faber lignarius aut aurifex esset, accipit quoddam corpus illudque disiungit opportuna disiunctione et *conectit*, construit componitque variis formis, prout decet. nos vero se aliter res habere cernimus, *atque* dicit Anaxagoras. nam prius mutatum est universum corpus in elementa quatuor et *deinceps* in stirpes et animalia. at rerum multitudo a duobus provenit: cum a creatore ob formarum multitudinem, quam corpori praebuit, tum a corpore ipso, quod quidem ad recipiendum aptum est. perinde ac si quempiam ceram accepisse fingamus et ex ea multas animalium, plantarum, inanimatorum figuras confecisse, tunc harum figurarum pluralitas a duobus proveniat, ab artifice effingente et *ex* cera ipsa; ab artifice quidem, quia multas figuras finxit, ex cera vero, quia potest multas figuras recipere.

Insuper in *Physicis expositum* est neque formam per se solam *generari* posse, neque recipiens per se solum. rotunditas enim sola *per se* arte aurificis non fit, neque fit aurum *per se*; sed aurum fit aurum vena, rotundum autem ab aurifice redditur. *qui vero utrumque tamquam rem separatam poneret, eo induceretur, ut generationem infinitam statueret; etenim* si recipiens corpus generari posset, necessarium esset, *ut ex alio recipiente generaretur*; similiter si corrumpi posset, in aliud corpus resolveretur.

Post haec *iam* expositum est unamquamque rem naturalem tantummodo ex sibi simili ac cognomine oriri, neque hoc in naturalibus solum, ut *si* homo generet hominem, sed etiam *in iis*, quae arte fiunt. nam *non* generatur domus *nisi* domo, domus, inquam, *corporea* incorporea domo. *ars igitur principium est unius in altero*, natura vero principium in eodem ipso est. fiunt

---

24 *Physicis*] p. 192a25   25 *rotunditas* BC[1]F: *rotunditatis forma* AC[2]   27 *qui— etenim* (29)] *nam alioqui in infinitum progrederemur, quoniam* F   30 *ut—generaretur*] *subiectum utique aliquod, ex quo manente et antecedente produceretur* F   32 *posthaec* F Aristotelem imitatus   *expositum*] supra Z cap. 7 et 9   33 *nec* et sq.] Arist. a5   35 *nam* et sq.] cf. Arist. 1032b11 ὥστε συμβαίνει τρόπον τινὰ . . γίνεσθαι καὶ τὴν οἰκίαν ἐξ οἰκίας, τῆς ἄνευ ὕλης τὴν ἔχουσαν ὕλην

autem *conversiones formae naturalis* laesionesque in naturalibus corpore, ex quo generatio fit, impedito, *quominus ratione sua procedat*, idque potius privatio principii appellari debet, quam dignetur nomine principii, ut multa *in* incommoda navis incurrit ob nautae imbecillitatem, cum ab aliquo vim patitur.

Tres igitur *universae* substantiae sunt, inter quas una immutabilis | penitus et immobilis est, quae non sensu, sed intellectu dumtaxat f.5 apprehenditur; reliquae duae sensui subiectae sunt, quarum una perennis, altera *corruptibilis* existit. sed tuum est sensibilem substantiam corruptioni obnoxiam in tres substantias dirimere: in elementum, *scilicet corpus* formam *suscipiens*, in formam et in id, quod ex his constat. quae tres substantiae in hoc fere conveniunt, ut sint hoc aliquid. hoc *autem* magis proprium substantiae est quam reliquae eius proprietates. *quodsi unumquidque aliorum praedicamentorum ⟨tamquam hoc aliquid⟩ significamus, haec significatio substantiae tantum debetur. inter substantias autem materia remotissima ab eo est*, ut sit hoc aliquid. nam materia ex sui natura est informis, nisi quod est quodpiam optans, hoc aliquid apparere et *inter* substantias numerari — *veluti si* videri renueret, dum forma privatur, ne paupertatem atque egestatem suam ostendat — nec sensus eam percipit, donec formam induat. attamen intellectus *analogia quadam materiam* forma carere cognoscit et scit ipsam *adulterinam esse, speciem scilicet eius praebere*, quod non habet; non enim habet formam, qua fulciatur. at cum ipse ab ea omnes formas abstraxerit, tunc convertet se ad eam et semel ad *primam* materiam conversus *invenit aliquando in materia cuilibet rei propinqua, quae percipi potest, istam materiam esse hoc aliquid. illa* enim *habet* formam, ut aes statuae et tabulae navis, sed haec magis, cum sit ex rebus separatis et non unitis, ut sunt lateres ac lapides domus. hoc igitur modo ex imbecillitate, abstrusione et remotione convertitur materia, ut hoc aliquid appareat. *nihilo minus* videri respuit nec *permanet ne* per momentum *quidem* temporis, *quo percipiatur.*

Forma vero, *quae quam informat* materiam tegit, dignior est hoc aliquid esse; sed quae *inter omnes substantias optimo iure* hoc aliquid

---

1 *conversiones . . laesiones*] cf. Alex. 675,26 ἀποτυχίαι et 676,3 ἀποτυχίαι καὶ ἁμαρτήματα 10. 11 *elementum* codd. F hic et in seq. passim: l. *materiam* 14 *quodsi—debetur* (16)] locus difficilis. F exhibet: *accidentibus enim ne per temporaneum quidem spatium significatio super hoc suppeditabitur.* verba *ne—spatium* om. BCD 18 *inter—numerari* (19)] textus hebr. vix permittit, ut vertas cum F: *et substantia numerabilis esse*, licet similem invenias sententiam apud Arist. 190b25 ἡ ὕλη ἀριθμητή. 21 *analogia*] cf. Arist. 191a8 ἡ δ' ὑποκειμένη φύσις ἐπιστητὴ κατ' ἀναλογίαν et Alex. in Metaph. 465,6 seq. 26 *quae—potest*] ad verbum: *pro propinquitate vis perceptivae.* cave constructionem destruas vertendo cum F: *agiliorem postmodum comprehensionem in cuiuslibet rei materia proxima invenit. nam materia haec est hoc aliquid.* 29 *non unitis*] Arist. a10 καὶ μὴ συμφύσει

vocatur, est substantia composita singularis, ut hic et ille homo f.5 ceteraque aliarum rerum singularia.

Inde ad sciscitandum venit, utrum detur forma seiuncta a corpore, an omnes formae in corpore sint, adeo ut forma tantum substantiae compositae sit forma, quae cum fortasse separari possit intellectu, nusquam tamen re vera per se sola existat. dicamus artificialium formas hoc modo se habere, *id* quod ex earum ratione innotescit. nam lectuli forma aut in ligno est aut in artificis mente et sanitatis forma aut in corpore existit aut in mente medici, neque est *generatio* horum neque *corruptio*, sed alio modo sunt et non sunt, ut saepe dictum est. *sed formarum, quae natura sunt, nonnullas a corpore seiunctas esse veluti animam et intellectum non nego.* idcirco ponentes formas [abstractas] esse, formas istas *rebus* naturalibus tribuebant, artificialibus vero nequaquam. *plurimas vero formas naturales corpori coniunctas videmus, ut formas ignis et formas carnis, et, ut uno verbo dicam, nullius substantiae singularis naturalis formae sine corpore existere possunt.* moventes autem formae et efficientes non est falsum dicere, quod antecedant ea, quae ab ipsis procreantur, tametsi in corpore sint, et hoc pacto Socratis pater Socratem antecedit et statuarius praecedit statuam, quam effecerit. at formae substantiarum compositarum simul *cum ipsis* necessario sunt, non ante eas; Socratis enim sanitas cum Socrate est, non ante ipsum; figura quoque huius pilae et pila simul sunt, *non ante ipsam.* numquid autem post interitum compositi ulla harum formarum maneat, considerare oportet. in quibusdam nihil prohibere videtur, *ne permaneant,* veluti si anima talis sit, non *tota*, sed mens sola. ut enim *tota* permaneat anima, fieri fortasse non potest.

Si igitur *forma* praeexistens *invenitur, quae agit, quatenus* formam sibi similem inducit, *ita* ut homo generetur ex homine *tantum, et equus ex equo*, singularis *inquam e singulari,* — universale namque nec gignit nec gignitur, at id, quod generat et generatur, est hoc et illud — quid in generatione | opus habemus eius forma, f.6 qua Plato dicebat? cur, inquam, forma, *quae generatur, indiget altera forma ut* exemplari, cum ad ipsius exemplum effingatur id, quod ab ea gignitur? nam idem nomen eademque definitio tam generatum quam generans amplectitur formaque utriusque est eadem; eiusmodi enim est natura formae generantis, ut aliam sibi similem formam generare possit. ⟨*similiter*⟩ ars in *omnibus, quae facit,* forma ulla tamquam exemplari *minime indiget, ita ut scamnum e. g., quod facere sibi proponat, sine exemplari facere nequeat.* ars enim *ipsa* est scamni exemplar, quoniam forma scamni est in mente artificis

35 *altera forma ut* AD: om. BCF

ipsum facientis, veluti ars medendi est forma sanitatis et aedi- f.6 ficatoria forma aedium est.

Et hic sermo de *reicienda* forma perfectus [et absolutus] esset, nisi facesseret negotium animalium multitudo, quae a non simili nascuntur. cernimus enim vesparum genus ex equorum, apes ex boum cadaveribus gigni, ranam ex putredine aquae atque genus quoddam muscarum exigui corporis ex vino corrupto *neque invenimus* naturam producere *ista ex similibus* in forma. et nos optime novimus proportionem quandam peculiarem spermati seminibusque *cuiuslibet* plantarum ac animalium esse, qua generantur, quae gigni debent, *certa*, inquam, animalia *certaeque* plantae, non aliae, adeo ut ex humano semine non generetur equus neque ex equino semine homo fieri possit parique ratione neque ex huiusce plantae semine alia planta efficiatur. nec aliter respondent hae proportiones animalis huiusmodi generationi, nisi quia *proportio* prius posita in natura est, *quae* parata atque disposita *sit* ad novandam omnem viventis speciem *possibilem*, dummodo materiam ad procreandam inveniat idoneam, quae nondum erupit in actum. nec spernas obsecro talium animalium condicionem, sed cogita admirandam magis fore artificis peritiam, si quid ex luto fingat, quam si idem ex auro aut marmore conflasset; quin immo si rationem maioris viventium *bene consideraverimus*, inveniemus eundem in illo naturae processum. *itaque* fieri *non* potest, quin proportiones atque formae in natura *iam* positae *sint*, *secundum quas facit id, quod facit*. tametsi enim generatur homo ab homine, pater tamen nihil artificii habet in hac sua compositione, quae talis existit, ut meliore modo se habere nequeat; sed ita fit, quoniam in cuiuscunque substantiae natura proportio atque formae insunt; [proinde] non artificio patris, sed proportione fit. [praeterea] corpus in sola corporis superficie operatur, natura vero se in corpus universum insinuat. neque mirandum naturam nescientem ea, quae *facit*, *ad finem, qui intenditur*, *adducere*; etenim ipsa nec quid agat intellegit, nec *actu* percipit. et hoc indicat proportiones illas *numine* honorabilioris nobiliorisque causae, quam ipsa sit, atque sublimiore gradu collocatae afflari, nempe anima, quae est in terra, quae secundum Platonem a diis secundis manat, secundum Aristotelem a sole provenit et a circulo obliquo. *et ideo facit illud*, *quod facit*, *desiderio intentionis, qua agitur*, *incensa*, *licet ipsa non intellegat intentionem;* quomodo afflantur homines, ut verba loquantur, cum futura vaticinantur, haud sane percipientes, quid ipsi dicant. in summa fieri non potest, quin adsint in natura proportiones ac formae; nam in rei generatione ipsius similitudinem adesse oportet. sed non

3 et seq.] Av. 303 F sq. et AvFr 58 6 *genus—corporis*] l. *muscas* ut AvFr
15 *proportio*] fort. *proportiones* ut Av.

invenitur, quo pacto id omne, quod gignitur, a sibi simili gignatur; nobis enim aliqua forma egentibus actio quaedam obvia *est*, qua sola scimus formam illam fieri non posse. et perinde forma illa fit, ac si in aliquo alio lateret, et re vera in natura generante latet.

Sed cum institutum sit primum principium eorum, quae sunt, quaerere, idcirco *huiusmodi quaestioni* quaedam *praemittere* proficiet. et | primo *quaerimus*, *utrum* principium omnium, *quae sunt*, possit esse f. 7
unum et idem, ut illud *principium sit principium* substantiae, eorum, quae sunt ad aliquid, quantitatis et qualitatis, an quodlibet praedicamentorum diversum principium a principio alterius habeat. cum vero principium *variis modis* dicatur, tum quod est initium motus, tum id, propter quod est id quod est, tum *elementum*, decet nos de *elementis prius* quaerere, sitne *idem elementum* omnium entium, an quodlibet praedicamentum diversa *elementa* possideat ab alterius *elementis*. sed absurdum videtur, si eadem omnium sint, *ita* ut eadem sint *elementa* substantiae, relationis, *qualitatis et* quantitatis. si vero quis hoc affirmare conabitur, quaeremus ab eo, *quid hoc elementum* sit, si unum est, aut quaenam haec *elementa* sint, si plura sunt; *utrum* extra decem genera, an in aliquo eorum existant. non esse extra decem praedicamenta [in promptu est]; nam esset aliud praedicamentum praeter decem atque illis prius haberetur. nam *elementum* prius est hisce, quorum est *elementum*. at nullum genus substantiam praecedit, ut ex praedictis liquet. sin *vero hoc fugias* contendasque ponere *elementum* in praedicamento substantiae, tunc *elementum* substantiae *erit elementum* relationis, quantitatis, qualitatis, actionis, passionis atque habitus. *praeterea* sequetur necessario id, quod est extra captum intellectus, *elementum* substantiae esse *in* substantia; sed *elementa priora* ac simpliciora sunt his, quae ex eis componuntur, ut literae sunt dictione priores. *supponamus* igitur *elementa* non esse in aliquo *praedicamento*. at in quaestionem venit, *num* fieri possit, ut sint quicquam universalium omnia comprehendentium, ut unum. si dicatur huiusmodi *elementa* omnium esse, respondebimus haec nomina ⟨*non*⟩ *magis de* simplicibus rebus quam *de* compositis *praedicari*. ex quo sequeretur simpliciora non esse compositorum *elementa*; cum enim composita his nominibus appellarentur, simpliciorum *elementa* forent. praeterea si unum atque ens sint principia decem praedicamentorum et principia *diversa ab* his *sint*, quorum principia sunt, ut punctum *diversum a* linea et unitas *a* numero et producens *aliud atque ea*, quae ab eo producuntur: *tum*

---

4 *generante* BCF Av.: *generati* AD 16 *quantitatis* om. C *si vero* et sq.] abbreviationem expositionis, quae sequitur, invenies apud Averr. 306 HJ 23 post *genus* add. BD *communius;* cf. Ar. b2 κοινόν *praedictis*] Ar. p. 1038b27 33 *non* supplevi 39 post *producuntur* F exhibet: *sequitur ens, et unum sine praedicamentis esse posse, sed ens et unum non sunt sine essentia substantiae, quantitatis, qualitatis et reliquorum. nec unum* (p. 11,2) . .: quae omnia commenticia sunt

ens et unum non *erunt ipsa* substantia *nec ipsa* quantitas *nec ipsa* f. 7 qualitas. *neque vero* unum ens *possunt non* entia esse; non ergo hoc pacto eadem sunt omnium *elementa.* [immo impossibile est ita esse.]

At proportione quadam nihil prohibet, *si id, quod supra statutum erat, pro certo habemus.* principia enim omnium tria sint, forma, materia atque privatio — *e. g.* in sensibilibus substantiis calidum quidem ut forma est, frigidum vero ut privatio, materia autem illud, quod *est potentia haec duo*; in praedicamento *vero* qualitatis album habet locum formae, nigrum locum privationis, superficies vero supposita his est *ut materia quaedam;* sic etiam lumen loco formae, tenebrae loco privationis habentur et corpus recipiens lumen utrique supponitur. impossibile est igitur *elementa* dari, quae communia omnino omnibus sint, at reperiuntur proportione et analogia quadam. sed nunc non quaerimus *elementum* eorum, quae sunt; nam eorum principium quaerere propositum fuit. sane *utrumque* causa est. sed principium potest esse extraneum ut causa movens, *elementa* vero nequeunt esse nisi in iis, quae ex ipsis fiunt. quod igitur *elementum* est, id et *iam* principium dici potest, quod vero principium est, *elementum* procul dubio non est; nam movens potest esse extra rem motam. at proximum movens in naturalibus simile est formae; homo namque hominem generat. in artificialibus vero, quae mente fiunt, forma *est* aut privatio. exemplo sit medicina aut ipsius ignoratio, aedificatoria *ars* aut imperitia eius. *in multis vero rebus movens causa simul et forma est;* medicina namque sanitas quodam | modo est, quoniam f. 8 movens, *et aedificandi facultas quodam modo* aedium est forma, homo vero generatur ab homine. at nostrum non est nunc proximum movens investigare, sed quaerimus primum movens, quo omnia moventur.

Et est manifestum, quod est substantia. nam est initium substantiae; at nihil initium est substantiae nisi substantia. *et ipsum tum* substantiae initium *sine dubio, tum* principium erit omnium eorum, quae sunt; cetera namque entia *nisi* affectus *qualitates* motusque substantiae *non* existunt, ut superius *probatum est.* at quaerendum de hac substantia, quae universum hoc corpus movet, quid sit. *utrum* anima *ponenda est an* intellectus *an* quid aliud ab his *ambobus* diversum? sed cauti esse debemus, ne accidens aliquod *de* primo principio praedicemus ex his, inquam, quae cetera entia necessario consequuntur; reliquis vero entibus inest potestas et

---

2 *non* emendavi: *duo* ABCF   3 *immo—esse* add. F   6 *sensibilibus substantiis* F: *sensibili substantia* ABD: *sensibilium substantia* C   27 *at* et sq.] cf. Av. 309G   33 *sunt* BCF: *segregantur* AD   34 *superius*] Z 1   36 *anima—intellectus*] *corpus ponendum est aut anima* C²   37 *sed* F: *aut* BC: *cum* AC; ad verbum: *cum cauti providique simus*   39 post *potestas* inserit *atque actus* F

variis temporibus *sunt* variis *modis* neque semper in eodem statu f. 8 permanent. cuiusmodi sunt generabilia et corruptibilia; in his enim interdum idem est actu, interdum potentia, ut vinum est actu cum fervet atque movetur (?), alias vero potentia erat, cum humor, ex quo generatur, adhuc erat in *vinea ipsa.* caro quoque quandoque est actu, quandoque *vero* potentia erat in *elementis*, ex quibus generatur. nec aliud significare volumus, cum actum et potentiam dicimus, *nisi* materiam atque formam. forma *intellego formam*, si separabilis est, *aut* id, quod ex *forma materiaque* constat. separabilis autem *est*, ut lumen ac tenebrae, si separari ab aere queunt. ex *ambabus* vero compositum, ut corpus sanum et aegrotans. cum materiam dico, intellego id, quod utrumque fieri potest, ut corpus, quod quandoque sanum, quandoque morbo obnoxium efficitur.

Quae vero actu et potentia sunt, quandoque non solum per elementa variantur, quae sunt in rebus, i. e. per formam et materiam, ex quibus constant, sed per res etiam, quae sunt extra, ut earum motrices, quarum materia fortasse non eadem est ac rerum inde generatarum quarumque forma non eadem est, sed diversa. quod mente servandum puto in quaestione primae causae. nam aliquae moventes causae *in* forma convenientes sunt rei motae ipsique proximae, quas sequuntur remotiores. proxima causa est ut pater, sol vero remotior est, sole adhuc remotior est circulus declivis. quae quidem causae non sunt ad modum materiae *rei generabilis* aut formae aut privationis, sed motrices sunt; nec conveniunt in forma neque proximae sunt ut pater, sed remotiores et in agendo fortiores. nam principia proximarum *quoque* causarum sunt.

Amplius, dum quaerimus de prima causa, cernere oportet causarum alias universales, alias *singulares particulares* [dici posse]. vera principia non sunt universalia, sed singularia *particularia*, ut hoc singulare initium est huius singularis et hic homo huius hominis, non universalis, quoniam non existit, sed hic est pater huius et haec aqua (*sic!*) est causa huiusce aquae. universale enim, si causa esse dicatur, est causa universalis, ut substantia est causa substantiae et quantitas causa quantitatis; at principia, quae vere principia sunt, in singularibus quaeri debent. nam materia non est absolute materia hominis, sed materia mea est mea materia et materia tua est tua materia, veluti alia forma tua est, alia mea,

---

1 *variis temporibus*] ἄλλοτε loco ἄλλα τε Ar. a5 8 *forma*] exspectes *actu* *intellego — aut*] *namque, si separabilis est, actu est: sic et* F ex emendatione. in sequentibus στέρησις omittitur 24 *nec—forma* (25)] οὔτε ὁμοειδές Ar. 17: verba οὔτε ὕλη ὄντα et seq. ad solem et circulum declivem tantum referuntur. 33 *aqua . . aquae*] depravatum ex B et BA (ـمـ ex بـ)

non forma universalis, sed singularis. et hoc idem est dicendum de movente. explanavimus igitur, quomodo principia *omnium rerum* possint esse eadem et quomodo non *possint*. diximus posse eadem esse *uno* trium modorum: aut universali ratione, aut proportione et comparatione quadam, aut propterea quod principia substantiae sunt principia omnium. nam si alia dicantur esse, hoc habent a substantia, et cum ab ipsa substantia sint, patet quoque a principiis substantiae esse. cuncta haec *prius statuenda erant.* mox poterimus indagari principium, de quo coepimus disserere. ceterum commodissime ab his initium coepero, quae *a* nobis superius tradita sunt.

Jam diximus substantias *esse* tres, duas | naturales, tertiam vero f. 9 immobilem. duae illae naturales in praecedentibus dilucidatae sunt *et iam uberius de iis antea disputavimus.* nunc sermonem habemus de substantia *immobili et aeterna,* et in primis quaerimus, numquid reperiatur substantia, *quae* tempore non *attingatur* neque sit obnoxia alterationi aut mutationi, *sed continuo in suo statu permaneat.* et saepe diximus hoc principium non posse demonstratione cognosci. demonstratio enim ex principiis et causis constat, prima autem causa, hoc est primum principium, nec causam ante se nec principium habet. sed quod volumus, hoc pacto fortasse consequemur, considerando duo *necessario* inesse primo *omnium* principio: unum quod est aeternum, alterum quod est immobile. separemus igitur haec et de utroque singillatim disputemus. et primo numquid detur substantia aeterna, postea numquid aliqua substantia sit immobilis; tunc sic procedendo voti compotes *facile* erimus. nam *quod* facere solent infirmiores baiuli, quibus si quod grave suscipiendum est onus, illud partiuntur itaque facillime perferunt, id nos imitabimur in hac nostra perscrutatione. dico igitur: si o m n e s s u b s t a n t i a e c o r r u p t i b i l e s s u n t, *s u b s t a n t i a e a u t e m o m n e s c e t e r i s e n t i b u s p r i o r e s s u n t*, o m n i a c o r r u p t i b i l i a e r u n t. cum *enim* verum sit, ut a principio dictum est, universitatis, *sive ad unum redacta sit sive in recta continuatione serieque constet*, radicem elementum*que nec non* principium partium ipsius substantiam esse: substantia corrupta nihil remanebit eorum, quae ab ipsa pendent. quod si quis vel *leviter* intueatur, inveniet non posse fieri, ut substantiae et cetera, quae sunt, non habeant perpetuam substantiam, per quam esse suum obtineant. neu mireris inter ea, quae sunt, dari substantiam aeternam. nam inveniuntur quaedam in natura accidentium, quae aeterna et *in*corruptibilia sunt. *motus enim est aliquid inseparabile, per se non existens, cum sine dubio corpori insit aut substantiae*; *atque multo magis tempus huiusmodi est.* nam tempus finitimum habetur

16 *sed—permaneat* om. F 19 *hoc—principium* om. CD 31 *principio*] initio huius libri

motui; est enim ipsius mensura aut novatum ab ipso. sed ne f. 9 acutissimus quidem sophistes cogitatione depingere posset motum aut tempus subire ortum atque interitum. nam si tempus nativum esset, ante sui ipsius ortum fuisset; rursus si caducum diceretur, esset post suum interitum, ut iam patuit ex Auditu naturali; sed illud iterare libet, quoniam *potissimum opus est nobis quaesituris, quibus in rebus scientia primi principii consistat.* motus igitur et tempus nec oriuntur nec pereunt; neque hoc in ipsis supponi posse ratio suppeditat. de tempore sat perspicuum est. nam *si quis dicat* fuisse tempus ante se tempus non habens, et futurum tempus, quod non sequatur tempus, verba profert suas radices perimentia; nam *similia verba ut* quandoque, *erat et erit*, antea et postea, *quibus qui hoc contendit necessario utitur*, partes *tantum temporis sunt* aut *termini* aut rationes ei coniunctae. sin vero ex his *appellationibus* asserere vellet generationem temporis, minime optatum obtinebit, nisi ponat tempus esse, priusquam oriatur; pariterque si quaerit his dictionibus uti, ut occasum temporis monstret, nihil aliud habebit nisi tempus *manere* post eius interitum. tempore igitur perenni existente et motus itidem procul dubio est. nam, [ut diximus], aut mensura motus tempus est aut *novatum ab ipso.*

Sed ex motu ipso hoc eruamus. contendimus motum necessario aut aeternum esse aut genitum. si genitus, iam praecessit motor. at quonam modo licet animo comprehendere motorem aeternum esse, a quo motus non semper manet; nihil enim prohibet, quominus inde fluat, neque novatum quippiam est, quod aliquo modo motorem ad motum excitaverit. nam quidquid fit, ab eo *tantum* fit, nihil *externum impedit eum*, nihil incitat. neque possumus dicere: prius non poterat movere et mox potuit; nam sequeretur eum mutationem subire et *aliquid praeter eum existere*, *quod mutaret.* quodsi quis contendat eum impeditum esse, praeterquam quod vilipendit, dum aliud *praeter ipsum* inducit, adhuc eum magis vilipendit, | cum necessario f. 10 hoc impediens sit eo valentius. praeterea qui fieri potest, ut haec causa infinito tempore inhibuerit, tandem vero eum absolverit? hoc *certe* esse nequit, nisi aut diversa sit, aut ipsa quoque mutetur nec se possit eodem modo semper habere. motor igitur aliquando se abstineret a motu, aliquando moveret. cum vero novatio motus absque motu non fiat, motus erit ergo ante motum. nam variare, alternare, sistere sunt motus species eumque sectantur. amplius impossibile est hoc, quod motu cietur, non esse corpus quodpiam. quod quidem si ingenitum ponatur, sed post quietem moveri, tunc cogimur causam dare, qua

5 *Auditu nat.*] VIII 1 14 *appellat.*] κατηγορήματα Them. ad Phys. 412, 23
38 *impossibile—quodpiam* (39)] ad verbum: *fieri non potest, quin corpus aliquod existat, quod movetur*

motum mutatumve sit de quiete ad motum. si vero hoc corpus genitum dicatur, motus esset genitus, antequam corpus fuisset ortum, *quod idem valet, ac si diceres motum praecedere motum:* neque igitur potest motus a quiete nasci. at si ex omnino non ente hoc corpus dicatur fieri, simul erit *utrumque et* principium generationis motus *erit* et *ipsum* principium generationis corporis. cum autem impossibile sit ex omnino non ente quicquam fieri, ne motus *quidem* poterit a quiete novari. cum igitur motum aeternum esse iam declaraverimus *atque* quomodo tempus ad motum se habeat, quae sequuntur faciliora evadent. sic enim ratiocinando inferemus: si motus aeternus sit, et *iam* corpus, quod movetur, aeternum erit; nam si huiusmodi est accidens, multo magis est substantia. primus vero motus est localis, secundus autem et tertius in aliis sunt praedicamentis. et motuum localium alii recti, alii circulares; solus autem circularis motus continuus est. nam *omnes reliqui* motus *statu intercipiuntur,* si memoria tenes, quae vi demonstrationis in Auscultatione naturali ostensa sunt. et continuatio aeternis valde necessaria est; nam quod mutatur et consistit, minime aeternum dici potest. pari ratione *inde colligi potest* tempus *continuum esse; nullam enim partem ipsius separabilem cogitare possumus.* ex quo rursus licet *concludere* motum *et ipsum* continuum esse; ab eo namque tempus *novatur.* siquidem igitur motus ille solus, qui circulo fit, *praeter alios continuus* est, *circularis* utique *motus* aeternus *ponendus* est. proinde necessario etiam motor istius motus aeternus est. nam quod non est aeternum, ne *causa* quidem potest *esse* perennis motus. cum in ceteris quoque minime detur vilius causam esse nobilioris. satis igitur patefactum est motorem primum aeternum esse.

f. 10

Cum vero hoc pacto sit, movebit necessario motu continenti *actionemque peraget. nam* si motor esset et motus eius non esset continuus, ne ipse quidem aeterno tempore moveret. hoc autem impossibile *esse iam demonstratum est.* nulla ergo prorsus erit utilitas, si substantias sempiternas induxerimus, perinde atque illi, qui formas separatas quiescentes *veluti ideas quiescentes* commenti sunt. at si naturales sint ac aeternae prioresque sensibilibus, non decet naturam hanc *nihil agentem* supponere, sed potius oportet, ut mutare aut movere sit potens. cum vero dico potens, haud inferre volo, quod a potentia ad actum extrahatur, sed potentiam ab ea *omnino* removendam esse censeo. nec *hanc substantiam* puto numerari inter substantias, quae quandoque actu, quandoque potentia sunt; *fieri enim non potest, ut aliquando principium primum potentia existat.*

---

17 *Auscultatione*] VIII 8 18 *minime—esse* (19) om. A 20 *separabilem*] *(quae) eicitur* CF 26 *vilius—nobilioris* (27) om. B 34 *veluti—quiescentes* om. F 41 *fieri—existat* om F

nam *hoc principium* egeret *altero principio in actu*, *quod* ipsum de potentia ad actum extraheret, cum fieri nequeat, *ut* quidpiam potentia existens a se ipso ad actum trahatur. nam id quod potentia est, in esse suo imbecillum atque imperfectum est, et ei perfectio contingit, cum ad actum pervenerit. praeterea quod potentia est, quodammodo potest ad alterutrum contrarietatis extremum se flectere. et si ad unum *magis* flectitur, nihil prohibet eum habere proportionem cum altero. debent igitur ea, quae sunt, habere principium, quod nullam substantiam habeat ante se. cum sic fuerit et aeternum, cum eo non miscebitur materia. nam id, cui admiscetur materia, in natura sua potentiam habet.

At possit aliquis hic *logice* obviam ire inquiens nullum | potentia f. 11 existens ullo pacto vilius esse eo, quod actu est, immo ea, quae potentia sunt, ad ea, quae actu, tamquam *prius ad posterius* se habere; *etenim* aliquid *natura* ad actum *progressum procul dubio* habere potentiam priorem in esse, neque necesse esse, ut omnis potestas ad actum reducatur. sed hoc tantum in rebus sensibilibus verum est, eae namque et potestatem et actum possidentes potentiam *semper* prius habent. simpliciter tamen actum *cum* potentia comparantes actum natura priorem inveniemus; ipse namque potentiam extrahit atque movet. potentiam autem praecedere actum *statuerunt* antiqui theologi, qui generabant mundum ex tenebris et aere — ut dicebat Hesiodus — *itemque physici, qui* materiam omnia procedere asseverabant — *veluti qui ponebant omnia simul esse vel* particulas illas insectiles atque infinitas dari multaque alia — communis vero error eorum est, quod adscribunt materiam huic honorabili ac universali principio. sed quomodo materies movebitur, nisi sit *praecedens* aliqua causa, *quae* moveat eam? nullam enim invenimus materiam ex se ad formam moveri. at sicut lignum non ex se movetur ad formam lecticae, sed artificis opera, sic et menstruus sanguis; terra quoque ex se nec plantam producit nec semen ullum; at sol movet terram ceteraque elementa et semina ad plantam generandam. hinc veritatis vi convincitur ponentes materiam omnia praecedere, velint nolint, causam actu existentem adesse fateri, ut Leucippus commiscuit sempiternum motum suis illis particulis indivisibilibus, ut Plato posuit inordinatum motum ante opus dei, *ut* Empedocles *statuit* litem et amicitiam et Anaxagoras mentem. sed par erat eos potius de causa huius aeterni motus verba facere quidque aeternum intellegant [explicare]. nullum enim perpetuum motum nisi solum *localem*, *qui*

5 *praeterea—flectere* (6)] BC exhibent: *fieri vero potest quodammodo, ut in actu non sit; etenim quod potentia est, ad — se flectit* 7 *nihil—habere* FC: *necessario tamen habet* A 8 *substantiam*] conicio *potentiam* 21 *aere*] *luce* C i. t.; i. m. laudatur Av., qui iure *chao* exhibet; cf. initium cap. 7 22 *Hesiodus*] *Sinodes* sive *Sudes* codd.: *Dinodes* Av. 30 *ex se—generandam* (32)] locus vix integer 34 *commiscuit* CF: *instituit* . . (*in suis*) AB

circulo cietur, dici posse credimus; hic solus namque *praeter ceteros* f. 11 motus continuus est. nec *tamen* quemquam dixisse constat, utrum primus motus corporum naturalis sit an praeter naturam. nam *nihil, quod* temere moveatur, *invenimus*, sed aut *natura aut* ab intellectu aut vi, *cum status eius huic statui sit oppositus*. neque dicunt, quisnam *motuum* prior sit, naturalisne an is, qui ab intellectu [manat], *an is*, qui praeter naturam *existit*. magni enim id interesse videtur.

Sed diligentius sententias illorum scrutantes inveniemus ipsos ponere primum motum confusum atque inordinatum; post quem ponunt ordinatum motum cum anima et orbe et cum ordine eorum, quae sunt. at rationem *nullam invenimus*, *cur* inordinatum rem ordinatam praecedat, sed videmus *ordinatum rem inordinatam praecedere. atqui videmus* sphaeram omniaque caelestia corpora circulo cieri continuis conversionibus partim diuturni temporis, partim brevis, et reverti ad punctum, a quo initium sumpsere; et hoc aequissimis revolutionibus atque perfectissimis. quod autem habet continuum ac uniformem motum iure et merito causam habere debet, quae comparata cum corporibus motis sit uniformis. si quid vero *variis temporibus varium in modum* movetur, causa *motrix pro varietate temporum* eandem rationem, *quam id*, quod movetur, habebit. at nihil inexistens corporibus generationi corruptionique obnoxiis *unquam* eodem modo se habere potest. habent igitur haec corpora aliquam causam variam secundum ipsorum variationem. cum autem generatio atque corruptio semper sint nec unquam deficiant, consentaneum est earum quidem causam *efficientem* variari, continenter tamen perseverare. ex se quidem necessario haec causa varia est, continuationem autem accipit ab alia causa; hoc *igitur* a prima causa aut ab alia causa. quod autem cogit hoc esse a prima causa, est, quoniam causa est tum istius permansionis, tum permansionis secundae causae. et hac ratione praestantior est maiorisque momenti. nam ceterae causae nec permansionem nec continuationem habent perinde atque causa prima; proprium enim f. 12 secundae causae est variare, primae vero perseverare. necessario igitur hae omnes (?) causae erunt perseverantiae et varietatis.

Neque hoc pro placito habeas, quod ponimus quidem, cui tamen sensus repugnat; nemo namque tam caecutiens et sensu et mente est, qui non videat ac intellegat primum orbem circumeuntem ceteros orbes semper uniformiter ciere, orbes vero errantium stellarum semper motu vario moveri et unum alterum praecedere, ita ut inter se sint

---

25 *continenter*] leg. ut vulg. ἀεὶ a 11 29 *istius*] non diiudicandum est, utrum vs 15 ἀυτῷ an αὐτῷ legerit 31 *momenti* AC: *permanentiae* BF 39 *cieri* AF: *ciere* BC

diversi, atque omnia, quae generationem et corruptionem subeunt, f. 12 ab ipsis recipere motum continuum et motum varium.

Itaque cum hoc pacto res se habeat, quid nobis alia initia quaerenda sunt, ut haec deseramus, convertentes nos ad poëtas, qui generant omnia ex nocte et informi chao et, ut uno verbo dicam, ex eo, quod natura potentia est, non actu? sed haec missa faciamus et dicamus esse corpus, quod indefesso motu movetur; hic autem est motus circularis. quod non tantum ratione, sed *etiam* opere perspicuum est. cum vero motus non deficiat, [corpus] quod eo movetur, aeternum erit; id autem est primus orbis. si igitur mobile corpus a motu non vacat, ne *quod movet quidem* a motu unquam desistere aut cessare palam est. iam satis ergo patefecimus [primum motorem] aeternum sempiternaeque esse continuationis; nunc quod immobilis sit, explicabimus, idque repetendo ea, quae iam praefati sumus. si enim quidpiam ex duabus constet rebus, quarum *altera sit seiuncta* et per se stare possit, altera itidem per se manebit et *seiuncta erit.* cum igitur detur mobile *et idem* movens, et mobile *tantummodo* non movens, necessario datur et movens non mobile. hoc autem est, *quod natura existit non* immixtum materiae, cuius substantia actus est. sed nemo miretur dari movens immobile. nam omne desiderabile hoc pacto m|ovet et omne intellegibile, cum intellegitur et ad aliquas functiones movet, *hoc pacto movet.* at cum desiderabilia et intellegibilia multa sint in nobis et in aliis animalibus, fieri nequit, ut desiderabile et intellegibile simul moveant; nam desiderabile desiderium movet *quidem* et manet immotum, eius *natura* tamen non est in genere intellegibilium. in primis vero principiis materiae *non* immixtis idem est desiderabile atque intellegibile. *nam desiderabile est,* ⟨*quia*⟩ *intellegibile est, non e contrario intellegibile, quia desiderabile. et hoc ipsum invenitur in desiderabilibus nobis propinquis, quae videmus indeque appetimus et eligimus. appetimus autem grata et eligimus vere bona.* nam quae eligimus, appetimus, quoniam videntur bona; neque talia videntur, quia nos ea appetimus, *sed appetimus, quia talia videntur. atqui* nobis multa videri contingit aliter atque sint; sed in primo desiderato atque in primo desiderio nulla est diversitas inter id, quod videtur, *et id,* quod re vera est; nam idem est, et quod apparet et quod vere est. *itaque* quod de eo intellegitur, est in ratione eius, *et quod intellegitur esse bonum, id ipsum* re vera est bonum.

---

2 *motum—varium* F ex emendatione: *a motu inquam continuo et motu vario* codd.
7 ἀεὶ (Arist. 21) deest 11 *quod movet*] ὃ in ὃ κινεῖ a 23 subiectum esse putat (ut Bonitz p. 495) 15 *praefati*] Phys. VII 256b20 et Paraphr. Themistii p. 223,1
17 *cum* et sq.] verbatim: ἐπεὶ δὲ τὸ μὲν κινούμενον καὶ κινοῦν, τὸ δὲ κινούμενον μόνως μὴ κινοῦν, τοίνυν ἔστι τι ὃ οὐ κινούμενον κινεῖ 29 *quia* addidi *nam—desiderabile* (30) om. F

Initium autem desiderii est id, quod de prima causa intellegitur, eo modo, quo appetitus *nostri* initium est imaginatio et cogitatio; omnis *autem* intellectus ab intellegibili movetur, *ut* cogitatio movetur a cogitabili atque imaginatio ab imaginabili. species vero intellegibilium plures sunt, omnium tamen prima est substantia et *huius* substantiae ea, quae simplex est et est actu, *cui nulla potentia admiscetur, de qua nihil praedicatur*, *quae* subiectum nullum habet, sed re vera est natura una et simplex. quod autem materiam habet, nec simplex nec unum separatim esse potest; at ubi est potentia, ibi multitudo atque compositio. *quod* cum unum esse dicatur, non est quidem, *si primariam unius vim acceperis*, tametsi *saepius* unum et simplex dicatur. nam hominem unum dicimus, gentem unam, propositionem simplicem atque elementum simplex; sed si quis optime veritatem scrutetur, inveniet nomina haec in rebus omnibus mentiri praeterquam in prima substantia; nam de hac vere dicitur, quod una sit et simplex. neque | cum f. 13 eam unam esse dicimus, quantitatem significamus, ut cum nationem unam dicimus, digitum unum, hominem unum atque equum unum. in his namque aliud est id, quod est, aliud est esse unum; in natura vero hac ens et unum idem sunt. ita quoque simplex dicitur, non quod ex ea possit quicquam componi nec alterius comparatione sic appellatur, sed *natura* simplex est sine *ulla* compositione et multiplicitate. et haec natura non tantum est primus motor rerum, sed est perfectio et id gratia cuius.

Nam quod ex se eligibile est et quod in se habet pulchritudinem et summam nobilitatem, id et principium et ex se perfectio existit. et hoc etiam in lege reperitur. nam lex *quoque* administrationem movet, quae ab ea est. lex enim sua ipsius gratia et per se pulchra est ac eligibilis. nam tunc praestantissimi habentur iustissimeque dicuntur gubernare administrantes, cum legis normam et ordinem speculando perficiunt administrationem eamque custodiunt. [hoc tamen interest, quod] lex non est substantia, sed actio *quaedam* substantiae, quae quidem desinit esse nec manet nisi per terminatum tempus; at primum desiderabile et primum movens est substantia *non* immixta materiae, sempiternae continuationis, simplex, cuius natura actus est. perinde ac si cogitatione fingeremus legem, qua administratio *nititur*, vivere et se ipsam intellegere, et intellectione illa, ut re vera movet, administrationem movere ad modum rei desideratae. ita summus deus est vigor, lex, causa *aequabilitatis* et ordinis huius mundi, estque intellectus perfecte

6. 7 *cui* et sq.] hic excidit una pagina in A (p. 1072b2) ἔστι γάρ τινι τὸ οὗ ἕνεκα 27 *et hoc* et sq.] interpretatio verb. 32 *hoc—quod*] *sed* codd. 40 *perfecte . . veritasque* codd.: *vere perfecteque* F

primus *veritasque.* omnis autem operatio, quae ab intellectu manat, f. 13 sapientia est atque mens; cum igitur operatio intellectus sit substantia, necessario substantia primae *quoque* causae sapientia *erit* atque mens, et ab ea ordo et rectitudo entium proveniet, et *erit* illa, quam omnia, quae sequuntur, appetunt, quaedam eminus, quaedam cominus accedentia ad ipsam. ut etiam accidit in civitatum administratione; quidam enim cives accedunt ad perfectionem, quidam vero remotiores sunt. et simile est hoc desiderium homini iuris peritiam profitenti eamque desideranti, ut secundum ipsam vivat; omnes enim, *qui libero arbitrio voluntateque obsequuntur seseque accommodant, id* ob amorem *agunt* ac desiderio eius principii, quod profitentur. qui autem dixerit totum desiderium primae causae esse, ut res ad eam prope accedant et qualis ipsa est evadant, is iam metam hac sua consideratione transiit; perinde ac si *quis* id esse diceret *instar appetentiae, qua animal cibum appetit.* at res non ita se habet. sed species *quidem* desiderii multae sunt, el multa sunt ea *ipsa,* quae amantur *et desiderantur.* etenim appetitus alimenti diversus est ab appetitu rei desiderabilis; similiter etiam sanitatis amor diversus est *certa ratione* ab amore viae rectae. nam cibum appetimus, ut eo impleamur, desiderabile vero, ut id videamus et ad ipsum accedamus; ita sanitas quoque amatur, ut acquiratur, via autem recta, ut recte agatur; sic exercitus ducem appetit et civitas regem, ut eum imitetur eiusque observet mores. manemus igitur in nostro de prima causa sermone dicimusque eam immobilem esse; neque mirandum putamus ipsam, cum prima causa sit, substantiam quoque esse et intellectum, quem, dum se intellegit, cetera appetunt, ut *profiteantur hunc* intellectum, qui est ordo et norma entium, ut homo legi adhaeret atque desiderat ex eius praescripto vivere, et praefectus administrationi rectam assequi gubernandi rationem exoptat.

Movet igitur prima causa ut res desiderata. primum autem, quod ea movetur et quod propius accedit eamque desiderat et ei assimilari studet, est primum caelum et orbis inerrantium stellarum. et quia proximus est ei, rectitudinem eius, quam optat, *quam* potest *perfectissime* acquirit; quemadmodum *principis vicarius nonnihil* regiae dignitatis *sibi acquirit,* quippe qui regi propinquus sit, non loco, sed natura. post motum autem *caeli, qui* | *primus motus est,* sequitur motus planetarum, deinde genera- f. 14 bilia et corruptibilia. et natura ipsa multorum *est* motuum, non modo secundum locum, ut motus *est* divinorum corporum, sed etiam

18 *ab—desiderabilis*] fort.: *a desiderio amati* et similiter infra (20) *amatum . . ut eum* 19 *certa ratione* B: (*ab amore*) *dignitatis ac* FC; cf. infra 27 *profiteantur*] *cognoscant* FC. hinc rursus incipit A 38 ante *planetarum* add. *inerrantium stellarum et motus* AB et C i. m.

ad omnes motuum species; sequitur ergo maximam varietatem in mobilibus esse et *aliam alii potentiam*. si igitur motus omnia, quae moventur, comprehendit, *potentia vero* in motu ipso est, et motus partim in loco, partim in qualitate et substantia et in huiusmodi, idque varie: propter hoc in omnibus his *unam et eandem potentiam non* invenimus. at cum corporibus caelestibus, quae loco tantum mutantur, varietatem contingere dicimus, nihil aliud dicere volumus, praeterquam quod ea variis adesse locis contingit, non ita tamen, ut contingat in loco non esse. *etenim* cum contingere dicimus, nolumus indicare id, quod hoc *vocabulo* ostendi solet, nec modum quemdam, qui ad alterutrum extremorum declinare valeat, sed iudicamus ea in loco non esse, in quo necessario collocentur. nam proprie contingere de hac *tantum* natura imbecilli ac confusa dicitur, quam *potentia* ingreditur per ostium contrarietatis. cum *igitur potentia de* corporibus caelestibus *praedicari non possit* — ea namque sola prima mutatione, quae in loco est, mutantur absque intrinseca naturae mutatione — *ergo* qui caelestes globos hoc motu movet, quem saepenumero priorem ceteris mutationibus statuimus, *quippe qui* immobilis *sit* omnino *nec mutetur* nec transferatur, nec substantia variari poterit nec alio pacto. generatio enim et corruptio valde ab eo distant, pariterque motus incrementi et decrementi; is enim iter est ad interitum. sed et motus localis ab eo remotus est; nam et ipse est una de corporum mutationibus. at ille movet *quidem*, *sed ipse immobilis existit;* et id quod primo motu non movetur, nec *ullo alio* movetur. quamobrem valde distat a *potentia*. f. 14

Necessitate igitur est *ens*. illud vero initium, quod hoc pacto necessarium est, id vere initium est. nam quod non contingit mutari et non mutari, id necessario est et est ens. necessarium *enim* tribus modis dicitur. primo id, quod est coactum, propterea quod est praeter voluntatem; secundo id, sine quo res non *optime* se habet; tertio id, quod aliter se habere *omnino* non potest. ex tali necessario caelum et natura *universi* pendet. in summa autem praestantia degere, quod nobis ad exiguum tempus conceditur, huic substantiae perpetuo datur. *propter* nostram *enim constitutionem*, *quae* variis potentiis constet, viam sapientiae *vix* reperimus. intellectus enim noster *fere semper* anxius est nec otium habet; quamvis *vero* de aliis *plerumque* sollicitus sit et corpore implicitus, quandoque tamen, *etsi ad exiguum tempus*, iis *abiectis*, quae ipsum ab intellectione avertere possunt, se ipsum sine ullo impedimento intellegit, ex quo gaudium *laetitiamque sempiternam* consequitur, eamque adeo intentam, ut

29 *et non mutari* om. C 35 *substantiae* om. C[1] (ἐκεῖνο Ar. b 15)

exprimi nequeat. ille vero, qui a sapientia ne punctum quidem temporis vacat, non habet delectationem acquisitam, sed ipse delectatio est honorabiliorque est ceteris entibus. quodsi apud nos vigilia est suavior somno, quoniam operari suavius est, quam in otio languere, *et sensus suavior est eius privatione et intellectus ignorantia*, protrahitur excellentia illius intellectus in gloriam *et* comprehendendi dignitatem infinitam. nam quod actu est, in omnibus suavius est eo, quod potestate, idque naturae est cordi. quapropter spes iucundissima habetur; nam optat, quod potestate est, ad actum reduci; memoria quoque non est potestatis, sed actus. cum igitur id, quod potentiam et actum habet, *maiorem* in actu oblectationem consequitur, quamnam habebit proportionem laetitia eius, quod actu solummodo est et omni potentia caret, dum operatur seque intellegit? visus quoque cum nobilis|simum et pulcherrimum f. 15 omnium colorum *absque molestia* cernit, laetatur summeque gaudet; sic et palatus cum praestantiorem et suaviorem saporem gustaverit, itidem auditus *suaviorem et* iucundiorem ceteris sonum percipiens: ita intellectus quoque valde laetatur, cum omnium intellegibilium nobilissimum intellegit. nobilissimum vero omnium intellegibilium illud est, quod intellegit se suamque essentiam absque molestia ac *sine ullo* impedimento *vel* intermissione sensuum, ut *in* intellegibilibus *contingit*, quae mente formantur, a sensibilibus seiuncta. quod vero intellegibile *per se* est, id materiae *non* immixtum ac immutabile est, *sed* existit, quia intellegit atque intellegitur. et initium suae intellectionis est ipsemet; immo idem est. nam si non esset hoc pacto, non esset ex sua natura intellegibile; sed natura intellegibile est. et haec est ratio intellectus divini, qui praestantissimus est, neque *alterutrum in eo distinguitur*, sed utrumque simul inest naturae eius, quod intellegit, inquam, et quod intellegitur. nec nostra gratia intellegibilis dicitur, sed sua ipsius gratia, *ut intellectus noster et ipse sua ipsius gratia intellegibilis dicitur, minime nostra gratia.* et ut ceteros intellectus antecellit, ita inter cetera intellegibilia excellit; et sicut est intellectus perfectissimus, ita est intellegibile verissimum. cum autem intellegit, intellectio eius est actus eius, et cum est in actu intellectionis, tunc simul est intellectus et intellegibile. *intellectus totus totum amplectitur;* non eo modo, quo corpora se mutuo tangunt, ultima tantum superficie, sed eo modo, quo ea, quae commiscentur, quorum unius totum alterius totum contingit, hoc pacto intellectus

8. 9 *quapropter*] (διὰ) τοῦτο loco ταῦτα b18   9 *optat* incertum   24 *et initium* sq.] fort. vertendum: *et initio suae intellectionis eius essentia adhuc aliud quidpiam est* .. (26) *sed natura intellegens*   31 *ut—nostra* (32) om. F   36 *intellectus—amplectitur*] *ab eo manant omnia, vestit omnia* F

totus totum amplectitur; et *tunc* intellectus *simul est et* intelle- f. 15 gibile. neque proinde sicut sensus non est idem quod sensibile, quandoquidem imprimitur *forma* eius, substantia autem manet extra, *ita intellectus et ipse* sese habet ad intellegibilia, quae per se insunt ei; immo ipse fert omnes formas, nec ulla substantia foris remanet, *cui* misceatur materia. ibi enim non est materia, sed sola forma sine materia, quae consequitur intellegentem *cogitantemque* eam, cum neque pars a parte *separetur*, neque rescindatur, ut sensibilia apud sensum, sed in intellectu firmatur. in summa ipse intellectus est et intellegibilis, ut iam saepe diximus. nec similis est intellectui nostro, qui labente tempore ab *alia* re ad aliam translatus *modo* intellegit ea, quae non noverat prius, [et hoc ei contingit,] quia multum potentiae sibi adnexum habet — huiusmodi [inquam] non est intellectus ille divinus et primus, sed *ille* intellegit ea, quae penes se habet intellegibilia, per eorum assumptionem (?) *et*, ut summatim dicam, *ea*, *quae* idem quod ipsemet sunt, quoniam ipse est sua intellegibilia. *neque* ipse intellegit ea transferens se et *convertens ab alia re ad aliam*, ut facit intellectus noster, at omnia in *vestigio temporis* intellegit. proinde palam est ipsum intellegere omnia, quae sunt, eo modo, quo sunt, et eo modo, quo ipse posuit ea entia esse; omnia vero apud eum simul sunt. omnia igitur necessario *simul* intellegit. quodsi nihil mirum est intellectum nostrum id esse, quod ipse intellegit, eo magis hoc suspicandum est de primo intellectu; nam intellectus noster *ideo* divinus *habetur*, quia *similis est* intellectui divino. si igitur perfectam delectationem atque *summam* dignitatem per cognitionem assequimur, id *etiam* magis erit in prima causa. nam cernit se in summa dignitate et se intellegit absque adminiculo externae naturae, immo eam naturam, quae requiritur, in se habet. quod autem est in eius opere iucundissimum, *id* simile *non* est ei, *quod interdum deficit, neque ipsa* quidpiam molitur, ut finem suum attingat ex re, quam non habet. nam haec omnia accidentia sunt atque renovationes, quae intellectui nostro contingunt; sed hic ipse est res iucundissima, veluti ipse quoque est res praestantissima.

Si igitur deus semper sic se habet, ut aliquando nos, admirabile quidem est; sin melius, profecto magis | ad- f. 16 mirabile est, *et quo melius, eo magis admirabile.* perspicuum *igitur* est, quod separatus ac simplex est, nec ipsum sensus dirimunt aut accidentia, et intellegit omnia, quae sunt, non eo, quod *remanent extra* eius naturam, vel sunt ipsi operationes extraneae, immo ipse

1 *totus—amplectitur*] *est omnium vestimentum, et ab eo omnia manant* F 15 *per eorum assumptionem*] κατὰ μετάληψιν b 20?: *perceptionem* codd., si levem acceperis emendationem 30 *id—ipsa* (31)] *ipsa* addidi: F exhibet: *neque id unquam defecturum est, neque is ei similis est, cui deest aliquid et* (locus non integer) 37 *et—admirabile* C: om. F: AB corrupti

ea producit et ipsa id sunt, quod ipse. nam deus est lex et ratio causaque rectitudinis entium atque eorundam ordo est. nec est lex ut haec, quae in libris ponitur, sed viva lex. perinde ac si cogitatione depingere posses legem animatam esse *ac se cognoscere* seque intellegere posse. ut si Lycurgus legislator adhuc viveret et assisteret legi *eamque administraret*, cognoscens administrationem, cuius ipse auctor est, et in se ipso, intellegeret reges, duces, milites, quo adnexa esset talis cognitio funiculo inextricabili. at Lycurgus ex natura sua decessit et administratio *quoque*, quam produxit, periit. at si lex et legislator perpetuam vitam viverent, administratio itidem continuae esset permansionis. enimvero vita huius legislatoris non solum continua est, initio ac fine carens, sed etiam praestantissima est. praestantissima enim vita mens est, et honorabilior est omni *re* vitam habente. nec quandoque vivit, quandoque non vivit, nec diverso modo, perinde atque nos; sed ipse est *ipsa* vita, quoniam est actus, et actus est vita et eius perfectio. *et veluti nobilissimam habet actionem, sic etiam nobilior est omni vivo, ac velut ipse est actus perpetuus aeternusque,* sic *vita quoque* perpetua *aeternaque.* dicamus igitur deum esse vitam aeternam *sempiternam* ac perfectissimam. quare deo vita aevumque continuum perpetuum *sempiternum inest et, ut saepe prius memoravimus, loco ὑπάρχειν potius dicendum est deum esse vitam atque esse aevum sempiternum.* f. 16

At iam aliqui sunt opinati *pulcherrimum et optimum* non *esse* in initio rei, ut secta Pythagoreorum et Leucippus *opinati* sunt principia animalium et plantarum causas *quidem esse*, ut sint, *pulcherrimum autem et perfectissimum minime esse* in semine, *sed tempore perfectionis.* at non *verum* est, *quod* opinantur. nam utilitatem iam habent a radicibus. in eo vero, quod simul habet *utrumque*, actum, *inquam*, et potentiam, prior *est* potentia, simpliciter tamen actus potentiam praecedit, ut homo prior est semine hominis; *semen enim ex homine oritur.* esse igitur substantiam quandam aeternam [et] immobilem [atque] a sensibus non *solum* loco, sed natura separatam, *immutabilem, cum neque ipsa mutationem faciat, neque ulla ratione patiatur mutationem, satis iam demonstratum est.* etiam demonstratum est [hanc substantiam] non esse corpus, nec magnitudinem ullam habere [posse], neque desinere, *neque dividi.* infinito *enim* tempore movet. non dari autem magnitudinem finitam

16 *perfectio* om. A *perfectio—aeternusque* (18)] FC[1] post *perfectio* non distinguunt et exhibent: *honorabilior est ceteris operationibus et sic est continua perpetuaque vita* 21 *et ut—sempiternum* (23)] *nec nos quicquam aliud habemus, quod dicamus, nisi quod deus vita est et continuum aevum* F falso 35 *immutabilem—patiatur* (36) om. F 38 *desinere*] *mori* codd. suspectum

potestatem habentem, qua in infinitum moveat, iam expositum est in sermonibus nostris naturalibus. nam omnis magnitudo aut est finita aut infinita. vanum autem est dicere infinitam dari; sed finitum *infinitas* habere *posse* potentias *nemo fatetur neque profitetur*, eo minus, si illud, quatenus corpus est, ab ipsis movetur. nam qui solem dicit et cetera astra finita *quidem* esse, potestates *vero* habere infinitas, insufficiens utique in sermone suo est, quoniam virtus, quae existit in stellis, *et ea quidem, quae infinita habetur*, non insita est eis a natura, *neque* quatenus corpora sunt, sed aut a prima causa manat, aut anima, quae est in eis, provenit ab illa virtute *incorporea*. prima namque causa ea infinito tempore circumfert; quodsi hoc potestate haberent, ut habent corpus et magnitudo, nec perseverassent in actu, et fatigarentur procul dubio et quiete egerent. nam stellarum corpora, ob insitam potestatem, *potentias* habent finitas; diversis enim temporibus in alio et alio loco sunt, *quandoque sunt hic, quandoque illic*. haec autem loca quasi motuum termini sunt. impossibile namque est potentiam, quam sequatur actus, quem ipsa appetat, finem ac terminum non habere; sed causa, quae est potentiae *omnino* expers et actus continuus et *omni tempore* invariabilis, quomodo habere potest magnitudinem et corpus, ut habent haec, in quibus potentia continua cernitur, sive sunt corruptioni obnoxia, | sive non? in summa actus separatus ex se ipso potest f. 17 perpetuari in infinitum cum temporis continuatione; actus vero proveniens ab eo, quod est potentia, *ad effectum adducit* potentiam, nec animo comprehendere licet hunc actum infinito tempore durare: iam enim praecessit eum potentia. necessario igitur virtus, quae stellas movet, infinita est. stellae namque non acquirunt hanc virtutem per id, quod potentia est. motus vero earum in tali [et tali] loco finitus est, quoniam hoc modo *tantum* stellis inest potentia.

Inquirendum autem *est*, utrum substantiarum huiusmodi, quae magnitudinem non habent expertesque materiae *sunt*, una sit ponenda, an plures. *nam qui ante nos immateriales immobilesque substantias posuerunt, nihil certi de earum multitudine, quin etiam nihil proprie de earum numero dixere.* qui enim formas induxere, inquiunt formas immateriales esse substantias atque immobiles, nihil tamen aiunt de earum numero et reliquere rem dubiam ad modum numerorum, quorum additamentum (?) nescitur. nam *et ii, qui* ideas numeros esse inquiunt, interdum *in infinitum eas extendunt, interdum earum finem denarium ponunt numerum.* nobis autem est dicendum ex hisce, quae *praemissa* sunt atque determinata, *primum* principium unum esse *non* permixtum materiae, incor-

2 *naturalibus*] Phys. VIII 10 5 *nam qui* sq.] cf. Averr. 325 E 15. 16 *quandoque—illic* om. F 32 *an*] *et* codd. 37 *quorum additamentum* corrupta

poreum, primo motu continuo et perpetuo movens, omnis f. 17 motionis atque mutationis immune. quod autem *plures* sunt substantiae post hoc primum *principium*, quae hoc pacto sunt, id invenitur ex ratiocinatione, et sensus attestatur. [nam] omne, quod movetur, a motore movetur, *ac* causa prima *necessario una est et* immobilis tum per se, tum per accidens; substantiae vero sequentium corporum motrices necessario multae sunt, pro numero corporum, quae moventur [ab eis], et hae quidem per se immobiles sunt, per accidens tamen moventur, perinde atque anima. nec tantum immobiles *ponendae* sunt, sed et perpetuae. natura namque stellarum *substantia quaedam* perpetua est, *ac* id, quod eas movet, perpetuum est. *prius enim est moto; quod autem prius* substantia *est*, substantia necessario est. multitudinem autem virtutum ex *illa scientia*, quae philosophiae familiaris[sima] est, *ex astrologia*, *considerare* oportet. haec enim de numero motuum, quibus unaquaeque errantium stellarum movetur, *ac de numero orbium eas deferentium* contemplationem facit. numerus vero orbium deferentium stellas diversus habetur apud Callippum ab eo, qui est apud Eudoxum, [sed haec breviter et summatim a nobis explicanda sunt]. illud *vero* tantum volumus, ut virtutes moventes tot sint, quot sunt corpora, quae moventur, et earum alia prima sit, alia secunda, secundum eum ordinem, quem *et* orbes habent inter se, ita ut non solum ordine, sed et essentia atque substantia differant. ordine namque inferiores minus nobiles sunt et hac ratione primum habent secundumve gradum; diversitas *autem* in substantia necessario *subsequitur*. familiarissimam autem philosophiae astrologiam esse dixi, quoniam haec sola de substantia sensibili perpetua *quaerit*, reliquae vero mathematicae accidentia contemplantur, *quae corporibus contingunt*, ut geometria quantitatem continuam, arithmetica discretam. *ex* astrologia vero *vel* mediocriter erudito patet unamquamque [vagantium] stellarum pluribus motibus ferri; et quodlibet corpus moveri manifeste cernitur.

At quis numerus *uniuscuiusque*, *item quis numerus omnium* motuum planetarum *sit*, nunc quidem nobis ea, quae mathematicorum nonnulli dicunt, *intellegendi gratia dicenda sunt*, ut possit intellectu formari numerus determinatus. *ceterorum vero, quae sequuntur, quaedam quidem nos ipsos quaerere decet*,

11 *perpetua* F: om. codd. 14 *virtutum*] φορῶν Ar. b4 15 *familiaris(sima)*] cf. infra 18 *deferentium stellas* F: *qui stellas sustinent numerusque orbium qui eas regunt* codd. 19 *sed—sunt* (20) iure om. codd. 24 *ordine—sunt* (25) incerta 32 *vagantium* F: om. codd. *et—cernitur* (33)] locus non sanus. fort. vertendum: *omnino patet unamquamque stellarum et corporum, quae moventur, unumquodque pluribus motibus ferri* 37 *ceterorum—sequuntur* (38)] interpretatio inepta verb. τὸ δὲ λοιπόν b13

quaedam autem a quaerentibus sciscitari, ac, si quid praestantius invenerimus, quam invenerunt qui haec hactenus scrutati contemplatique sunt, omnia in medium afferemus *illique fidem adhibebimus*, qui certiorem fecerit inquisitionem. dico igitur Eudoxum lationem utriusque, solis ac lunae, in | tribus esse sphaeris f. 18 posuisse, quarum primam *eam* esse [dicebat], quae non vagantium est stellarum, secundam vero [per eum circulum, qui per media signa transit, tertiam per eum, qui est obliquus] in latitudine [ipsorum] signorum. in latitudine autem maiore circulum eum esse obliquum, per quem luna, *quam* eum, per quem sol fertur. vagantium vero stellarum uniuscuiusque lationem in quatuor sphaeris esse ponebat. atque harum *quatuor sphaerarum* primam quidem et secundam eandem *esse ac primam et secundam sphaeram solis et lunae*; nam et *sphaeram* quae non vagantium est stellarum, quae omnes defert *sphaeras*, et eam, quae sub hac collocatur *sphaera, signorum inquam sphaeram, quoad motum* communem omnibus esse. tertiae vero *sphaerae* polos *alios esse atque reliquarum, in eo quidem* ⟨*circulo*⟩, qui per media signa transit. at quartae lationem per obliquum ad medium circulum huius *sphaerae* esse. tertiae vero sphaerae polos *uniuscuiusque* ceterarum quidem stellarum *Venere et Mercurio exceptis esse* proprios, Veneris autem atque Mercurii eosdem esse. *atque haec quidem Eudoxus statuit.* at Callippus positionem quidem sphaerarum eandem quam et Eudoxus ponebat, id est ordinem distantiae *earum*, multitudinem *quoque* sphaerarum quidem Iovis atque Saturni eandem quam ille tribuebat; soli autem atque lunae *unicuique* duas sphaeras addendas esse censebat, *ut* ea, quae apparent, *explicare possint*, reliquarum vero vagarum unicuique unam *sphaeram esse addendam. necessario vero*, si debeant omnes compositae ea, quae *apparent*, reddere, in unaquaque stellarum vagantium alias sphaeras una pauciores esse, quae revolvunt [itemque restituunt positione primam sphaeram eius stellae semper, quae sub ipsa est collocata]. hoc enim pacto dumtaxat vagarum lationem stellarum omnes facere possunt. cum igitur hae sphaerae, in quibus ipsae feruntur, aliae sint octo, aliae vigintiquinque, earum autem has solas revolvi non oporteat, in quibus

---

6 *primam—obliquus* (8)] ita F imitando Arist.: codd. lectionem exhibent vitiosam: *prima sphaera . . est . . secunda sphaera signorum, tertia vero sphaera, quae est obliqua* . hic et in iis, quae sequuntur, verba κύκλος et σφαῖρα interdum permutantur *dicebat* om. codd. 17 codd. add. *sphaeris* post esse (corr.) 18 *circulo* addidi 32 *itemque—collocata* (33) ita F secundum textum: codd. exhibent *et revolvitur planeta* [*sphaera* B] *quaeque inferior, donec eo semper revertatur, ubi prima sphaera incepit* 34 *vagarum*] *fixarum* codd. falso

infima stella defertur, hae quidem *sphaerae*, quae duas f. 18 *primas* revolvunt, sex erunt; hae vero, quae posteriores quatuor revolvunt, sedecim erunt. omnium igitur sphaerarum *numerus, tum earum, quae deferunt, tum earum, quae revolvunt* eas, quinque erunt et quinquaginta. quodsi lunae solive quispiam eos non addiderit quos diximus motus, *summa* sphaerarum quadraginta erunt et septem.

Multitudo igitur *lationum* sit huiusmodi. quare et substantias et principia moventia immobilia atque etiam *substantias* sensibiles tot esse existimare *oportet*. numerus enim motuum secundum *numerum* sphaerarum *motarum* necessario debet esse; sic et numerus *causarum* moventium secundum numerum motuum. et haec nobis sufficiant. etenim non est nostrum diiudicare, *num* is sit motuum numerus [an alius], *sed* necessarium iudicium iis *relinquatur*, *quorum studium hoc est*, qui accuratius de his disserere possunt. quod*si* fieri non potest, ut ulla sit latio, quae non ad lationem stellae *cuiusdam* conducat, ullaque [praetera] natura aut substantia divina otiosa *et sine actione* esse *possit* — *omnis enim huiusmodi substantia*, *ut est bona*, *non cessat in operatione propria et definita*, ⟨*qui est*⟩ *summus dignitatis gradus*, *postquam perfectionem vitae continuae consecuta est* — nullum igitur erit aliud corpus immobile praeter haec corpora, *sed* substantiarum *numerus hic* esse debet. nam si essent alii motus, alia etiam corpora mota essent. at non sunt alia corpora praeter haec *visibilia*. nec igitur *erunt* alii motus nec aliae moventes causae praeter has. *si enim* omnis *causa*, *quae* defert, est eius gratia, quod defertur, et omnis latio cuiuspiam est, quod fert: nulla latio sane sua gratia *erit nec* lationis alius, *verum stellarum causa. nulla latio*, *inquam*, *sua gratia nec lationis alius causa erit;* natura enim abhorret nimis in cassum *vanumque* ac in infinitum progredi. dari autem lationem sua gratia vanum esset; in infinitum vero progressus esset, si *alterius* lationis *causa* esset. cum autem hoc ita sit, quod reliquum est quaeramus oportet.

Dicemus igitur: *si plures essent caeli*, *plura item oporteret esse principia prima*, *praesertim cum omnes specie iidem sint*, *ut homines*. |

1 *primarum stellarum duarum sphaeras* et (2) *posteriorum quatuor stellarum sphaeras* F duce Arist. 8 *lationum*] φορῶν (cf. Bonitz p. 511): *sphaerarum* F Arist. imitatus 14 *an alius* F: om. codd. 20 *ut est bona* om. CF *qui est* addidi 28 *fert* codd.: *fertur* F duce Aristoteli 29 *verum—erit* (30) om. FC per homoeoteleuton 36 *principia prima* C i. m.: *caelum primum* AB; C i. t. falso. F exhibet *mundum esse unum. nam si plures sint sub una specie perinde atque homines*, *unumquodque principium specie quidem unum erit* (omnino commenticie) *homines*] *homo* C (Ar. a35 ἀνθρώπου)

principia enim et ipsa specie eadem erunt, ⟨*numero autem plura*⟩. f. 19
at iis, quae forma eadem, numero vero multa *sunt, pluralitatis* ratio materia est atque elementum. una enim est *notio* eademque omnium hominum; discrimen vero inter Socratem et Platonem ex materia manat. at prima forma primusque motor immaterialis est et incorporeus; *motor ergo primus unus erit et notione et numero itemque* id, quod *movetur, si* continenter movetur, unum erit. *itaque non* solus mundus est unus, ut *ex* his, quae de natura tradidimus, patet, *sed causa etiam movens una est, ut in aliis libris exposuimus. quare* extra se neque grave ullum neque leve corpus ⟨*caelum*⟩ *habebit, ut in Physicis demonstratum est.* at *cum physicis, quae antecessere, rationibus omnino comprobatum sit* principia motuum plura esse non posse, verissimum est naturam primam unam esse stabilemque in omnibus sphaeris, quae quidem dilectio est, eo modo, quo lex una in civitatum gubernatione aut rex unus est, cum tota societas movetur *cupida*, ut imitetur legem illam, *cum, id quod* saepe diximus, dilectio adest, hoc est, cum propter administrationem, cui obsequuntur, regem eiusque imperium amant. invenimus enim et in administratione, quae est apud nos, rem dilectam *ab initio* unam in omnibus esse, *quae* est rex aut lex. quod igitur societas *accuratius* exsequetur mandatum regis, id non erit opere unius dumtaxat eorum, sed alii sunt potestatis administri, alii servi, alii inter utrosque, alii *nautae, alii operarii,* alii equites, alii pedites, *alii* sagittarii. ita variae sunt operationes et vitae *degendae rationes diversae,* motus quoque diversi et quandoque contrarii; omnes tamen rem unam perficere conantur omnesque unum appetunt ut dilectum, id autem est, ut perveniant ad id, quod praeceptum atque ordinatum est ab ipso rege. et hoc unum est et immobile, magnitudinem non habens; cum *aliis* vero comparatum, multiplex est. nam motus *propositi* plures sunt operationesque multae et substantiae consequentes illas operationes multae itidem sunt. at ipse est communis omnibus impossibileque esset ipsum ab omnibus desiderari, nisi formae propriae cuiuslibet eorum ac propriae operationes ab eo penderent. *omnes vero ab eo pendent, propterea quod ipsum imitantur.*

Nos autem vera praedicasse, *dicentes* dari substantias primas moventes mundum ac caelestia corpora esseque vel ut bonorum *concursum,* id ostendit, quod accepimus ab antiquis. *illi* enim attestantur, *licet in fabulae tantum formam redactum reliquerint posteris,* haec

1 *numero—plura* scripsi: *omnia vero numero eadem* codd. (supple negationem) 7 *si*] εἰ (Ar. a38 ἀεὶ) 8 *de natura*] *de Caelo* I 8. 9 9 *ut—est* (11) om. codex quidam teste C *aliis*] Phys. VII 259a6 sq. 34 *omnes—imitantur* om. F 39 *posteris*] *in prima philosophia* F: *in Metaphysicis* A

corpora deos esse et ipsum divinum corpus totam continere naturam. reliqua vero *fusius* allata sunt ad persuasionem vulgi atque ad [usum] legum *eiusque quod confert.* nam his diis formas tribuunt similes quibusdam animalibus, cuiusmodi sunt aries, pisces leo, quos ita vocant aut secundum virtutes, quas habere putant, aut ob operationem eorum, vel quia similes sint his animalibus. ⟨*sin*⟩ *vero hoc* unum [et] primum *acceperimus,* quod antiqui opinabantur substantias illas primas motrices esse divinas, ut est *nobis ab ipsis* traditum *itemque confirmatum: hunc* quidem sermonem divinum esse *putabi*[*mus*].

At quoniam diximus primam causam esse mentem — impossibile enim est meliorem *nobilioremque* ei vitam attribuere *quam praedictam* — scrutandum *et quaerendum* est, quonam modo (se habens) ipsa talis sit. et in primis *de hac causa* quaerimus: cum mens sit, *utrum agat* intellegatque, *an non agat neque intellegat,* ⟨*sed*⟩ sicuti sapiens, cum dormit, scientia non utitur, ita intellectus *quoque* primus *se* habeat neque intellegat neque agat. sed hoc risu dignum est; etenim si *intellectus est, qui* nihil intellegit nec quicquam operatur, quidnam excellens, quid egregium erit *in primo principio, cum* quasi sopore correptum omnia moveat omniaque sibi inclinet eo modo, quo *in* corporibus *videmus a dilectis moveri amatores* dilectis ipsis dormientibus? dicere autem primam causam omnia moventem, a qua omnia, quae sunt, dependent, otiosam esse, *nihil agere* vacareque ab opere sibi conveniente, est perimere | principium f. 20 vitae fontemque eius [exsiccare]. manifestum igitur procul dubio est, quod intellegit atque [intellegendo] operatur, cum sit intellectus. quaeramus modo *et scrutemur,* quae sit eius operatio. non evadet enim, quin sit operatio haec aut sese intellegere aut aliud ⟨quodpiam⟩. *quodsi* ⟨quodpiam⟩ aliud, aut idem semper aut aliud atque aliud intellegit. at si quid aliud extra suam ipsius substantiam *omnino intellegit,* ut visus colores videt, qui sunt extra naturam suam, et auditus sonos audit, *neque* illud, quod intellegit, est in ipso: id erit causa operationis eius *principalis* ⟨κύριον⟩, ut res visa movet visum ad videndum auditaque auditum; non est ergo, quae *intellectus* est substantia, *ipsa* intellectio *neque intellectus ipse sui ipsius est causa principalis, ut antea exposuimus,* sed potentiam habet ad intellegendum aliud intellegibile: non *erit* igitur substantia optima. *quia enim est intellectus simul et intellegibile,* praestantia ipsi competit et *hac tantum de causa excellens quidpiam egregiumque habetur; sin vero id, quod intellegitur, extra est, non in intellectu ipso, certo* id erit eo praestantius atque excellentius; *id* enim *principium et* causa *est, qua fit,* ut *intellectus* intellegat.

7 *sin* supplevi *et* addidit F 10 *putabimus*] *putabo* codd.

ut ergo visus est colorum gratia, ut eos cognoscamus, et auditus propter sonos, ita intellectus intellegibilis gratia erit; sed omne, quod est alicuius gratia, ignobilius est eo, cuius gratia existit. erit igitur intellectus potentia. continuatio igitur intellectionis *eiusque constantia necessario* ipsi laboriosa erit, ut visui contingit ob visibilium frequentiam audituique ob frequentiam sonorum *eorumque constantiam.* in *omnibus* enim, quae de potentia ad actum extrahuntur, et lassitudo contingit et imbecillitas; idcirco necessarius fuit somnus animalibus omnibus. praeterea si *intellectus* intellegit quidpiam aliud, aut illud intellegit ut *magis* excellens — *e. g. quod est* pulchrum atque bonum — aut ut vile. sed perspicuum est *hoc de singulis quibusdam cogitare* vile esse, *multo magis de illo* intellegente, *cuius intellectus* formam rei intellectae praecedit quique *plerumque* unum et idem fit cum eo, quod intellegitur, *quem ad modum diximus statuimusque. itaque manifestum est* omnia opera vilia ab eo *esse abiudicanda.* et dicamus eum intellegere res, prout praestantissimo convenit, nec mutari; in deterius enim esset ipsa mutatio, atque id ipsum iam motio quaedam esset. in summa, si praestantia *et dignitas* eius ex intellectione esset et *si* eam ab ignobilibus acquireret, intellectio eius esset intellectio quidem, sed vilissimarum rerum, et dignitas, quam ex intellectione accepit, itidem ab ignobilibus esset. *quodsi hoc omne fugiendum est* — rectius *enim* est non videre *quaedam* quam videre — *substantia igitur nobilissima et dignissima tamquam intellectus simplex haberi non debet, sed intellectus, qui praestantissimum intellegit. hoc pacto enim eius intellectio in rebus dignissimis et divinissimis versatur, cum alia, quae sunt extra ipsum et praeter naturam, non intellegat.* at turpe absurdumque est ponere substantiam talem *et simul statuere, ut* ante se honorabilius quidpiam *digniusque* habeat. sed hoc dato *utrum ponemus* dicemusne id, quod ab excelso intellegitur, continenter unum et idem esse, an multa? quodsi plura, intellegitne omnia simul, an ab uno ad aliud transit, unum relinquens et alterum suscipiens? sed omnia *haec principia subsequuntur* absurda. nam si unum et idem assidue intellegit, aut ex hoc intellectus eius perficitur aut non; si perficitur, ergo est *mancus,* si non perficitur, procul dubio non intellegit illud. quodsi multa sunt, quae ab eo intelleguntur, eaque ab uno ad aliud tendens intellegit, indigebit memoria et acquirere dicetur rem, quam non habebat prius; quodsi ea *puncto temporis, quod dimetiri non possumus,* intellegit, tunc quaestio revertitur, qua quaerebatur, *utrum* unum intellegibile perficiat intellectum suum, *an non perficiat maneatque imperfectus.* praeterea impossibile est in natura omnia simul intellegi; in quibus-

---

42 *praeterea* et sq.] Aver. p. 336 M

dam fieri sane potest, in omnibus vero minime. idcirco ob haec *inepta* a sermone illo abstinendum est, intellectum primum semper omnia intellegere, ea autem multa *esse*, sed intellectio eius tantummodo unius rei est, et haec res in summa existit excellentia atque dignitate. *cum autem* ipsemet *sit* illa res, quae in summa est *excellentia*, proinde sese intellegit. quapropter non contingit ipsum laborare: nam *neque* aliud intendit nec alium finem habet *praeter* se ipsum. | neque etiam exit e potentia f. 21 ad actum, quem lassitudo *atque defatigatio* sequatur; sed ut *se ipsum diligere nemo prohibetur, sic intellectione sui ipsius neque defatigatur neque impeditur; et ut* quilibet homo se ipsum diligit, ita se habet qui se intellegit, dum intellegit se. et sicut diligens animam suam in ea est et amat *diligitque* eam, sic quoque quod intellegitur et se ipsum intellegit idem est *atque id*, quod intellegit. ac primus intellectus principium est omnium eorum, quae sunt, quae quidem ab eo cognoscuntur, et eius intellectio non est *in eo*, ut *singulas res percurrat, neque in eo*, ut hoc quidem relinquat, illud vero accipiat, sed *subito* omnia apprehendit. intellectus *enim* noster ob imbecillitatem nequit simul multa facile intellegere nec potest ad multa simul intendere, quemadmodum debile *quoque* corpus nequit multa comportare, sed ubi ea separavit, levius fert, *neque* debilis visus plures simul colores videre patitur — firmior *quidem* multos simul percipere poterit — at divinus intellectus, propterea quod summe *est* perfectus, dum intellegit, tempus non requirit, sed simul omnia *subito* intellegit; *etenim* ut oculus acute *cernens* multa simul *videt*, *ita* primus intellectus, *multo* tamen melius, omnia intellegibilia simul intellegit, cum se ipsum intellegit. *cum vero illae in perfectione progrediantur*, scientia huius *universalis* in tempore *non* est. nam omnia temporis spatia antecellit; tempus enim est mensura motus, ille vero minime fertur, sed immobilis est. et sicut tu cum citharam pulsas, omnes quidem chordas pulsare nequis; si vero cithara animal esset, acutissimum simul atque gravissimum sonum ederet: ita deus facillime multa simul complectitur, multa *simul* dividit. praeterea anima currentis nonne potest multa membra simul movere, utramque manum utrumque pedem ac caput? at quodvis horum membrorum simul tota *eius anima*, non *alia alia* parte movet. quid igitur obstat, ne hic intellectus, a quo nullus locus in universo vacuus est, totum mundum moveat intellegatque omnia *simul*, cum admirabilius sit plura simul movere? non est igitur neganda multitudo divitiarum virtutis divinae, nec ille comparandus est cum intellectu nostro imbecilli. in cognitione enim non eget transitu per singula

---

9 *se—ut* (11) om. CF   13. 14 fort. cum B verba *intellegitur et* delenda
14 *idem—id*] *in se ipso habet* codd.   33 *dividit* CF: *intellegit* AB

nec compositione indiget nec ab ignorantia ad scientiam transit f. 21 nec oportet, ut inferat conclusiones ex praemissis manifestis. quin immo sicut acutus visus non requirit tempus in colorum apprehensione, sed, cum accedit ad eos, omnes sine mora cernit, sic divinus intellectus, et *multo* magis, *cum intellegibilia petit*, intellegit mundum intellegibilem *nullo* tempore et absque labore. quodsi immensam aciem intellectus divini attingere cupis, intellectum hominis eiusque corpus considerare oportet. et sicut hic intellectus *melius* apprehendit atque cognoscit et velocius movet citiusque operatur quam hoc corpus, ita promptiorem intellectum divinum esse ad intellegibilia intellegenda credere debes. quodsi differentiam hanc, quae in excellentia facilitateque intellectionis existit, ad facilitatem *lationis* mundi transtuleris, non procul eris a syllogismo necessario; si vero syllogismum in figura constituas, ut mathematici solent, hoc pacto inquiens ‘sicut hoc corpus splendidius est *illo* corpore, ita hic intellectus splendidior est *illo* intellectu’, tunc nemo mirabitur, *quod* multa simul percipere et intellegere potest. neque etiam mirum est hoc *primum* principium a se ipso intellectionem habere. nam cum cogitamus intellectum divinum *nequaquam* assimilari materiae et esse causam motus sphaerae: sicut ipsa nullo modo quiescit unquam, sic nec dici potest deum ab operationibus suis unquam desistere. cum autem concedamus dari corpus, cui intellectus continenter assistat, quid impedimento erit intellectui, *quominus* ex se ipso *agat* atque intellegat? ex his igitur perspicuum fit deum esse primum principium seque intellegere et omnia simul, quo|rum f. 22 ipse principium est; nam cum se ipsum in sui ditione teneat, itidem quaecunque per eum existunt, ad suam ditionem redigit. *quare* illud quoque verum est ipsum vigere seque intellegere; hoc enim ceteris *rebus* honorabilius est atque excellentius.

Atqui scientia semper alterius esse videtur, nempe scibilis, et sensus sensibilis, sic et opinio atque intellectus, sed intellegibilia per suam substantiam apprehenduntur [una cum cognitione apprehensionis], quippe homo albedinem apprehendens iam animo concepit se albedinem percepisse, pariterque cum intellegit angulos trianguli aequales esse duobus angulis rectis, *iam intellexit* percepitque hoc intellexisse. dicimus *quoque* scibile ac scientiam in aliquibus idem esse sicut etiam intellegibile et intellectum. nam scientiae expertes materiae sunt rationes et intellectus, ita ut id, quod intellegitur, aliud non sit. nec segregantur ratione *materiae aut* quantitatis aut mensurae, sed forma intellegibilis et intellectus sunt simul; estque unus intellectus, qui ad se

13 *lationis* codd.: *causae* F (rectius) *non* om. codd. 32. 33 vocc. *una—apprehensionis* a F addita videntur (locus non sanus)

convertitur, et utrumque simul dicitur intellectum esse atque intelle- f.22 gibile. nam intellectus, qui unus est, non transit a re intellecta ad aliud, quod sit a natura sua alienum, sed ad se convertitur. id *vero* quod ex ambobus constat, unum *tantum* est sine materia; ut in effectricibus artibus, cum materiam ab arte rescindimus, nil aliud remanet quam artificis forma atque operatio ipsius — ut scamnum nil aliud est quam ars fabri lignarii et sanitas sine corpore nil aliud est quam medendi ars — cum igitur possit in *rebus corporeis* cognosci formam artis et artem idem esse, nihil prohibet in iis, quae *non* permixta sunt materiae, quae neque partes habent nec copulantur, [nihil inquam prohibet,] quin intellectus et quod intellegitur et intellectio idem sint. ex hoc igitur sermone optime percepto palam est intellectum primum intellegere mundum. cum enim intellegit sese, intellegit, quid ipse sit, et *iam* intellegit se esse causam et principium rerum. sed principium de forma dicitur et de eo, cuius gratia *quid est*, et de eo, quod est principium motus. cuius modi est hominis intellectus; eius enim principium esse tripliciter dicitur. *atqui* saepenumero hi tres modi, qui *quorundam* principium dicuntur, in unum coeunt, ut patet de hominis anima. quodsi deus intellegit se esse formam omnium, ipse quoque est principium rectitudinis entium atque eorundem ordo et procul dubio simul comprehendit *sese rerum esse principium earumque rectitudinis et ordinis.*

At considerandum etiam *hoc* est, numquid bonum et quod praestantissimum est differant; utrum *definitum* quiddam unumquodque eorum, separatum ab alio sit, *an* differentia inter utrumque in ordine *tantum* consistat. *manifesto utroque modo fit* perinde atque in exercitu. nam bonum quoque exercitus in ordine atque aequalitate consistit; ita et *in quolibet duce (?)*, sed magis in duce. *iste* enim non est propter ordinem et aequalitatem, immo ordo atque aequalitas ob ipsum sunt. bonum igitur non est *propter ordinem* ⟨*nec*⟩ *propter intellectum, sed in utroque simul i. e. propter ordinem aequalitatemque et propter causam ordinis,* ⟨*scilicet*⟩ *praesentiam intellectus. deus enim res movet ut lex, quae civitates regit, magistratus movet et mandatum regis subditos.* ordo *autem* et aequabilitas, quorum deum esse causam asseveramus, talis est: ut mox explicabimus. dico igitur, quod universa sunt aliquo modo, sed non similiter coordinata, natantia, volantia, plantae, et *cuncta* non ita se habent, ut *alterum* ad alterum nullo modo referatur, sed invicem referuntur; nam ad unum *consulto* universa sunt

23 *numquid* sq. locus corruptus 24 *utrum* emendavit F: *aut* codd. 25 *an* scripsi: *et* codd. 26 *manifesto*] ad verbum: *per deum invisibilem* 28 *duce* scripsi: ⟨*cuiuslibet*⟩ *regionum* F: codd. corrupti 31 *nec* addidi ex l. subsequente 38 *nullo modo*] negationem iure supplevit F

ordinata. sed perinde atque in *administratione* domus liberis minime licet | quidvis facere, servi autem et beluae non- f. 23
nullae pauca sane ad totum conferentia faciunt, pleraque ex accidente [agunt]. natura namque cuiusque [ipsorum] et principium *tale* est in mundo; nempe circulatio stellarum *et earum perseverantia in certo ordine atque dispositione est et ita* caelestia corpora *omnia, nec* in iis *quidpiam* incerti *atque inordinati* habetur; animalia vero, quae sunt in terris, et plantae utilitatem universalem perexiguam praebent, sed quodlibet horum ut plurimum temere *agit* atque patitur, quoniam corrumpitur et corruptio quidem unius, ut aliud generetur. ut nutritio eius, quod alimento eget, et pullulatio rei eiusdemque ad statum deductio et tandem decrementum et *alia,* quae huiusmodi sunt, utilitates *praebent* universales; quod autem calce petat asellus, ictu noceat serpens, vas aqua plenum a sue dispergatur, *plantae quaedam exsiccentur (?),* nullo ordine nullaque contingit norma. et hoc *confiteri* rectius est, quam deum *cum* materia confundere taliaque cum ipso ponere. *praeterea* quaerimus *iis,* quae nec ordinem nec aequabilitatem habere putamus, vilia *quaedam alia* ignobiliaque, *cum* natura rerum *coacti intellegere potuerimus* mundum eiusque gubernationem *esse* similem gubernationi civitatis, in qua regium mandatum *quam optime* procedat. nam quemadmodum, si quando mandatur aliquid hominibus huiusce civitatis, non procedit regium mandatum aequaliter secundum quamque ipsius civitatis partium nec omnes pari modo subeunt mandatum illud — nam alios primarios statuit, alios primariis praeficit, alios ipsis servire iubet, alios vilioribus operis, quibus administratio expletur, addicit, alii propius accedunt ad regem in ordine regio, alii longius distant — sic quoque mundus eiusque procuratio civitati similis est, in qua rex unus regnat; eius partes invicem sunt ordinatae atque aequabilitatem habent, sic animalia sunt, sic plantae. omnium *vero* generationem esse ob unam causam hoc ostendit, quod omnia, *cum* hoc modo esse appetant, quo nunc existunt, *id* appetunt et desiderant, quod vere est, et hoc unum imitantur et peculiariter quaerunt et ad id accedunt nec ullum eorum, quae sunt, in plura dividi vult nec exire ab eo, quod nunc est, ad contrarium; et id quoque, quod ex multis generatur, quaerit unum et ad unum accedit. ita civitas *quoque, licet* multitudo sit, ad unum intendit, et exercitus ad id *tantum* intendit, quod videtur duci, et conventus ad principem convertit animum; sic etiam artis opera se habet in his, quae ex multis componuntur, cuiusmodi sunt domus et navis; nam utraque harum, dum efficitur, in hoc esse habet, quod *omnes partes in unum*

---

2 *minime* F Aristotelem secutus: *non .. praeter modum (facere)* codd.

caalescunt. similiter ii quoque, qui veluti rex vel tyrannus multitu- f. 23
dinem appetunt, eam ideo tantum appetunt, ut in unum congregent.

Nemo *autem* antiquorum quicquam opportunum asseverasse *reperitur* de primo principio, quod quidem vere primum est; sed manent dumtaxat in principio materiae permixto omnes*que* ex contrariis omnia *generari consentiunt.* at duplici modo peccant. non omnium namque est generatio; nam quae *rebus* mundanis excelsiora sunt, generationem non habent. nec omnium generatio, *quae procul dubio generantur*, ex contratiis est; pati namque a se mutuo contraria nequeunt, sed, ut saepe diximus, *tertium aliquid* requiritur, materia. at *antiqui* alterum contrariorum materiam faciunt, ut ii, qui inaequale aequali, aut uni multa supponunt. *sed* id *quoque* eadem ratione solvitur; materies *enim* minime contraria est his, quae generantur ex ea, sed novatur forma rerum ex privatione, *quae in illa inest,* et ex eo, quod informe est. alii vero principia dividunt in bonum atque malum et malum in materia ponunt, bonum autem in forma; materiam vero ponunt subiectam omnibus *excepto uno i. e. prima forma, licet* notum sit apud omnes bo|num esse formam primi principii. alii *recte* bonum f. 24
primum principium dixere, at quonam pacto sit principium, non explicant; *utrum* ut finis, an ut id, quod movet, an ut forma. absurde et Empedocles censet concordiam *bonum* esse; hoc autem principium est ut movens (congregat enim) [et,] ut sonant eius verba, est ut materies; est enim pars eius, quod congestum est. *neque solvitur hoc placitum, cum ponamus principium, quod ut materia est, esse et ipsum principium movens; definitio enim et notio principii, quod est tamquam materia, et principii moventis non erunt eaedem. quaerendum igitur erit, quid sit id, quod est concordia, et utrum horum sit?* absurdum est etiam discordiam *omnino* [non] subire corruptionem, *cum eius* natura sit *violenti* natura. Anaxagoras autem bonum esse principium ut movens ponebat; mens enim apud ipsum movet. *sed tum quaerendum nobis est, cuius gratia moveat; nam cuius gratia movet, id ipsum erit principium et alterum erit praeter id, quod movet,* nec potest alicuius gratia movere, *nisi ea ratione, qua* nos dicimus. est enim facultas ipsa medendi principium quoddam *movens,* sed sanitatis gratia movet et sanitas quoque quodam modo est facultas medendi. nihil igitur prohibet primum movere et sui ipsius gratia movere, ut ostendunt rationes appositae; *causa enim utriusque horum ⟨eadem⟩ est.* sed adhuc absurdius Anaxagoras

18 ante *licet* una linea excidisse videtur   24 *et* add. F; fort. tota sententia *ut— est* ab interprete adiecta est.   30 post *etiam* add. CF *censere*   *non* om. codd.   40 *eadem* addidi   *Anaxagoras* et sq.] ita A recte: *quam Anaxagoras dicunt* ii, *qui . . putavere* BCF

principium boni et mali *idem esse posuit*, *licet* intellectum moventem, f. 24 materiam *vero* oboedientem et consentientem ipsi intellectui *statuerit*. *a* quonam igitur malum proveniet? an dicet malum provenire ab imbecillitate materiae et a privatione ipsi inhaerente, uti nos diximus? omnes *autem*, qui posuerunt principia contraria, ut est raritas et densitas, congregatio et separatio, *his contrariis pro* rectitudine, *quam videmus*, et ordine moventis *uti nequeunt*. nulla enim materia sufficit ad generanda ea, quae nascuntur ex ipsa, sed eget causa movente, quae quidem formet et in ordinem redigat res illas. *omnium autem placitorum*, *quae ab antiquis in naturalibus tradita sunt*, *turpissimum est illud*, *quod omnia ex iisdem elementis fieri posuerunt*, *et quae corruptioni obnoxia sunt et quae non sunt*, *cum ea*, *quae generantur*, *tum quae non generantur*. nos vero *iam distinximus: cum* principiis corporum caelestium non conveniunt in materia *corpora*, quae circa terram habitant; sed stellae et earum motus causae sunt efficientes, motrices materiae, a qua generatio provenit, et magis hoc praestant erraticae stellae et sol et luna, hasque dicendum est aut materiam prorsus non habere, aut diversam materiam habere a materia generabilium et corruptibilium, ut intellectus *etiam* movens corpus non habet eandem materiam quam corpus. praeterea *inter antiquos* nemo dixit, cur generatio et corruptio *non desinant*, perinde atque nos, qui diximus ex accessu et recessu caelestium corporum hoc fieri, opinantes causam continuantem variam pendere a causa uno et eodem modo semper se habente. adhuc quidam intellegibilia atque omnibus nota transcendentes aiunt ea, quae sunt, *aut* ex eo, quod non est, fieri *aut* ex *eo*, *quod* actu *est*. insecabilia namque Anaxagorae et Empedoclis elementa ea, quae sunt, ex eo, quod actu est, fieri cogunt; quod quidem absurdum est. absurdius autem putant qui plura principia ponunt, sive tria sunt sive quatuor sive duo. potest enim quispiam dicere, *quo modo omnia coniungi possint?* cur principia hoc tantum numero sint, non alio? quodsi aliqua agunt et alia patiuntur, quid congregavit ea simulque iunxit et consentientia fecit? fateri ergo cogitur *aliud* nobilius principium reperiri, *licet* duo tantum principia sint, ut deus et materia aut densitas et raritas. nequeunt enim ex se ipsis congregari et consentire, ut *alterum* mutationem subeat, *alterum* agat. nos vero quia posuimus principium primum *cum* materia *non* mixtum et incorporeum, *quod more* amati et desiderati *movens* caelestia movet corpora, ortum *autem* atque interitum *quia* ex | *horum corporum motu* nasci scimus, f. 25 ex hac dubitatione evadimus. nam materiam non ponimus aequalem

11 *turpissimum* scripsi: *apertissimum* codd. 24 verba *variam—causa* et *semper se habente* om. A 38 *primum* F: *unum* codd.

dignitate *principatuque* esse primo principio nec iungimus *nulla re* f.25 *interiecta* ultimam naturam primae naturae; at materiam ut obsequentem ponimus, corpora vero caelestia moveri propter primam causam, ut ei adsimilentur, posuimusque locum, qui circa terram est, necessario esse medium — nam impossibile est id, quod circulo cietur, non habere quidpiam natura stabile *ut terram* — et quoniam quae in medio sunt non eodem numero semper manere possunt, *absolvit quidem deus et perfecit mundum, sed instituit perpetuam generationem*, ut materia sequatur primam causam. nec solum ex hoc diluitur opinio ponentium plura principia corporea, aut deum et materiam principia esse, sed etiam ponentium formas *tamquam rerum principia*; nam *ad formas quoque* aliud praestantius principium *adhiberi oportet*, quo producantur quodque *singulas inter se et* cum generabilibus ac corruptibilibus componat. omnes *igitur*, qui in his sunt sententiis, potissimumque ii, qui ex contrariis res generant, coguntur ponere principium aliud his oppositum; nam contraria opponuntur, calidum frigido et rarum denso et unum pluribus. nos soli immunes huius sumus absurdi; nihil *enim* contrarium primae causae ponimus; nam omnia, quae contraria sunt, materiae sunt commixta *et potentia eadem*, *quia* invicem transmutantur. *qui vero primum principium illis contrarium esse posuit, non solum in hoc absurdum incidit, ut ipsum tamquam primum principium non ponat, immo* cum eo aliud principium aeque primum atque aeque nobile *ponat*, sed etiam *concedere oportet* hanc scientiam *sapienter institutam* habere aliam scientiam contrariam, quae quidem est scientia rerum, quae his contrariae *sunt*. nam ut calidum *est* contrarium frigido, sic quoque sensus frigidi sensui caloris; species enim sensibilium imprimuntur sensibus. at ignoratio scientiae contraria est, non alia scientia. *ad* summam si non *ponatur* alia substantia praeter res sensibiles sensu praestantior, numquam poterit inveniri primum principium — nam omnia sensibilia sunt composita — neque *intellegi poterit* ordo neque generatio, neque etiam *ratio*, *qua* corpora caelestia a principio necessario pendeant, sed quocunque principio corporeo dato sequetur dari aliud. ut theologis contingit, qui generant ea, quae sunt, ex inani; necessario enim quaerere debent essentiam inanis. *similiter physicis* accidit, qui ponebant rerum generationem ex aere aut ex aqua; aer *enim* et aqua corpora composita sunt, non simplicissima. si *quis* vero *praeter sensibilia et corpora* principium aliud dari contendat materiae expers et intellegibile, *ut* formae vel numeri, tunc

---

7 *absolvit—generationem* (S)] ita A levi mendo sublato: *alio modo perficiuntur, perpetuando scilicet generationem* F et similiter BC; post *generationem* add. *et corruptionem* F
20 *eadem* = ταὐτά AD: om. BF

hoc placito eo delapsus erit, ut principia otiosa *et superflua ponat.* f. 25 nam formae sunt exemplaria; sed non movetur ferrum ad exemplar neque lapis, nisi arte movetur. praeterea in aliud absurdum incurrit qui numeros ponit; nam *sequeretur, ut* magnitudo *ex non habentibus magnitudinem* et continuum ex discreto emergeret. *sed non solum de* movente causa *anquirendum est*, sed etiam *de* causa *formali* nec putandum est *numeros* formam generare; *etenim* nequit discreta natura producere formam continuae naturae [atque speciem eius.] et, ut summatim dicam, inconveniens est *ponere* principia contraria; nam, ubicunque fuerit contrarietas, ibi erit etiam potentia, *actus autem est posterior* eam consequens. *ea ergo*, quae sunt, *aeterna non erunt*, *ut saepius declaravimus. tollenda* igitur *est* contrarietas *e* principiis. et iam satis *de refutatione horum* ⟨*placitorum*⟩ *disseruimus* et *qua ratione ea* fieri possit. universalis *autem* dubitatio, quae omnibus opponitur et maxime his, qui plura principia ponunt, talis *est. quaerendum nimirum est,* quomodo ex *unitate pluralitas* fiat. hoc quidem in numeris *saepe* invenitur; nam *trias* ex uno fit, sic et *tetras et decas*, et quaecunque fit numerorum coniunctio, *in* plura|litate eorum vides formam unitatis. f. 26 sic etiam anima et corpus nisi haberent principium unum, non haberent actionem unam, nec quicquam ex iis simul fieret; *in summa forma et materia coniungi non possent, ut unum quidquam produceretur*, sive fuit planta sive animal, nisi unum esset principium singulare, quatenus unum est, non quatenus multa. neque quisquam antiquorum locutus est de hac re nec *mea quidem sententia* aliter dicere potest *atque* diximus nos, quod prima natura movens munda sincera partium expers materiae immunis *individua* vere una movet omnia ordine *perpetuo* sempiternoque motu, quae quidem omnia ad hanc unam intendunt ordinemque ab ipsa habent. et unitas eius posuit mundum unum et quodvis animal in mundo unum *eumque incolumi ipsius unitate existentem etiam posuit;* finis enim in quacunque re est, quatenus est una. qui vero numerum mathematicum primum principium statuere ac demum ex eo *superficiem* et *ex* superficie corpus confecerunt, adventicia profecto hoc placito faciunt *principia* entium; *alia enim aliis non mutantur neque ullam societatem ineunt.* qui vero hoc dicit, universi substantiam adventiciam *ponit; sin aliter*, *quid erit, quod coniungat* principia numerorum *cum* principiis continuorum corporum *vel* principia horum corporum *cum* principiis formarum? sed nihil eorum, quae sunt, male gubernari *vult*, nec *multorum* principatus bonus est.

---

8 *atque—eius* (9) om. A 21 *quicquam*] *animal* ABC

I INDEX NOMINUM

II LOCI ARISTOTELICI

ששם הרבוי בהתחלות זה הוא. אומר שהוא ראוי שנחקור מן האחד מאין בא ממנו הרבוי. וזה נמצא הרבה במספרים. כי צורת השלשה אמנם התחדשה מן האחד. וכן הארבעה והעשרה. והגעת המספרים מה שתהיה אמנם תמצא ברבוים צורת האחד. וכן גם כן הנפש והגוף. שהוא אם לא תהיה ההתחלה לשניהם אחת. לא יהיה לאחד מעשה. ולא היה אפשר שיתחדש מהם יחד חי אחד. ובכלל הנה הוא בלתי אפשר בצורה והיולי שיתחברו יחד ויתחדש האחד. צמח היה או חי. מבלתי שיהיה האחד התחלה בהתחלת הענין הנפרד ביחודו לא הריבוי. ולא נמצא אחד מן הקודמים דבר בדבר מזה. ואי אפשר גם כן לפי מחשבתי שיאמר בזה אלא כמו שאמרנו. מהיות הטבע הראשון המניע נקי מזוקק אין לו חלקים לו. ולא יתערב בו ההיולי ולא יתחלק אחד באמת יניע כל הדברים על יושר וסדר ותנועה אין הפסק לה ולא כליון החלד כלו. וכונתם אל האחד ההוא וישרם ממנו. ואחרותו שם העולם אחד. וכל אחד מבעלי חיים אשר בו אחד. ושם אותו עם אחרותו גם כן נמצא. וזה כי התכלית בכל אחד מן הדברים אמנם הוא לפי מה שעליו האחד לבד. ואולם אשר שמו ההתחלה הראשונה המספר הלמודי. ואחרי כן חברו ממנו השטח. ומן השטח הגשם. הנה התחלות הדברים הנמצאים במאמרם נכנסות. לא יכנס בקצתם שנוי מקצתם. ולא יתחבר קצתם בקצתם. והעושה זה. שם עצם העולם כלו נכנס. ואלא. מה שיכלול התחלות המספרים והתחלות הגשמים הדבקים. והתחלות אלו הגשמים והתחלות הצורות. ואין מן הדברים הנמצאים דבר יחייב שילך הנהגתו על הטעות. ואין טוב גם כן ברבוי הראשיות:

נשלם

3 תמצא ברבוים] יחזיק רבוים CO 4 שהוא אם] הנה CO לשניהם] להם CO 5 חי om. F 6 ויתחדש] ויחדשו BCO 7 דבר] שדבר BO 8 לפי מחשבתי] במה שאחשוב C מהיות] כי CO 10 ובכונתם A 12 post כן add. נמשך אליו C² 15 מקצת] השנוי מקצת BCO 16 מה שיכלול] מה אשר יכלול CO rectius אלו—ואלא (17) om. B post הדבקים C i. t. exhibet והתחלות אלו הגשמים הדבקים והתחלות הגשמים הצורות.

קצתם ועם הדברים המקבלים להויה ולהפסד. ויתחייב בהכרח על מי שאמר אלו הדעות. וכל שכן אשר שמו הדברים מתהפכים. שישימו להם התחלה אחרת תנגד אותם. וזה כי ההפכים מתנגדים. החם לקור והעב לספיגי והקבוץ לפירוד. ואמנם נמלט מזאת הסתירה מאמרנו לבד. וזה כי אנחנו לא נשים לעלה הראשונה דבר יתהפך לה. כי כל הדברים המתהפכים יתערב בהם ההיולי. והם בכח דברים אחדים בעינם. כי קצתם ישוב אל קצתם. ואין אמנם ישיג מאמר מי ששם העלה הראשונה הפך אלו גנאי לבד. כי היה בלתי משים אותה התחלה ראשונה. אבל הוא משים עמה התחלה אחרת שוה לה במעלה והקדימה. אבל הנה יתחייב ממנו גם כן שתהיה הידיעה אשר תכונה בחכמה [לה] אחרת מתהפכת. והיא ידיעת הדברים המתהפכים להם. וכמו שהחום הפך הקור כן חוש החום הפך לחוש הקור. כי היו צורות המוחשים יחתמו בחושים. ואמנם יתחייב שנשים הפך הידיעה הסכלות. ואולם ידיעה אחרת לא. ובכלל הנה ראוי כי האדם אם לא יניח חוץ מן המוחשים עצם אחר יותר נעלה מן החוש. לא יהיה אפשר לו שימצא התחלה ראשונה. וזה כי כל המוחשים מרכבים. ואי אפשר לו גם כן שיעמוד על יושר וסדר ולא על הויה ולא על שיתלו תנועות הגשמים השמימיים בהתחלה מחויב. אבל איזו התחלה גשמית שהניח. הנה יתחייב לו שתהיה לה התחלה אחרת. כמו שיתחיב למי שאמר מהמדברים בדברים האלוהיים כי הדברים הנמצאים נולדים מן הבוהו. וזה שהוא יתחייב עליהם שיבקשו במציאות הבהו. וכן גם כן יתחייב על מי שאמר מבעלי הטבעים כי חדוש הדברים מן המים והאויר. והאויר והמים גשמים מורכבים לא פשוטים בתכלית. ואם שם אחד חוץ מן המוחשים והגשמים התחלה אחרת. לא יתערב בה ההיולי. מושכלת. ושם אותם המספרים והצורות. נטה במאמרו אל שיניח התחלות בטלות אין פועל להם. וזה כי הצורות אמנם דמיונים. ולא נמצא הברזל יתנועע אל הדמיון ולא האבן מבלתי שיניעהו האומנות. ויתחייב מזה שתהיה בכאן גם כן סתירה אחרת למי ששם ההתחלות מספרים. וזה שהוא מתחייב. שיהיה הגודל מתחדש ממה שאין לו גודל. והדבק מן הנפרד. ולא תספיק לו העמידה על העלה המניעה לבד. אבל גם כן צריך אל העמידה על העלה אשר תתן הצורה. ולא יחשבו שהיא היא המחדשת לצורה. וזה שלא יוכל הטבע הנחלק שיחדש צורת הטבע המתדבק. ובכלל הנה ציור ההתחלות הפכים אינו ראוי. כי ההפך באי זה מן המקומות היה הנה מה שהוא בכח. הנה הפעל מתאחר נמשך אחריו. ויתחייב אם כן שלא יהיו הדברים הנמצאים נצחיים נשארים. כמו שבארנו פעמים רבות. ויתחייב אם כן שידחה ההפך מן ההתחלות. וכבר אמרנו מאמר מספיק בדחייתם ומאי זה מן המקומות ראוי שנכוין אל זה. והספק הכולל המתנגד לכלם וכל שכן למי

---

1 באלו [אלו BCO more arabico 2 מתחדשים [מתהפכים B 3 יראה [נמלט CO
4 ממאמרנו B נאמר [נשים B 5 והם AO: וזה B: והוא C (voc. arab. והי male ad היולי referunt) אחדים בעינם om. BF: בעצם (דברים) O 6 מאמרים [מאמר B ante גנאי add. זהו B 8 בזה (אבל) B ידיעה om OC² (בחכמה) לה addidi: לה בחכמה אחרת suprascr. sec. m.] ידיעה] מתהפכת :BO חכמה C 11 לא om. BO ובכלל] תכלול A 13 משיעמוד B 14 ההויה A שיתלו :O שיתלו :C על שיתלו B: שההתחלות A post הגשמים add. כי BO מחויבת O et C² 15 הניח [שהניח CO שהתחייב BCO et מי BC: מה O? 18 ומן האויר BCO 20 במאמרם BO
21 דמיונות BCO 23 וזה שהוא מתחייב om. BCO 24 הספיק A: תספיק B: יספיק C העלה—המניעה (25) om. B per homoioteleuton 25 אל [על A המתחדשת A: הם הם המחדשים exspectes 26 שיתחדש B הנדבק ומינו [המתדבק BCOF
27 ante מה add. שם BCOF הנה (alt.) om. BCO בפעל A: הפעל BCO
28 אליו [אחריו BCO

מכל מה שהתבאר בו מן המאמרים הקודמים בטבעיות מאמר מי ששם כל הדברים המקבלים להפסד ואשר לא יקבלוהו. והמתהוים מהם ואשר אין הויה להם. מן היסודות בעינם. וזה שאנחנו בו כבר הבדלנו. התחלות הגשמים השמימיים לא ישתתפו עמהם הגשמים אשר סביב הארץ בהיולי אחד. כי הכוכבים ותנועותיהם סבות פועלות מניעות להיולי. אשר תתחדש בו ההויה. וכל שכן הכוכבים הנבוכים והשמש והירח. כי הנה ראוי. אם שלא יאמר שיש להם היולי כלל. ואם שיאמר כי ההיולי אשר להם זולת החומר אשר לדברים המקבלים ההויה וההפסד. כמו שהשכל גם כן המניע לגוף אין ההיולי אשר לו ההיולי אשר לגוף. ולא נמצא גם כן הקודמים תארו בעלה אשר בגללה לא יפסקו ההויה וההפסד. כמו שעשינו אנחנו בציירנו הסבה בזה קורבת הגשמים השמימיים ורחקם. וציירנו בעלה המתמדת המתחלפת תלויה בעלת המתמדת בענין אחד בעינו. והנה נמצא רבים מן הקודמים עברו הדברים המושכלים והנודעים אצל כל האנשים בציירם ההויה אם ממה שאינו נמצא כלל ואם ממה שהוא נמצא בפועל. וזה כי הדברים אשר לא יתחלקו. אשר אמר בהם אנכסגוריש. והיסודות אשר אמר בהם אנדקלים. יחייב הוית הדברים הנמצאים ממה שהוא נמצא בפועל. וזה מגונה נמאס. ומן המגונה גם כן והנמאס מאמר מי שיחשוב כי ההתחלות רבות אם היו שלשה ואם היו ארבעה ואם היו שנים. וזה כי לאומר שיאמר איך אפשר שיסכימו כולם. ולמה היו ההתחלות במספר ההוא לבד לא בזולתו. ואם היה קצתם פועל וקצתם מתפעל. מה הדבר אשר חברם וקבץ קצתם עם קצתם והסכים ביניהם. כי הוא ראוי בהכרח שיאמר כי בכאן התחלה אחרת יותר נכבדת מהם. ואם היו שנים לבד. כמו האל וההיולי. והקושי והספוגות. וזה שהוא בלתי אפשר שיאמר כי שני אלו נתקבצו מצד נפשם והסכימו שיעשה אחד מהם בחברו ויקבל האחר השנוי. ואולם אנחנו. מפני שכבר הנחנו התחלה אחת. לא יתערב בה דבר מן ההיולי ואינה בעל גשם. כאשר הניעה על צד הנעת החשוק והאהוב. היתה הנעתה לגרמים השמימיים. ולמדנו כי ההויה וההפסד בתנועת אלו הגשמים. התחייב שיהיה מאמרנו בטוח מזה הספק. וזה כי אנחנו לא נשים ההיולי שוה במעלה והקדימה לסבה הראשונה. ולא חברנו הטבע האחרון אל הטבע הראשון פתאום. אבל שמנו ההיולי בדרך הנמשך. ושמנו הגשמים השמימיים יתנועעו בסבת העלה הראשונה והדמות בה. ושמנו המקום אשר סביב הארץ המקום האמצעי בהכרח. וזה שהוא בלתי אפשר במה שיסובב בסבוב שלא יהיה לו דבר כמו הארץ נח בטבע. ומפני שהיה בלתי אפשר בדברים אשר באמצע העולם שיתקיימו תמיד במספר אחד. כלה האל העולם והשלימו על הצד האחד. ושם ההויה תמיד דרך שיהיה ההיולי הנמשך לעלה הראשונה. ואמנם לא יסתור זה המאמר מי ששם ההתחלות רבות בעלות גשמים לבד. ולא מי ששם אותם גם כן האל וההיולי. אבל מי ששם גם כן התחלות הדברים הצורות. וזה כי הצורות גם כן יצטרכו אל התחלה אחרת יותר נכבדת מהם. היא המהוה להם. המחברת קצתם עם

---

3 הבדלנו—בו] כבר זכרנו C: כבר קבלנו B et ולא loco לא: *similiter* F 5 יתחדש BC
ראוי post באלו add. BC 10 המתמדת — המתחלפת om. A 13 אמר] יאמר A
אנדקלים] אמפרוק' B 14 הוית om. A 18 ראוי] יתחייב C 19 והקושי] וההתעבות C
23 ולמדנו] וידענו C 27 המקום] מקום C אשר om. BC 28 לו om. A post
דבר add. אצלו B: דבר אצל הארץ בטבע C (sic!) שהיה] שיהיה C 29 שיתקיימו]
להתקיים C אחד] האחד A (30) הצד—כלה] כל העולם על צד B 30 האחד] האחר A:
אחר C ושם scripsi: וששם A: ובששם C: בששם BF דרך] כדי BC בדרך הנמשך BC
31 יסתור] יסתיר C אותם] אחד B 32 הצורות התחלות הדברים BCO

בלא ספק מן ההפכים. וזה כי ההפכים לא יקבל קצתם השנוי מקצתם. אבל הוא צריך עמהם אל דבר שלישי כמו שאמרנו פעמים רבות ר״ל ההיולי. ואולם הקודמים הנה ישימו ההיולי אחד משני ההפכים. כמו האנשים אשר שמו מה שהוא בלתי שוה תחת מה שהוא שוה. ואשר שמו הרבוי תחת דבר אחד. וסתירת הדעת הזאת גם כן תהיה על הצד ההוא. וזה כי ההיולי לא ימצא הפך לדבר מן הדברים המתחדשים ממנו. ואמנם תתחדש הצורה מן ההעדר אשר בו ומאשר הוא בלתי מצוייר. וקצת הקודמים חלקו ההתחלות אל הטוב ואל הרע. ושמו הרע ההיולי. והטוב בדרך הצורה. ושמו ההיולי תחת כל הדברים זולת אחד אם נמלט והיא הצורה הראשונה. זה על שהוא מן הדברים הנודעים אצל כל האנשים שהטוב צורת ההתחלה הראשונה. וקצת האנשים כבר הטיבו למצוא ההתחלה הראשונה הטוב. אבל שהם עזבו לאמר על איזה צד הוא התחלה. אם על צד השלמות או על צד המניע או על צד הצורה. ומן המגונה גם כן והנמאס ציור אבנדקלים האהבה טוב. ואולם הוא התחלה בדרך המניע. וזה שהוא יתחבר. ממאמרו שהוא בדרך ההיולי. מפני שהוא חלק מן העירוב. ולא יותר לנו המאמר בשנחשוב כי ההתחלה אשר עמה ההיולי היא ההתחלה המניעה בעינה. אבל הגדר ומה שהוא הדבר אינו אחד בעינו להתחלה אשר עמה ההיולי ולהתחלה המניעה. הנה מה שראוי לחקור עליו העמידה על האהבה. ואי זה מאלו השנים היא. ומן המגונה ג״כ שיהיה הנצחון יפסיד תכלית ההפסד והטבע הזה טבע האונס. ואולם אנכסגיריש הנה חשב כי ההתחלה הראשונה הוא הטוב המניע. וזה כי השכל אצלו יניע. אבל שהוא כבר נשאר עליו שנשאל. מהסבה אשר בעבורה יניע. וזה כי הדבר אשר יניע נפשו הוא הדבר הראשון והוא זולת המניע. כי הוא בלתי אפשר שתהיה תנועתו בסבה כי אם על צד אשר אמרנוהו אנחנו. כי הרפואה גם כן התחלה מניעה. אבל כי הנעתה תהיה כאשר יצריכהו אל זה הבריאות. והבריאות גם כן רפואה מה. הנה לא ימנע אם כן מונע משיהיה הראשון יניע ותהיה הנעתו בסבתו בעצמותו כאשר יחיבוהו התנאים אשר אמרנו אותם. והסבה בכל אלו השנים. ויותר מגונה מזה אנכסאגורש חשבו. כי התחלת הטוב והרע התחלה אחת בעינה. עם היותו חושב כי השכל הוא ההתחלה המניעה. ויהיה ההיולי שומע ומתרצה לשכל. ומאין בא הרע. אבל שיאמר אומר כי הרע בא מחולשת ההיולי ומן ההעדר אשר אמרנוהו אנחנו. וכל מי שיאמר כי ההתחלות מתהפכות כמו הספוגות והקושי. והקבוץ והפרוד. לא יהיה אפשר לו שיעשה ההפכים למה שיראה מיושר המניע וסדרו. וזה כי אתה לא תמצא דבר מן החמרים יספיק לו בהוית מה שיתילד מהם. אבל הם צריכים אל סבה תניע אותם ותציירם. והיותר מבואר

---

1 יקבלו C מקצה BC 5 לא om. A 8 אם] ci. אשר 9 האנשים] החושים C i. t.: ס״א האנשים i. m. 10 הטיבו למצוא] מצא C ante ההתחלה add. בציירם BC (בציירו C) עזבו לאמר] הניחו שיאמרו C i. t. et in m. פי׳ לא השלימו מאמרם 11 B anteponit צד המניע A add. ante הצורה vocc. שום המין במקום הצורה] המין C (cf. adnotat. praecedent.) גם כן om. B 13 ממאמרו] וממאמרו F שהוא] שיהיה BC יותר] ישולח C i. t.: ס״א יצלח i. m. 14 verba המניעה—בעינה (15) om. C; in A sunt repetita 15 מה] ממה A עליו—הנה] וממה שראוי החקירה ממנו C 16 גם כן om. A: C add. שתחשוב 17 הנצחי A l. שלא יהיה בתכלית BC האונס] ההכרח BC 18 הראשונה om. BCF 19 שנשאל] שיבאר C rectius ci. מה הסבה 20 הוא] והוא A תנועתו] הנעתו BC 22 הנעתה] התחלתה A זה om. B והבריאות om. A 24 אחד מאלו BC post מזה add. המאמר B; CF ממאמר et B ante חשבו voc. אותם; deinde omittunt (25) כי חושב et legunt היות loco היותו 26 המניעה om. B 27 שיאמר] שאמר A 30 תניע.. ותציירם] יניעו ויסדרם ויציירם BC מבואר] l. מכואר

והתחלתו גם כן הענין בעולם הזה. וזה כי הנהגת הכוכבים והשארותם על יושר אחד וסדר אחד. וכן גם כן כל הגשמים השמימיים. ואין בהם דבר בלתי מוגבל ולא בלתי מיושר. ואולם החי אשר על פני הארץ והצמחים הנה תועלתם הכוללת מעטה. ואולם יעשה כל אחר ויתפעל על הרוב במקרה. וזה כי הפסדם כבר היה והפסד דבר כדי שיהיה דבר אחר זולתו. כצורך מה שיזון אל המזון בלא ספק וצמיחת הדברים והגעתם אל התכלית וחסרונם אחר כן וזולת זה ממה שדומה לו בהם תועלתות גדולות כוללות. ואולם בעיטת החמור ברגלו ונשיכת הנחש ושפיכת החזיר להמת המים ויבש קצת הצמח הנה אין ממנו דבר יכנס בסדר והיושר. ולאמר זה יותר ישר ויותר טוב משנמזג האל בהיולי ויושמו הדברים ההם משותפים לו. עוד נבקש הדברים אשר נחשוב שאין יושר להם ולא סדר דברים אחרים מגונים ונבזים. ואנחנו נוכל כאשר חייבנו טבע הדברים שנעמוד על היות העולם והנהגתו כדרך הנהגת המדינה אשר תלך בה מצות המלך על הטוב שבענינים. כי כמו שאנשי זאת המדינה אם יצטוו לעשות בקצת העתים דמיון זה. לא תעבור מצות המלך בכל חלקיה בענין אחד. ולא ישתתפו הכל בצווי ההוא. אבל הוא ישים קצת האנשים ראשים. וקצתם שוטרים לאותם הראשים. וקצתם עבדים להם. וקצתם ישליטם על הפחותה שבפעולות אשר ישלם בה ענין ההרכה. וקצתם ישתתפו במלך במדרגת המלוכה יותר וקצתם פחות: כן גם כן העולם והנהגתו הנה ידמה הממלכה אשר ימלוך אותה מלך אחד. כל חלקיו אשר בו מסודר מיושר קצתם עם קצתם. ר״ל החי והצומח. והראיה על זה כי חדוש כלם בסבה אחת. כי כלם מפני שהם יתאוו אל שיהיו בענין שהם עליו נמצאים. היתה תאותם וחשקם אל הדבר הנמצא לפי האמת והמשכם אל זה האחד יבקשו אותו ביחוד וילכו אצלו. ואין אחד מן הנמצאות ירצה שיתחלק אל מספר רב ולא שיצא מן הענין אשר הוא בו אל ההפך. ואשר חדושו גם כן מדברים רבים אמנם יבקשו וילכו אל דבר אחד. וכן גם כן המדינה מפני שהיא מספר רב כונתה דבר אחד. והחיל האחד אמנם כונתו מה שיראהו השר. והקבוץ מן האנשים אמנם שמו כונתם הראש. וכן גם כן פעולות המלאכה בדברים המורכבים מדברים רבים כמו הספינה והבית. כי שני אלו גם כן אמנם עמידתם כאשר התחרשו על היות כל אחד מהם אחד. ואשר יתאוה גם כן אל הרבוי כמו המלך ומתנשא ומתגבר אמנם יתאוה אליהם כדי שישימם תחת אחד.

ולא נמצא אחד מן הקודמים אמר בהתחלה הראשונה אשר הוא ראשון לפי האמת מאמר נמצא בו וראוי לשים עליו. אבל עמדו אצל ההתחלה אשר עמה ההיולי והסכימו כלם על שחדוש הדברים כלם והויתם יהיה מן ההפכים. והנה טעו בשני הדברים יחד. וזה כי ההויה אינה לכל הדברים. כי הדברים הנכבדים מאשר הם בעולם אין הויה להם. ואין הוית כל הדברים הם הוים

---

1 גם גם A: וכן גם BC הענין] ci. ענינו 4 והפסד BCF: הפסד A 6 גדולות om. BCF
7 ויבש scripsi: וירש B: om. FC (הצמח) זה A: מן C i. t.: ס״א וקצת הצמחי הממיתים C i. m.
8 ולאמר זה] והמאמר בזה C משימזג C 9 נבקש טבע B לדברים co. 11 היות A: כי C: הוית B
12 לעשות om. BC 13 תעבור] תעברו A 14 שוטרים] פקידים C post האנשים add. A
15 שבפעולות] שבמעשים C בה] בהם BC 16 במלך B: המלך AC: עם המ׳ C²
יותר om. B כן (pr.) om. A 17 בו . . חלקיו] בה . . חלקיה BCF falso 18 והראיה om. A
21 מן] אל A 22 חדושן co. 23 מפני שהיא om. A: ci. עם שהיא 25 רבים BC:
אחרים A [l. אחדים] אמנם om. BC 26 היות A: כי BC 28 עליו—לפי (29)] [l. באמת] באמר
מאמר יתקוף C נמצא suspectum 30 הדברים] הדרכים B 31 הם pr. om BC
הם הוים] הנהוים C: הנהגים B (sic)

בסבת היסוד או שיעור או מדה. אבל צורת המושכל והשכל ילכו יחד והשכל אחד יתהפך על עצמותו ויאמר בשניהם יחד שהוא שכל ומושכל. כי השכל אחד לא יצא מן הדבר המושכל אל זולתו ממה שאינו לטבעו אבל הוא יתהפך על עצמותו. והדבר הנמצא מהם יחד אמנם הוא אחד בלי יסוד. כמו האמניות המעשיות כאשר התחלק היסוד מן האומנות לא נמצא זולת צורת האומן ומעשהו. כמו הכסא אשר אינו דבר אחר זולת אומנות הנגר. וכמו שצורת הבריאות גם כן בלתי הגוף אינה דבר זולת מלאכת הרפואה. וכאשר היה אפשר בדברים אשר להם היולי שתושג הידיעה מהם כי הצורה אשר למלאכה והמלאכה אחת בעינה. הנה הדברים אשר לא יתערב בהם ההיולי. והם אשר אין להם חלקים לעצמותם ולא קטרים. לא ימנע מונע משיהיה השכל והמושכל והמחשבה בהם דבר אחד בעינו. הנה כבר התבאר מזה המאמר למי שיכוין ההבנה כי השכל הראשון ישכיל העולם השכלי. וזה שהוא אם היה כאשר השכיל עצמותו השכיל שהוא מה שהוא. הנה כבר השכיל מעצמותו סבת כל הדברים והתחלתם. וההתחלה תאמר על הצורה ותאמר על הדבר אשר בגללו ועל אשר הוא התחלת התנועה. כמו שהשכל גם כן מן האדם יאמר שהוא התחלה לו על שלשה דרכים. כי הנה פעמים רבות שיהיו אלו השלשה ענינים אשר תאמר עליהם ההתחלה בקצת הדברים ילכו על דבר אחד בעינו כמו מה שימצא בנפש האדם. ואם היה האל ישכיל עצמותו על שהוא צורה לכל הדברים. הנה הוא גם ההתחלה ליושר הדברים הנמצאים וסדרם. והנה השגתו בלא ספק לדברים אשר הוא ההתחלה להם ולישרם וסדרם יחד.

והנה ראוי שנעיין אם בין הטוב ובין מה שהוא בתכלית המעלה הבדל. או כל אחד משניהם מוקף נפרד מחברו. ואמנם ההבדל בין שניהם במדרגה. והאל הנסתר מכלם בדרך החיל. כי הטוב גם כן בחיל הוא הסדר והיושר וכל אחד מהכתות גם כן טוב. ויותר מזה זה האיש. כי האחד הנרמז אין הויתו בסבת היושר והסדר אבל היושר והסדר בסבתו. ואין הטוב א״כ על מדרגה מן השכל. אבל הוא בשניהם יחד. ר״ל בסדר והיושר ובסבת הסדר ולא בשכונת השכל. והאל יניע הדברים הנמצאים כמו שיניע מה שתצוה בו הנהגת המדינות לבעלי המעלה מן האנשים וצווי המלך לרעיה. ואולם היושר והסדר אשר נאמר באל שהוא סבתם הוא כפי מה שאספר. אומר כי כל הדברים מיושרים ומסודרים יחד על צד מן הצדדים אבל שהוא אינו על דרך אחד בעינו. כשט מן החי וכמעופף וכצמחים. ואין ענין כולם ענין יתיחסו כל אחד מהם אל חברו. אבל ביניהם יחס. והוא כי סדר כולם יחד יצא במכוון אל כונה אחת. אבל שהוא כמו שהנהגת הבית לא יותר בו לנכבדים מן האנשים שיעשו דבר מן הפעולות שלא כשורה. ואולם העבדים וקצת בעלי חיים הנה הפעלה אשר תהיה מאתם המעט מה שתכלול על הכל. והרוב ממנו במקרה. ר״ל טבע כל אחד

---

1 הדבר המושכל BC 2 על] אל BC 4 תחלק] הסתלק BC 6 בבלתי A 10 שיכוין] שיבין C ההבנה AB; C i. m.: ההנעה C i. t. 11 השכיל—עצמותו (12) om. B per homoioteleuton 14 דרכים] מינים BC 15 ילכו] הטבעיים ילך BC 17 הדברים—הנה om. B 19 הבדל] הפרש B או] l. אי aut אם 20 post משניהם addit נפרד A ואמנם] l. (אמנם) או 21 והאל = وﷲ הנסתר מכלם] הסדר לכלם C i. m. 22 מהכתות corrupt. 23 א״כ BC: גם כן A מדרגה] הסדר C ante מן addendum ולא ex l. *proxima* 24 ולא AC: לא B; delend. 25 הנמצאים om. BF שיצוה C הנהגת] הדרכת BC B addit המלאכה post לבעלי 28 דרך] מין BC כשט A: כשני et i. m. זאת המלה מסופקת B: בשווי C et add. post החי sec. m. השוחה post ענין (alt.) adde cum F negationem 30 יותר בו לנכבדים] יוחלט בו לבני חורין BC rectius 31 שלא כשורה] יותר מדאי C 32 ר״ל male

וישכיל דברים רבים יחד. ואלא מה זה שנפש המכרכר אפשר לה שתניע מן הגוף אברים רבים יחד כמו הידים והרגלים והראש ותניע כל אחד מאותם האברים בכללה יחד. ולא תניע קצת האיברים בחלק ממנה וקצתם בחלק אחר. ואיך יישר שיהיה השכל אשר לא ימלט ממנו מקום מן העולם לא יהיה אפשר לו שיניע כל העולם ולא יהיה אפשר לו שישכיל כל הדברים יחד עד שהגיעו לדברים רבים יחד הוא תמה יותר גדול. הנה אינו אם כן שנכחיש רבוי ההתרחבות והעושר בכח האל ולא שנקשהו בשכל שלנו החלוש. וזה שהוא לא יצטרך בידיעת הדברים שיעבור על אחד אחד ולא יצטרך גם כן אל ההרכבה ולא יצא מסכלות אל ידיעה ואין בו צורך שיוליד תולדות לא יהיו מהקדמות מבוארות. אבל כמו שהראות החד אין צורך בו בהשגת המראים אל זמן. אבל תכף יפול עליהם יראה אותם כלם בלא מתון. כמו כן השכל האלהי ויותר מזה הרבה באשר הוא כיון למושכלות הבין בלא זמן העולם המושכל בלא יגיעה. ואם רצית שתבין חדוד הראות מן השכל האלהי צייר במחשבתך השכל אשר באדם וגופו. וכפי מה שזה השכל יותר מבין ויותר יודע מזה הגוף. ויותר ממהר התנועות והפעולות ממנו. כן תחשוב השכל האלהי שהוא יותר ממהר להשיג מושכלות. ואם אתה תעתיק זה ההבדל במעלה בקלות השגת השכל האלהי אל קלות סבוב העולם ירחק מן ההקש המחויב. ואם שמת הקישך כמו כן בתמונה כמו שיעשו חכמי התשבורת ואמרת לפי מה שהגשם ההוא יותר בהיר מזה הגשם. כמו כן השכל ההוא יותר בהיר מאד מזה השכל. לא יהיה פלא שיהיה אפשר בו שיבין וישכיל דברים רבים יחד. ואינו ראוי להפלא גם כן מאשר הוא אפשר בזאת ההתחלה הראשונה שיהיה השכל לה מעצמותה. כי אתה אם הודיתה בשהשכל האלהי לא יתערב בו ההיולי בצד מן הצדדים ושהוא סבת תנועת הגלגל. כמו שאתה לא תראה שתהיה לתנועתו מנוחה. כן גם כן לא תוכל שתאמר באל שהוא ינוח מפעלתו. וכאשר ספרנו כי בכאן גשם מונח ושהשכל תמיד בו. מה הוא אשר ימנע בשכל שהפועל והתנועה מעצמו. הנה כבר התבאר מכל אלו הדברים כי האל הוא ההתחלה הראשונה יודע עצמותו וכל הדברים אשר הוא להם התחלה יחד. ושהוא אם היה מולך בעצמותו הנה הוא אם כן מולך בכל הדברים אשר עמידתם בו. והמאמר גם כן בשהוא חוק וישכיל עצמותו מאמר אמתי. כי היה בזה יותר נכבד מכל הדברים ויותר נעלה.

והנה נמצא הידיעה אמנם היא לדבר אחר. ר״ל הדבר הידוע. והחוש לדבר אחר. והוא המוחש. וכן גם כן המחשבה והשכל. ואולם הדברים המושכלים לעצמותם אמנם יושגו השגה. בעבור כי האדם כאשר הרגיש הלובן הנה כבר הרגיש בנפשו שהוא כבר הרגיש הלובן. וכאשר הבין כי הזויות מן המשולש שוות לשתי זויות נצבות הנה כבר הבין והשכיל גם כן שהוא כבר הבין. והנה נאמר גם כן כי הידוע והמדע. והמושכל והשכל. בקצת הדברים דבר אחד בעינו. וזה כי החכמות אשר לא יתערב בהם החומר אמנם הם היקש ושכל מבלתי שיהיה המושכל מהם דבר אחר. ולא קצתם נבדל מקצתם

---

1 וישכיל] ויבדיל CF ואלא AC: ואל B המכרכר] הרץ BC 2 והשתי ידים השתי BCF בכללה scripsi: בכללם A: בכללותה B 4 ממנו scripsi: ממנה A: om. B (5) לו—שיניע om. B 5 עד שהגיעו] עם כי הגיעו C יותר om. BC 6 אינו] אינו ראוי B בכח] מכח BC 7 על] עליהם BC 14 post להשיג (השגה C) add. ויותר קל להבין BC 15 בקלות] וקלות BCF סבוב] causae F (= סבת) ירחק] לא תרחק F 18 להפלא] שיתמהו C 19 הודיתה] הוריתה B: כפלת C 20 בשהשכל BC: בה שכל (et) אלהי A 22 מפעולתו] מפעולותיו BC 23 מעצמה A 24 עצמותה A 29 הדברים] לדברים A 30 post הרגיש (alt.) add. מיד BC 31 ante שוות add. שלש A

בעינו. או נאמר שהוא דברים רבים. ואם היו דברים רבים. אם השכילו אותם כלם יחד. או בעברו על אחד אחד ועזבו אחד וקבלו אחר. וזה שהוא ימשך אחר כל אלו השרשים דבר. כי הוא אם היה משכיל תמיד דבר אחד בעינו. לא ימלט משיהיה שישלים בזה שכלו או לא ישלימהו. ואם היה משלים אותו בזה. הנה הוא חסר. ואם היה שלא ישלימהו. הנה אין שכל לו ולא ספיק. ואם היו הדברים אשר ישכילם רבים. והיה השכילו אותם בעברו על אחד אחד. הנה יצטרך אל זכרון וקנית דבר שאין לו. ואם היה השכילו לדברים ברגע בלא שיעור. הנה יתחייב בזה השאלה בעינה אשר שאלנו אותה במושכל האחד. ר"ל אם היה משלים שכלו בזה. או לא ישלימהו ויעמוד בלתי שלם. ועם זה הנה הוא בלתי אפשר בטבע שישכיל הדברים כלם יחד. ואם היה אפשר בקצת הדברים שישכיל יחד. אי אפשר זה בכלם. הנה מכל אלו הדבות יתחייב הרחוק מן המאמר שהשכל הראשון יקנה השכל תמיד לכל הדברים והדברים רבים. אבל השכילו לדבר אחד לבד. וזה הדבר אשר הוא בתכלית המעלה והגדולה. ומפני שהוא הוא הדבר אשר בתכלית המעלה. הנה השכילו אם כן לעצמותו. ולא ישיגהו אם היה כן דבר מן העמל. וזה כי כונתו ותכליתו אינו אל דבר אחר זולתי עצמותו. ולא יצא גם כן ממה שהוא בכח אל מה שהוא בפעל. והוא אשר ימשך אחריו העמל והיגיעה. אבל כמו שאהבת האדם לנפשו לא תמנע. גם כן השכילו לעצמו לא ייגעהו ולא ימנע ממנו. וכמו שאהבת האדם לנפשו תמצא לכל אחד מן האנשים. כן גם כן ענין הדבר אשר ישכיל עצמותו כאשר ישכילהו. וכמו שהחושק לנפשו כאשר היה. הוא בנפשו יאהב נפשו ויחשוק אותה. כן גם כן אשר יושכל וישכיל עצמותו. הנה הוא נפשו מה שישכיל. והשכל הראשון הוא התחלת כל הדברים הנמצאים הידועים אצלו. והשכילו אותם אינו על צד עברו על אחד אחד. ולא כשיעזוב אחד ויקבל לאחר. אבל בהשיגו אותם פתאום. וזה כי השכל שלנו בסבת חלשתו לא יהיה אפשר בו בקלות שישכיל דברים רבים יחד ולא שישליך כונתו אל דברים רבים יחד. כמו שהגוף החלוש גם כן אי אפשר לו לשאת דברים רבים. וכאשר חלק אותם הדברים היה נקל עליו לשאת אותם. ולא הראות החלוש אפשר לו גם כן שישיג מראים רבים יחד. ואולם הראות החזק הנה אפשר לו השגת דברים רבים יחד. ואולם השכל האלהי בעבור שהוא בתכלית התמימות והשלמות הנה הוא בלתי צריך בשכל אל זמן. אבל ישכיל כל הדברים יחד פתאום. וכמו שהעין חדת הראות תראה דברים רבים יחד. גם כן אבל מיותר מזה. ישכיל השכל הראשון כל המושכלות יחד כאשר השכיל עצמותו. ואלו הדברים הם אשר ילכו דרך שלמות וישרו וידיעתו הכללית לא בזמן. וזה שהוא יותר נעלה מכל השעורים. והזמן אמנם שעור התנועה. והוא בלתי מתנועע ולא יסבול דבר. וכמו שאתה כאשר תכה בכנור לא יהיה אפשר שתכה בנגונים כלם. ואלו היה הכינור בעל נפש היה אפשר שישמיע קול ביותר חד שבקולות והיותר כבד מהם יחד. כן האל אפשר לו בקלות שיקיף בדברים רבים יחד

---

1 השכילו] השכיל BC 2 et 6 בעברו] בהעברה C² על אחד] ממנו לאחר C וקבלו] והקבילו B 3 דבר (pr.) A; C pr. m.: דבה BFC² 4 שלא—לא om. B 5 לו—אין] לא ישכיל אותו CF 8 ועם] ואם A 12 אשר (pr.) om. BC והגדולה om. B 13 המעלה om. CF (cf. τὸ κράτιστον Arist. 1074b 34) 15 העמל om. CF 16 לנפשו—לא תמנע (17) om. CF per homoioteleuton כן גם תמנע ממנו. B 19 יושכל וישכיל] con. (cum B?) ישכיל נפשו] בנפשו BC 20 post צד add. עצמו B 21 אחד—עברו] ההעברו לאחר C וזה] ולזה A: וזה השכל (bis) B 22 שלנו] מאתנו BC בו] לו BC 25 הראות om. B 30 יותר om. B (C i. m.) 31 יסבול B: ישכל A: נעתק CF omisso דבר 34 שיקיף AB: שישקיף C

ושהיא תעשה. וראוי שנחקור על פעלתה ונעיין מה היא. וזה שהוא לא ימלט מהיות הפועל הזה אם שישכיל עצמותו ואם שישכיל זולתו. והשכילו לזולתו אם שיהיה תמיד לדבר אחד בעינו ואם לדברים רבים. אבל שהוא אם היה שישכיל בכלל דבר אחר זולתו חוץ ממנו. בדרך מה שיראה הראות הנראים והם חוץ מטבעו. וישמע השמע הקולות. ולא יהיה הדבר ההוא אשר ישכילהו בו. הנה אותו הדבר הוא השליט על שיעשה הפועל. כמו שהדבר הנראה הוא המניע שיראה הראות. והנשמע שישמע השמע. ואין עצם השכל אז בעצמותו ולא אותו השכל ממנו שליט כמו שבארנו במה שקדם. אבל יש לו כח ראוי שישכיל מושכל אחר זולתו. ויתחייב אם כן שלא יהיה עצם בתכלית המעלה. וזה כי זה העצם אמנם היה בתכלית המעלה מפני שהוא שכל ומושכל. אמנם התחייב המעלה והגדלה לו מזה המקום. ואם היה הדבר המושכל מחוץ ואינו בטבע השכל. הנה הוא מן המבואר כי זה הוא הנעלה והנכבד יותר. כי הוא סבה ועלה אל שישכיל השכל. וכמו שהראות אמנם הושם סבת המראים כדי שיכיר בהם. והשמע סבת הקולות. כן גם כן השכל הושם סבת המושכלות. וכל מה שהוא בסבת זולתו הנה הוא יותר פחות מן הדבר ההוא. אשר הושם סבתו. וכאשר היה זה כן. היה השכל בכח. ויהיה מן המחוייב שייגעהו וילאהו דבקות השכל ותמידותו. כדרך מה שמיגע וילאה הראות דבקות הנראים. וייגע השמע תמידות הקולות ודבקותם. וזה שהוא ימצא בכל הענינים אשר יצא מן הכח אל הפועל יגיעה ורפיון מן הפועל. ולזאת הסבה היתה השינה ענין הכרחי בבעלי חיים. ואם היה גם כן השכל ישכיל דבר אחר. הנה השכילו אותו. אם למה שהוא בטבעו יותר נכבד בדרך הדברים הנאים והטוב. ואם לדברים פחותים. ומן המבואר כי הענין בפרטיות פחות. וכל שכן אם היה בעל שכל קודם צורת הדבר המושכל והיה הוא ואותו הדבר המושכל דבר אחד בעינו ברוב הענין. כמו שאמרנו וקבלנו. הנה מן המבואר שהוא ראוי שיסולק ממנו כל הפעלות הפחותות. ונאמר שהוא ישכיל הדברים על הדרך אשר יאות בו מי שהוא בתכלית הגדולה. ושהוא לא ישתנה בו ולא יתחלף. וששנויו והעתקו יהיה אל מה שהוא יותר פחות ממנו. ויהיה אז בדרך קצת התנועות. ובכלל הנה אם היתה מעלתו וגדלתו מאשר ישכיל. והיה קונה השכל בדברים הפחותים. הנה השכילו אם כן שכל. אמנם הוא מפחותי הדברים. ותהיה מעלתו אשר תהיה אליו מפעלתו מפחות שבדברים. ואם היה ראוי שנברח מכל זה. הנה הוא שלא יקנה הראות בדברים הראשונים יותר נאות מאשר יראה. הנה אינו ראוי שיונח העצם אשר הוא בתכלית המעלה והגדולה והכבוד שכל מוחלט. אבל שכל ישכיל היותר נכבד שבדברים. כי אנחנו אם שמנו אותו כן. היה מִּה שישכילהו הדברים אשר בתכלית המעלה ותכלית האלהות. ויהיה בלתי משכיל דברים אחרים חוץ ממנו ומטבעו. והמאמר אשר יתן העצם ויניח כי לפניו דבר אחר יותר נכבד ממנו ויותר נעלה בתכלית הדופי והגנאי. וכאשר קבלנו גם כן זה. אי זה משני המאמרים ראוי שנזכור. הנאמר כי מה שישכילהו זה הדבר אשר בתכלית המעלה תמיד דבר אחד

2 שישכיל et sq.] observa genus mascul. 3 אחד om. A 5 הוא om. A 7 fort. cum BC post. אז supplendum שכל 8 ראוי שישכיל בו] יכשר שישכיל BC 9 וזה] והוא BC 10 ומושכל] ומשכיל AC 11 בטבעו AC 15 וילאהו et 16 וילאה om. C 17 לדבר (אשר) C; conicio יצאו ורפיון] וחולשה C 20 והטובים C² 22 וקבלנו] ס״א והשכלנו C² 25 post. אז addit בהכרח C 26 השכילו] שכלו C 27 שבדברים—תהיה om. C 28 הראשונים del. (fort. altera interpretatio voc. أولى); e contra יותר נאות om. BC 30 מוחלט] מופשט BC 31 ויהיה] והיה BC 34 שנזכור] שנקח C

מהם. אבל קצתם בדרך הראשים. וקצתם בדרך העבדים. וקצתם בדרך שניהם יחד. וקצתם בדרך השכירים. וקצתם בדרך המלחים. וקצתם בדרך הרגליים. וקצתם בדרך הפרשים. וקצתם בדרך הרובי קשת. ונמצא הפעולות הרבות וההנהגה בחיים מתחלפים ונמצא גם כן התנועות מתחלפות מאד ופעמים יהיו מתהפכים. אבל כי כלם כונתם שישלימו דבר אחד. וכלם יתאוו אל דבר אחד בדרך החשוק. והוא כדי שיהיו על הענין אשר יצוה המלך בו ויסדרהו. וזה הענין אחד לא יתנועע ואין לו גודל. ואולם על צד ההקש אל זולתו הנה הוא רב. וזה כי התנועות יכוין אליהם רבות והפעלות רבות והעצמים אשר ישיגו הפעולות ההם רבים. אבל שהוא נכלל אליהם כולם. וזה שהוא בלתי אפשר שיתאוו אליו כלם לולי כי הצורות המיוחדות בכל אחד מהם ופעולתם המיוחדת תלויים בו. והתלות כלם בו בסבת המשכם אחריו.

והנה יורה גם כן על שאנחנו כבר אמרנו יושר כאשר אמרנו שהנה ימצאו עצמים ראשונים מניעים לעולם ולגשמים השמימיים. והודענו שהם בדרך קבוץ מן הטובים. מה שלקחנו מן הקודמים. כי הם גם כן העידו. על שהם אמנם אמרו על דרך הרמז למי שיבא במה שאחר ר״ל שאלו הגשמים אלהיים ושהגשם האלהי ייוחד לכל הטבע. ואולם שאר מה שאחר זה הנה הושם על צד ההרחבה. לספיק הבריאה ולסבת הנימוסים ומה שיהיה תועלת בו. וזה שהם ישימו צורות אלו האלהיות על צורות מיני בעלי חיים כמו טלה ודגים ואריה וקראום בזה. אם לפי הכחות אשר ידמו שהם להם. ואם בסבת פעולתם. ואם בסבת הדמותם לאלו המינים מבעלי חיים. ואנחנו קבלנו תחלה זה הענין האחד. והוא כי הקודמים היו חושבים כי העצמים הראשונים המניעים אלהיים. כפי מה שירשנו אותו מהם ואמתו לנו. מצאתי אותו מאמר אלהי.

ובעבור שאנחנו אמרנו כי העלה הראשונה שכל. וזה שהוא אי אפשר שיוחס אליה חיים יותר נכבדים ויותר יקרים מן החיים אשר בחרנו אותם. הנה ראוי שנחקור ונעיין על אי זה צד היא בזה הענין. ונשים ראשון מה שנתחיל בו קודם שאר הדברים העיון בזאת הסבה. אם היתה שכל. אם תעשה או תשכיל או היא בלתי פועלת ולא תשכיל. בדרך החכם אשר הוא ישן מבלתי שיתעסק בחכמות. וכן השכל הראשון יש לו זה הטבע מבלתי שישכיל ויעשה. אבל כי המאמר בזה קרוב לשחוק ממנו. וזה שהוא אם היה שכל לא ישכיל ולא יעשה דבר מן הפעלות. מה הוא אשר להתחלה הראשונה מן המעלה והכבוד. בשיהיה כשקוע בשינה יניע הכל ויטה הדברים אליו. על דרך מה שנראה בגשמים מהנעת החשוקים בעת השינה לחושקים. והמאמר בסבה הראשונה המניעה לכל הנמצאים. התלוים בה כל הדברים. שהיא בטלה לא תעשה דבר מן הפעלות ושהיא ריקה מן הפועל אשר יאות לה שתעשה. אותו מאמר מי שימית התחלת החיים ומבועה. הנה מן המבואר אם כן שהיא תשכיל בלא ספק. אחר שהיא שכל.

---

1 post. יחד BC exhibent וקצתם בדרך הכתות: הפחות C^2: A legit וקצתם בדרך המלחים וקצתם
וקצתם הכתות בד׳ הרגל׳ :om. C השכירים—וקצתם 2 [וקצת .l] הכתות בדרך הרגלים השכיריים
B [l. ut supra וקצת הכתות] 5 בדרך החשוק om. B החושק [החשוק C כדי om. BC
שיבאו [שיהיו C 10 וסבת A המשכם אחריו] השתדלותם et בו C^2 12 וכפלנו [והודענו C
13 נאמרו et למו (14) A 14 post שאחר add. הטבע AF ר״ל fort. del. 16 שיקבל [שיהיה C
אלו om. C 17 ante אם addit השם C^2 אם om. B רמז [ידמו B 18 ante קבלנו
supplendum אם תחלה exculpsit C 19 אחר A האלהיים AB 20 ואמתן C^2 מציות C^2:
l. מצאנו זה [אותו BC המאמר האלוהי C 21 ושהוא [וזה שהוא C^2 22 [בחרנו
ספרנו BC ראינו [ראוי C 23 הם [היא BC תחלת מה שראוי [שנתחיל—ראשון BC
24 או (pr.)] l. ו 25 בחכמתו BC 27 מאשר [אשר—מה A 29 [מהנעת
מתנועת BC 32 ומנועה [ומבועה C

בו הנכנסת בגדרו על תכלית המעלה אחר שהשיג בשלמות החיים התמידים: אם כן אי אפשר שימצא גשם אחר חוץ מאלה הגשמים בלתי מתנועע. אבל ראוי שיהא מספר העצמים זה המספר. וזה שהוא אם היו בכאן תנועות אחרות. יהיו בכאן גם כן גשמים אחרים מתנועעים. ואין בכאן גשמים יותר מאלו הגשמים אשר יראו. הנה לא ימצא א״כ לא תנועות אחרות ולא עלות אחרות מניעות יותר מאלו. כי כל עלה מניעה אם היתה אמנם תהיה בסבת דבר מתנועע. וכל תנועה הנה הויתה מן מניעה: הנה אי אפשר שתמצא תנועה בסבת עצמותה. ולא בסבת תנועה אחרת. אבל בסבת הכוכבים. ואמנם אמרתי שהוא בלתי אפשר שתהיה תנועה בסבת עצמותה ולא בסבת תנועה אחרת. כי הטבע כבר מנע ורחק מה שילך דרך הריק אשר אין ענין לו ומה שאין תכלית לו. ואשר יקרה מהוית תנועה בסבת עצמותה. מה שאין ענין לו. ומהוית תנועה בסבת תנועה. מה שאין תכלית לו. ואחר שיהיה זה כן הנה נחקור על מה שימשך אחר זה המאמר.

ונאמר שהוא אם היה העולם יותר מאחד. הנה יתחייב בלא ספק שיהיו העלות הראשונות גם כן יותר מאחת. וכל שכן אם היו כלם תחת מין אחד כדרך האנשים. וזה כי ההתחלות גם כן יהיו תחת מין אחד. וכלם יכנסו במספר אחד. אבל כי הדברים אשר צורתם צורה אחת ומספרם רב. אמנם הסבה ברבוים החמר והיסוד. וזה כי כל האנשים להם גדר אחד בעינו. ואמנם ההבדל בין סקראט ואפלאטון מדרך החמר. והצורה הראשונה והמניע הראשון לא יתערב בו החמר ואינו בעל גשם. ויתחייב אם כן שיהיה המניע הראשון אחד בגדר והמספר. והגשם המתנועע גם כן אם היה מתדבק התנועה הנה יתחייב שיהיה אחד. הנה אין העולם אם כן לבדו בלבד אחד כמו שבארנו בטבעיות. אבל העלה המניעה גם כן אחת כמו שבארנו בספרים אחרים. הנה יתחייב מה שביארנו בדברים הטבעיים שלא יהיה חוץ ממנו גשם אחר לא קל ולא כבד. ואולם לפי מה שיחייבהו המופת האמתי מן הדברים הקודמים הטבעיים ר״ל מאשר הוא בלתי אפשר שיהיו התחלות התנועות רבות. הנה הקודם שיהיה הטבע הראשון אחד קיים בכל הגלגלים והוא החשק. כמו שהנימוס בהדרכת המדינות אחד. וכן הענין במלך אחד. ותהיה כל הרעיה תתנועע בתשוקה ממנה להמשך אחר אותו הנימוס. וזה כי הענין כמו שאמרנו פעמים רבות. כמו מה שימצא מן התשוקה כאשר יאהבו מן ההדרכה. אשר תבא אליהם. מצות המלך והנהגתו. וזה כי אנחנו נמצא גם כן בזאת ההדרכה אשר אצלנו הדבר החשוק תחלה אחד אצל הכל. והוא הנימוס או המלך. ונמצא הגעת הרעיה אל הקרוב מהשלמת הענין ההוא אשר יצוהו המלך לא תהיה מפועל אחד

---

1 כאשר היה כבר השיג C: אחר שכבר השיג B השלמות הקים התמידית A: *vitae* F quoque
2 מבלתי A 3 העצמים] הגשמים C² היו] היה BC 4 יותר om. A 5 אם כן BC:
om. A לא BC²: לו A 7 אבל—אחרת (9) om. CF per homoioteleuton 9 נמנע
ורחוק] ממה C] BC 10 ומהוית] מהירות . . מהוית . . ומהירות A 13 שיהו העלות
הראשונות et 14 מאחת C i. m. ut ס״א: שיהיה העולם הראשון B et מאחד AB; C i. t.
14 היו B: היה A: כלו C אחד — כדרך (pr.) om. B per homoioteleuton
15 האנשים A: האדם C יהיו om. A: התהלת גם כן יהיה C pr. m. וכלם exspectes
negationem 16 רבים A 18 הראשונה om. B הראשון FC²: om. AB
19 המתנועע] המניע C אם om. BC 21 שביארנו—בספרים om. C ס״א] (22) כבד—כמו
אין בו כל זה C i. m. מה B: במה A 22 גשם om. C 23 הדברים om. B
24 קודם A ויהיה אחד C¹: שהוא אחד post. m. 26 יתנועע C ממנה] מהם C
שימצא—כמו] (27) כאשר ימצא C 27 יאהבו—מצות (28)] באה אשר ההדרכה כעבור יאהב
עליהם ענין C 30 מהשלמות B: הקורבה משלימות C על אחד B

משלשה גלגלים. הראשון מהם גלגל הכוכבים הקימים. והשני גלגל המזלות. והשלישי הגלגל הנוטה ברוחב המזלות. ונטית הגלגל אשר יסוב בו הירח ברחב יותר מנטיית הגלגל אשר יסוב בו השמש. ואולם כל אחד מן הכוכבים הנבוכים הנה שם תנועתו בארבעה גלגלים. והגלגל הראשון והשני מאלו הגלגלים הארבעה הם הגלגל הראשון והשני מגלגל השמש והירח. וזה כי גלגל הכוכבים הקיימים המניע לכל הגלגלים ואשר למטה מזה הגלגל ר״ל גלגל המזלות תנועתם משותפת לכל הגלגלים. ואולם הגלגל השלישי הנה קטביו מיוחדים זולת שאר הגלגלים על אמצע גלגל המזלות. ואולם הגלגל הרביעי הנה תנועתו על העגולה הנוטה מאמצע הגלגל הזה. וקטבי הגלגל השלישי לכל אחד משאר הכוכבים זולת נגה וכוכב חמה שני קטבים מיוחדים. ואולם נוגה וכוכב חמה הנה קטביהם משותפים. הנה זה מה שהניחו אודקסים. ואולם פילקס הנה שם הגלגלים ההנחה הזאת בעינה אשר שם אותה אודקסים. ר״ל מדרגת המרחק במה שביניהם. והסכים עמו גם כן במספר הגלגלים בצדק ושבתאי. אבל כי הוא חשב שהוא ראוי שיתוסף לכל אחד מן השמש והירח שני גלגלים. כדי שיהיה זה נאות למה שיהיה נראה לעין מענינם. ואולם שאר הכוכבים הנבוכים הנה דומה שהוא ראוי שיתוסף לכל אחד מהם גלגל אחד. ויתחייב בהכרח. אם היה מדרך כולם כאשר הורכבו שיאות מה שיראה לעין. שיהיה לכל אחד מן הכוכבים הנבוכים גלגלים אחרים יסובבו אותם. יחסר כל אחד מהם גלגל אחד. ויסובב הכוכב התחתון עד שישוב תמיד אל המקום אשר התחיל ממנו הגלגל הראשון. כי אמנם אפשר בכלם שיסובבו בסבוב גלגל הכוכבים הקיימים על זה הצד לבד. הנה מפני כי הגלגלים אשר יתנועעו בהם אלו. קצתם שמונה. וקצתם חמשה ועשרים. ואמנם אין ראוי שיסובבו לבד הגלגלים אשר בהם יתנועע הכוכב התחתון מהם. הנה הגלגלים אשר יסובבו השנים הראשונים יהיו ששה. ואולם אשר יסובבו הארבעה האחרים הנה יהיו ששה עשר. ויהיו מספר הגלגלים כלם. המתנועעים מהם. ואשר יסובבו אלו הגלגלים. חמשה וחמשים. ואם לא תוסיף השמש והירח אותם התנועות אשר זכרנו אותם. היה מספר הגלגלים שבעה וארבעים.

ויהיו התנועות בזה המספר. ויתחייב עם זה שנאמר שמספר העצמים וההתחלות אשר יניעו אותם ואינם מתנועעים ומספר העצמים המוחשים כמו זה המספר. וזה מפני שהוא מתחייב שיהיה מספר התנועות כמו מספר הגלגלים המתנועעים. ושיהיה מספר העלות המניעות כמו מספר התנועות. והנה ראוי שנגזור במאמר על כי זה ההמשכות כפי מה שזכרנו. ואולם המשפט על היות מספר אלו התנועות הוא זה המספר. הנה אין ראוי לנו שנשפוט בו. אבל נניח המשפט ההכרחי בו לאשר זה מלאכתם והם יותר חזקים על זה. ואם היה בלתי אפשר שתהיה תנועה לא תלך אל תנועת כוכב מן הכוכבים. ואי אפשר שיהיה עצם וטבע אלהי בטל אין פועל לו. כי כל עצם זה עניינו הנה הוא טוב. לא יתרשל בפעולתו המיוחדת

2 המזלות יותר C (cf. ad. p. 23 l. 31) יסובבהו גלגל הירח C 3 יסובבנו C 4 הם A: כי B: כמו C 5 מגלגלי C 6 משתתפים A: משותפות תנועותם C 8 העגול BC קטבי
זה] וקטבי — הגלגל B: והגלגל. הגלגל זה C, ita ut ו, קטבי, זה post. m. addita sint
10 אודקסים] אקטים et infra אורקטים B שם] הניח BC 11 שם אותה] אותם C: שם
הנחת שם B ר״ל — שביניהם om. B 12 בצדק] בכוכב חמה C 13 לכל—לכל (14)
om. C [i. m. ... חסר וכן יראה בנינו . . אחר כן מצאתי הלשון מדויק כזה] 14 דומה] ממה B
15 במה C post. m. 17 הכוכב] הגלגל B 18 בסבובי גלגלי C: שיסובבו om. B
19 הקיימים] l. הנבוכים 21 כלם הנה AC: כי הנה B 23 ואשר] כאשר A אלו] מאלו B
תוסיף C: הוספנו A: יוספו B; exspectes לשמש ולירח 26 אותם om. BC 28 שנגזור AB:
שנספיק CF 29 הוא om. A 32 בטל om. C יתרשל—הוא] הוא לא יסור C

שהם לא יגידו ממספרם. אבל הניחו הענין בהם בספק. כדרך המספרים אשר לא נודע הגעתם. שהם יאמרו גם כן בצורות שהם מספרים. פעם יוציאו אותם אל מה שאין תכלית לו. ופעם ישימו תכליתם העשרה.

ואולם אנחנו הנה ראוי שנניח מן הדברים שהקדמנו והגבלנו אותם. כי ההתחלה הראשונה אחת. ושההיולי לא יתערב בה ושאינה בגשם. ושהיא תניע התנועה הראשונה התמידית הנצחית חוץ מכל תנועה ושנוי. ואולם היות אחר ההתחלה הראשונה הזאת עצמים רבים ענינם הענין הזה. הנה ההיקש ימציא זה בהכרח. והחוש יעיד עליו. וכל מה שיתנועע הנה תנועתו ממניע. והעלה הראשונה יתחייב בהכרח שתהיה אחת בלתי מתנועעת לא בעצמותה ולא במקרה. ואולם העצמים המניעים לגשמים אשר אחריה. הנה יתחייב בהכרח שיהיו רבים לפי הגשמים המתנועעים. ושיהיו בעצמותם בלתי מתנועעים. אבל יתנועעו במקרה. כמו שיחייב המאמר בענין הנפש. ואין ראוי שנניחם בלתי מתנועעים לבד אבל תמידיים גם כן. וזה כי טבע הכוכבים עצם מן העצמים [נצחי] והמניע להם נצחי. כי הוא יותר קודם מן הדבר המתנועע. ומה שהוא יותר קודם מן העצם. הנה בלא ספק עצם. אבל כי העמידה על רבוי הכחות ראוי שנכוין אל ידיעתו מן החכמה המיוחדת בפלוסופיא ר״ל חכמת הכוכבים. כי זאת החכמה היא אשר תשתדל שתבאר מספר התנועות אשר יתנועע כל אחד מן הכוכבים הנבוכים ומספר הגלגלים אשר יניעוהו. והנה נמצא מספר הגלגלים הנושאים לכוכבים. ומספר הגלגלים המנהיגים להם. אצל פליקס. חלוף מה שאצל אודקסים. אלא שהוא ראוי שנגזור על כי מספר הכחות המניעים כפי מספר הגשמים המתנועעים. וכי מן הכחות ראשון ושני על סדר הגלגלים בעינו. ושהחלוף ביניהם אינו במדרגה לבד אבל במציאות ובעצם. בירידתם במדרגתם וחסרונם. ולזאת הסבה היו מדרגותם ראשונה ושנית. כי אשר ראוי שיתחייב לו וימשך אחריו בזה החלוף בעצם. ואמנם אמרתי כי חכמת הכוכבים מיוחדת מאד בפלסופיא. כי היא לבד תחקור מעצם המוחש הנצחי. ואולם שאר הלמודיות הנה חקירתן מן המקרים המשיגים לגשמים. אולם התשבורת הנה תחקור על חכמות הנדבק. ואולם החשבון הנה יחקור על הכמות הנחלק. ומי שהבין מחכמת הכוכבים מעט הבנה הנה הענין אצלו כי כל אחד מהכוכבים יתנועע תנועות רבות וכל אחד מן הגשמים המתנועעים מבואר גראה.

ואולם כמה מספר כל אחד מהם. וכמה מספר כל תנועות הכוכבים הנבוכים. הנה אשר ראוי שנזכיר ממנו בזה המקום. מה שאמרו קצת מחכמי התשבורת. עד שיובן בו זה. כדי שיהיה אפשר שיצוייר בשכלנו מספרו על ההגבלה. ואולם שאר מה שאחריו הנה ראוי שנחקור אנחנו על קצתו. ונלמד הקצת מפי שיחקור על זה. ואם מצאנו בו דבר יותר טוב. ממה שכבר מצאו עד עתה מי שחפש וחקר על זה. הבאנו כלם. ונקבל ממי שהגדיל מהם לחקור. ואומר כי אודקסים שם תנועת כל אחד מן השמש והירח

1 יגידו] יסופרו כלל (יספרו) BC אבל] אשר B אשר] אבל C. i. t.: ס״א אשר in m. 5 אחת om. B. 7 הזאת om. C 8 וכל AC¹: כי (כל) C² אחת om. C 9 בעצמותה] בעצמות AC 11 אבל] .. יש בזה עיון אינו מועט C i. m. 12 נצחי (pr.) om. AB: supplevi cum F 14 עצם] גשם B falso אל ידיעתו] exspectes אליה 15 החכמה om. B תשתדל] תחתום et i. m. ס״א תחקור C 16 אבל יתנועעו B: יתנועעו C: BC add. אותם 17 יניעום C שנגזור] שנקצר C המנהיגים BC: הנושאים A in t.: להם om. B 18 פילקס B: פליקים C 19 כי] פי C 19 בסדרם על הגלגלים A 20 במדרגתם] במדרגה BC 22 בזה] כי זה C 25 שהבין] שהיה כבר הבין C post אצלו add. מבואר C² 27 תנועת BC 28 שנזכור BC שאמרנו BC: שאמרו A מחכמי] מאנשי חכמת BC קצת—מה om. C 29 מספרן conicio שאחריו BC: שאמרנו A 30 בו] בה B ונלמד] ונדע C קצ נלמוד (lac.) exhibetque post אנחנו add. אצלם B 31 יותר om. C דבר om. B מצאנו B 32 מהם om. B תנועת] תנועות AC

הדברים יחד. ר״ל מה שהוא בכח ומה שהוא בפעל. הנה מה שהוא בכח יותר קודם בזמן. ואולם במוחלט הנה מה שהוא בפועל יותר קודם ממה שהוא בכח. והאדם יותר קודם מן הזרע. כי הזרע מן האדם. הנה כבר התבאר באור מספיק שהנה נמצא עצם נצחי בלתי מתנועע נבדל מן המוחשים. לא במקום לבד. אבל בטבע. ושהוא לא ישנה ולא ישתנה עמהם ולא יקבל השנוי בצד מן הצדדים. והתבאר גם כן שהוא אינו גשם. ואין לו שעור מן השעורים. ושהוא אינו מת ולא מתחלק. וזה שהוא יניע זמן אין תכלית לו. ואולם שהוא בלתי נמצא גודל בעל תכלית. יש לו כח יניע בו בלי תכלית. הנה כבר בארנוהו במאמרנו בטבעיות. וזה כי כל גודל הנה הוא אם בעל תכלית או בלי תכלית. וכבר בטל המאמר שיהיה בלי תכלית. ואולם בעל התכלית. הנה אין אחד יסכים ולא שיודה שהוא אפשר שיהיו לו כחות אין תכלית להם. וכל שכן אם היתה הנעתם לו על שהוא גשם מתגשם. וזה כי מי שאמר בשמש ושאר הכוכבים שהם בעלי תכלית. ושיש להם כחות אין תכלית להם. לא אמר אמת במאמרו. כי הכח אשר בכוכבים. והוא אשר אין תכלית לו. אינו טבעי בהם. ולא לפי שהם גשמים. אבל הוא אם נתלה בעלה הראשונה. או הנפש בהם מאותו הכח אשר אינו בגשם. וזה כי הסבה הראשונה. היא אשר תסבב אותם זמן אין תכלית לו. כי הוא אלו היה מה שיש להם בכח. כדרך מה שיש לגשם ולגודל. ולא יהיה מתמיד בפעל. היה בלא ספק יגיע ויצטרך אל מנוחה. וזה כי גשמי הכוכבים. מפני שהיה בהם מה שהוא בכח. היו כחותם לפי זה בעלי תכלית. וזה שהם בכל אחד מן העתים במקום זולת המקום הראשון. ופעם יהיו במקום אחר. ופעם יהיו במקום אחר. ואלו המקומות בדרך תכליות התנועות. ואי אפשר במה שהוא בכח. כאשר יהיה שיבא אחריו מה שהוא בפועל. והוא אשר כונתו אליו. שלא יהיה לו תכלית וקצה. ואולם העלה אשר אין בה כלל מה שהוא בכח. אבל הוא תמיד בפועל. ואין מדרכה שתתחלף בעת אחר עת. איך אפשר שידומה לה גודל וגשמות בדרך אלו הדברים אשר יראה בהם תמיד מה שהוא בכח. היו שיקבלו ההפסד או לא יקבלוהו. ובכלל הנה הפעל הנפרד בעצמותו אפשר שיתמיד בלא תכלית עם תמידות הזמן. ואולם הפועל אשר יצא ממה שהוא בכח. הנה הוא גמר אותו הדבר אשר הוא בכח. ואי אפשר בכמו הפועל הזה שיתמיד זמן אין תכלית לו. כי הנה כבר קדמו מה שהוא בכח והוא לפניו. ויתחייב אם כן שיהיה הכח המניע אשר בכוכבים אין תכלית לו. כי קנות הכוכבים הכח הזה אינו על צד מה שהוא בכח. ואולם תנועתם במקום הזה הנה היא בעלת תכלית.

וזה כי מה שהוא בכח אמנם הוא בכוכבים לפי זה הענין.

התראה שיהיה ראוי שיאמר באלו העצמים שהם אחד ושהם רבים והם אשר אין גודל להם ולא יתערב בהם ההיולי. והנה ראוי שנחפש על זה. כי אשר היו לפנינו. מאשר אמרו בעצמים לא יתערב בהם ההיולי בלתי מתנועעים. לא דברו ברבויים דבור מבואר. ולא דברו גם כן דבור פרטי במספר העצמים אשר אמרו בהם. וקצתם אשר אמרו בצורות. וזה שהם יורו כי הצורות עצמם לא יתערב בהם ההיולי ולא יתנועעו. אבל

---

2 בפועל om. A 3 עצם—שהנה] שהוא כבר ימצא עצם נכבד C 4 אבל] לא A: l. אלא ישנה] ישונה BC: ישנה A 5 עמהם AB: עצמו C recte 9 אחד om. A יסכים] יאות C 10 שיהיה BC היתה om. A: היה C הנעתם] הנעתר C i. t.: ס״א הנחתם in m. 12 להם (pr.)] לו C במאמרו—אמר] מצא במאמרו ספק CF 14 בהם] מהם C אינו בגשם : ليست بجسم 17 וזה] מזה AB 20 post יהיה add. במה B 21 post העלה add. הראשונה B בה om. A; הוא מתמיד A 22 אחר ואיך B 24 תמידות A: תמידית BC 26 בכמו] בדמיון C: *nec animo comprehendere licet* F הנה] היה C 30 l. או שהם 34 יורו] יודו A: יאמרו BCF

ותכלית המעלה אמנם הוא בנו בידיעה. כל שכן שהוא כן בעלה הראשונה. וזה שהיא תראה עצמותה בתכלית הפעלה ותשכיל עצמותה מבלתי שתצטרך בזה אל טבע מחוץ. אבל אותו הטבע אשר תבקש אותו הוא בה. והדבר אשר הוא בתכלית הערבות בפעלתה אינו בדרך הדבר אשר יחסר בקצת העתים. ולא בדרך מי שעשה זה כדי שישיג תכליתו מדבר שאין לו. כי כל אלו הדברים אמנם הם מקרים וחדושים יתחדשו בשכל שלנו. אבל הוא בעצמותו הוא הדבר אשר בתכלית העריבות כמו שהוא בעצמותו הוא הדבר אשר בתכלית המעלה.

ואם היה ממה שהוא לאל תמיד בדרך מה שהוא לנו בקצת העתים. הנה הוא פלא.

ואם היה יותר מזה. הנה הוא פלאי פלאים. ולרוב הדבר ברבויו. ומבואר כי הוא נפרד בעצמותו פשוט לא יחלקו עליו החושים. ולא דבר מן המקרים. ישכיל כל הנמצאות. לא על דרך שהם חוץ מטבעו או פעולות נכריות לו. אבל הוא אשר יולידם. ואשר הם הוא. וזה כי האל נימוס והיקש וסבת יושר כל הדברים הנמצאים וסדרם. ואינו בדרך הנימוס המונח בספרים. אבל הוא נימוס חי. כמו אלו היה אפשר שנחשוב הנימוס בעל נפש. ידע בעצמותו וישכיל בעצמותו. בדרך אפורגוש המניח הנימוס. אלו נדמה עצמו כאלו עומד על הנימוס מסודר עליו. נשאר על ידיעת ההדרכה אשר הוא אדון לה. ושהוא ישכיל בעצמותו המלכים והשרים והחמושים והמזויינים. ובעינו יקשור אותה הידיעה בחבל אחד בלתי מתנועע ולא סר. אבל כי אפורגוש בטבעו מת. וההדרכה אשר המציא אותה גם כן מתה. ואולם במקום אשר יהיה הנימוס ומניחו חי חיים תמידים. הנה ההדרכה גם כן תמידית ההשארות. וחיי זה המניח לנימוסים אינם חיים תמידיים אין התחלה להם ולא תכלית לבד. אבל על תכלית המעלה. וזה כי היותר נעלה מן החיים השכל. והיותר נכבד מכל מה שיש לו חיים. וחייו אינם בעת זולת עת. בענינים מתחלפים כמו חיינו. אבל הוא החיים בנפשם כי הוא הפועל. והפועל חיים ושלמותו. וכמו שיש לו היותר נכבד מכל הפעולות. כן הוא גם כן היותר נכבד מאדני החיים. וכמו שהוא פועל נצחי מתמיד. כמו כן הוא חיים תמידיים נצחיים. והנה נאמר כי הנה האל ית׳ חיים נצחיים תמידיים בתכלית המעלה. ויתחייב אם כן שיהיה לאל חיים והשארות מדבק נצחי מתמיד החלד כלו. ואין ראוי לנו שנאמר לו כמו שאמרנו פעמים במה שקדם. אבל כי האל ית׳ הוא החיים והוא ההשארות המתמיד.

וכבר ידומה כי מה שהוא בתכלית היופי ובתכלית המעלה. לא היה כן מתחלת הענין.

כמו שדמו סיעת פיתאגורש וסנקופש כי התחלות בעלי חיים והצמחים אמנם הם סבות להויתם. ואשר הוא בתכלית היופי והשלמות אינו בגרעין. אבל בעת התכלית. לא מצאו אמת במה שדמו אותו. כי הנה היה מקבל תועלת בשרשים. ואשר ימצא בו שני

---

2 שנצטרך B 3 נבקש C post בה add. בתכלית הערבות והמעלה C i. m. בפעלתה] observa genus suffixi 4 שיעשה B ante כדי add. כאלו A 6 הוא (alt.) — בעצמותו om. A: בתכלית—העריבות (7) C i. m. כמו שהוא כן B: אם כן C 8 ממה AC: ממנה B 9 ברבויו ומבואר scripsi: ברבוי מבואר C. i. t.: ס״א והוא מבואר i. m.: הנה ברוב מבואר ברבויו A; ad sensum cf. Alex. p. 699, 14/15 14 אפורגוש] *Lycurgus* F recte לניכוס BC 16 והחמושים] ס״א והסגנים C i. m. והמזויינים iure om. CF: והמזומנים B יקשור om. B: ועיינו אותם בקשר C 20 post אבל add. C i. m. הם גם כן ut F מן BCF: מכל A 21 ובעניינים CF 22 נפשם A ושלמותו BCF: om. A וכמו שיש לו ה om. CF 23 כמו—כן (24) om. CF per homoioteleuton; sed C exhib. i. m. כן . . . מכל] שלימות ונכבד מכל הפעולות והוא גם נכבד מאדוני החיים [ut AB] 25 post חיים (alt.) add. נצחיים A 26 לו sq] C i. m. explicat hanc sententiam 29 וסופקום B 30 ותכלית השלמות C 31 ימצא במה שדמה C המקבל C et התועלת pr. m.

יטעם הטוב שבטעמים והיותר נכבד. והשמע כאשר ישמע הטוב שבכל הקולות והיותר ערב. הנה מן המבואר כי השכל בששון ובשמחה כאשר השכיל מה שהוא יותר נכבד מכל המושכלות. והיותר נכבד מכל המושכלות מה שישכיל עצמותו ומציאותו ולא יעיקהו זולתו או ימנעהו דבר או יפסיקהו מן החוש. בדרך מה שימצא בדברים המושכלים אשר יצויירו במחשב ריקים מן המוחשים. אבל כי מה שיהיה בטבעו מושכל הנה לא יתערב עמו דבר מן ההיולי ולא ישתנה. ואולם עמידתו כשישכיל ויושכל. ותחלת מה שישכילהו עצמותו עוד דבר אחד. כי הוא אלו לא היה בזה הענין. לא יהיה בטבעו מושכל. אבל בטבעו אשר ישכילהו. וזה ענין השכל האלהי אשר בתכלית המעלה מבלתי שיהיה נחלק אחד מאלו השנים אליו. אבל שניהם יחד בטבעו ר״ל שישכיל ושיושכל. ואין המאמר בו אם כן שהוא מושכל בהקשנו אבל בהקשו בעצמותו. כמו שהשכל גם כן מאתנו לא יאמר בו שהוא מושכל בהקשנו אבל בהקשו בעצמותו. וכמו שהוא יותר נכבד מכל מה שישכיל. כן גם כן הוא יותר נכבד מכל מה שיושכל. וכמו שהוא השכל בתכלית האמת כן הוא גם כן המושכל בתכלית האמת. וכאשר השכיל בדרך השכל היה מה שישכילהו פעלתו. וכאשר היה בענין אשר ישכיל בו. אז היה שכל ומושכל יחד. הכל ממנו לובש הכל. לא כדרך הגשמים אשר ימששו קצתם את קצתם על השטח החיצון מכל אחד מהם לבד. אבל כמו שיאמר בפרט בדברים המתמזגים. כי הכל מהם ממשש לכל. גם כן השכל לובש הכל ממנו הכל. ויהיה אז שכל ומושכל יחד. ואין כמו שהחוש אינו מוחש בעינו. כאשר נחתמה צורתו ונשאר עצמו חוץ. גם כן ענין השכל אצל המושכלות. אשר הם לו מעצמותו. אבל ישא כל הצורות. מבלתי שישאר חוץ ממנו עצם. יתערב בו היולי. כי אין שם היולי. אבל צורה מופשטת לא יתערב עמה ההיולי. נמשכת למה שישכילהו או מה שיחשבהו. מבלתי שתחלק או שתרחק קצתה מקצתה כמו המוחשים אצל החוש. אבל תקוע בשכל. ובכללו הנה הוא השכל והמושכל יחד כמו שאמרנו פעמים רבות. ואינו כדרך השכל שלנו אשר יעתק בעת אחר עת מדבר אל דבר וישכיל עתה מה שלא היה משכיל אותו לפני זה. לרבוי מה שיתערב בו ממה שהוא בכח. ואולם השכל האלהי הראשון אינו כן. אבל הוא ישכיל המושכלות אשר הם נמצאות בו מצוייר להם. ובכלל אשר הם הוא. וזה שהוא הוא מושכלותיו. ואין השכילו אותם על צד ההעתק וההליכה בהם כמו שישכיל השכל שלנו. אבל ישכיל כלם ברגע אחד. הנה הוא מבואר כי הוא ישכיל כל הדברים הנמצאים. כפי מה שהם עליו נמצאים. וכמו ששם אותם נמצאים. וכל הדברים אצלו נמצאים יחד. הנה יתחייב אם כן שיהיה משכיל כלם יחד. ואם היה שאינו מן הפלא בשכל שלנו שיהיה הוא הדבר אשר ישכילהו. כל שכן שראוי שנחשוב שהוא כן השכל הראשון. ואמנם היה השכל אשר בנו אלהי מפני שהוא דומה לשכל ההוא האלהי. ואם היה הדבר אשר בתכלית הערבות

1 שבמטעמים B 2 post. ובשמחה add. יותר מאד B 3 שהשכיל [מי B] BC 4 מושכלים B
5 במחשב BC: במחשבים A שהיה C 6 דבר מן om. BC כשישכיל ויושכל] ordine inverso A
7 אחד om. B et addidit ר״ל מעשהו כמו שיאמרו שהשם פעם שם עצם פעם שם תאר 8 בטבעו]
בטבע C 9 נחלק C[2]: יחלק C[1]: לחלק B: בחלק A 11 מאתנו] שלנו C 12 כן—כן (13)
om. B 14 או שכל או BC[1]: ומושכל C[2] 17 מלבש C et om. הכל (alt.) ואין om. B
18 עצמו BC: עמו A 19 מעצמותם AB 20 מופשטת] נפרדת BC 21 שישכילה
et שיחשבה AB שתחלק AC: שיתחלק B שתרחק C : שירחק AB 23 ינתק C 25 בכח
om. B 26 מצוייר BC: *per assumptionem* F: מצייור? וזה] זה C[1]: מה C[2] אותם A:
להם BC 28 מן המבואר שהוא BC 31 שראוי om. A היה] שב C = صار

הסתירה. ואם היה המאמר באפשרות הגשמים השמימיים אין ענין לו. והם אשר ישתנו השנוי הראשון המתחדש במקום לבד. מבלתי שימשש השנוי ההוא מטבעם מבפנים. הנה אשר יניע הגשמים השמימיים זאת התנועה. אשר אמרנו בה פעמים רבות שהיא הראשון מן השנויים. בעבור שהוא בלתי מתנועע מכל הצדדים ובלתי משתנה ובלתי נעתק. אי אפשר שיהיה בו התחלפות לא בעצם ולא בדבר מן הדברים. וזה כי ההויה וההפסד רחוקים ממנו מאד. וכן גם כן התנועה אשר תהיה בתוספת וחסרון. כי זה אמנם הוא ההליכה אל ההפסד. וכן התנועה אשר במקום. כי היא גם כן קצת שנוי הגשם. ובו הנעה מבלתי שיתנועע. ומה שלא יתנועע התנועה הראשונה. הנה כל שכן שלא יתנועע אחת מן התנועות הנשארות. הנה האפשרות אם כן רחוק ממנו מאד.

והוא אם כן נמצא בהכרח. והתחלה אשר היא בהכרח בזה הענין. היא ההתחלה. וזה כי מה שאי אפשר בו שיהיה. היה משתנה או בלתי משתנה. הנה זה ענינו בהכרח והוא נמצא. וזה כי ההכרח יאמר על שלשה צדדים. אחד מהם מה שיהיה מוכרח. מפני שהוא חוץ מן המכוון ממנו. והשני מה שאי אפשר הדבר שיהיה בענין היותר טוב רק ממנו. והשלישי מה שאי אפשר שיהיה בחלוף מה שהוא בו במוחלט. הנה בדמיון ההכרח הזה אם כן השמים וטבע הכל תלויין. ואולם ההשארות על תכלית המעלה. והוא אשר ישלים לנו מדה מן הזמן. הנה הוא לאותו העצם ההלד כלו. וזה כי עמידתנו בעבור שהיא מכחות מתחלפים היינו מוצאים מעט הדרך אל החכמה. כי השכל שלנו ברוב העתים טרוד אין פנאי לו. עם שהוא ואם היה טרוד ברוב הדברים. מעורב בגוף. הנה הוא פעמים ישליך מאתו ואפילו מדה קטנה שאר מה שימנעהו מן ההבנה וישכיל עצמותו מבלתי מונע. ויתוכן לו בזה חדוה ושמחה תמידית לא יספר מרוב.

ואולם אשר טבעו לא ימלט כהרף עין מן החכמה. הנה אין ההנאה לו נקנית. אבל הוא ההנאה והוא היותר נכבד מכל הדברים. ואם היתה היקיצה יותר ערבה מן השינה אצלנו. כי הפעל יותר ערב מן הבטלה. והחוש יותר מהעדרו. והשכל מן השכלות. הנה הגעת תוספת השכל ההוא בכבוד ומעלת הסברא אין תכלית לו. וזה כי מה שהוא בפועל יותר ערב בכל הדברים ממה שהוא בכח. ואליו ישתדל הטבע. ובזאת הסבה היתה התקוה עריבה מאד מפני שהיא מקוה שישוב מה שהוא בכח בפעל. והזכרון גם כן אינו למה שהוא בכח. אבל למה שהוא בפועל. וכאשר היה הדבר אשר ימצא בו מה שהוא בפועל עם מה שהוא בכח. הערבות במה שהוא בפועל יותר. ואשר טבעו פעל לבד יוצא לגמרי ממה שהוא בכח. אי זה יחס ימצא לו אל השמחה אשר ישמח בה. כאשר עשה פעלותיו והשכיל עצמותו. והנה הראות גם כן כאשר ראה הנכבד שבכל המראים כלם והיותר יפה. מבלתי מעיק יעיקהו מזה. שמח ממנו וישש בו. והחיך כאשר

---

1 בגשמים BC 2 שימשש B: שישמש AC השנוי BC: השמוש A מטבעו C: מטבע בפנים B
3 השנויים—אשר (4) om. C 4 בכל A 5 בו] בו שיהיה C et add. לו post. m. לא om. B: ולא om. C 8 הנעה C et A pr. m.: התנועה B 10 וההתחלה BC et infra התחלה B; C pr. m. 11 בו שיהיה AC: הוא מבלתי שיהיה B או om. B: משתנה—או [et היה?] om. C 14 בדמיון et sq.] C corruptum et i. m. exhibet adnotationem ex Averr. desumptam 16 ישלים om. C לאותו העצם ABF: לזאת C החלד] ההתחלה C^2 כלו om. C^1
17 מוצאים מעט] מעט מה שנמצא C [?كان ان] 18 עם BC: עד A ברוב A: בשאר BC
20 ויתוכן A: ויתוקן B: ויתכן C בזה om. B 21 ימלט כהרף] יחסר הרף C ההנאה om. B
23 יותר (alt.) om. BC השכלות] המושכלות BC^1 24 ומעלת AC: ובמעלה B לו om. B
25 הסבה] הסברה C^2 26 מקוה scripsi cum F: מקרה AB: כפולה C^1: הנעה C^2 בכח om. B
30 עשה] יעשה A 31 ממנו] בזה C

לפעולתה. ומי שהבין כי כל אהבת הסבה הראשונה שיתקרבו ממנה הדברים ויהיו כמוה. הנה כבר עבר השעור בהבנתו. כדרך מי שאמר כי הוא כמו תאות החי למזון. ואין הענין כן. אבל מיני החשק רבים ומיני הדברים החשוקים הנאהבים ג״כ רבים. וזה כי התאוה למזון הפך התאוה לחשוק. והאהבה לבריאות הפך האהבה במעלת מה לדרך הישר. כי התאוה למזון אמנם הוא כדי שיתמלא ממנו. ואמנם החשוק אמנם יתאוה אליו כדי שיראהו ויקרב ממנו. ואולם הבריאות הנה יתאוה אליו כדי שיקנה אותו. ואולם הדרך הישר הנה נאמר שאנחנו הנה נתאוה אליו שאנחנו נרצה שנחיה על היושר. וג״כ החיל הנה יתאוה אל המושל והמדינה אל המלך כדי שימשכו אחריו ויביטו ענינו. וכדי שנעמוד על מה שבארנוהו בעלה הראשונה מאשר הוא בלתי מתנועעת אינו מן הפלא א״כ אם היתה עלה ראשונה שתהיה עצם נשכל ובהשכילה עצמותה יתאוו אליה כל הדברים הנשארים כדי שישימו מגמתם פעלת השכל ההוא ר״ל יושר הדברים הנמצאים וסדרם. כדרך תאות האדם הדבק לנימוס אל החיים בו. והאדם המתעסק בהדרכה האהבה שיהיה על הדרך אשר תורה אליו ההדרכה.

הנה הסבה הראשונה תניע כמו שיניע החשוק. והראשון אשר יתנועע מאתה ויקרב ממנה ויחשוק אותה וישתדל להדמות בה הרקיע הראשון וגלגל הכוכבים הקימים. בעבור שהיה קרוב ממנה. כבר קנה מן היושר שלו אשר אליו יחשוק בתכלית מה שאפשר. כדרך מה שיקנה אותו השוטר ממדרגת המלך. כאשר היה קרוב ממנו לא במקום אבל בטבע. עוד יבוא אחר הרקיע ותנועתה ר״ל התנועה הראשונה התנועה אשר אחריה והיא תנועת [גלגל הכוכבים הקיימים ותנועת] גלגלי הכוכבים הנבוכים ושאר הדברים אשר יקבלו ההויה וההפסד. והטבע רב התנועות אשר אין תנועתם במקום לבד כדרך האלהיות אבל כל טבעיהם. ויתחייב אם כן שיהיה החלוף בין הדברים המתנועעים רב מאד. ויהיה האפשרות בכל אחד מהם זולתו באחר. ואם היתה התנועה כוללת כל מה שיתנועע. כי האפשרות בנפש התנועה. ותנועת קצתה תהיה במקום לבד וקצתה יתנועע בענינים ובעצם ובמה שדומה לו תנועות מתחלפות. ולא נמצא האפשרות גם כן בכלם אחד. אבל הגשמים השמימיים אשר שנויים יהיה במקום לבד. כאשר אמרנו שהוא אפשר בהם החלוף. הנה לא נרצה בו דבר זולת שהוא אפשר שיהיו במקומות מתחלפים. לא שהוא אפשר שיהיה בזולת מקום. אבל מה שיורה עליו מאמרנו שהוא אפשר אינו לפי האמת מה שיורה עליו זה השם. ולא על צד שיטה אל אחד משני הצדדים. אבל על שהם אינם במקום אשר יתחייב בהכרח שיהיה בו. כי אמתת מה שיורה עליו אמרנו אפשר אמנם יפול על זה הטבע החלוש המבולבל אשר יכנס האפשרות בו בשער

1 שיקרבו C ממנו B 2 הוא] זה C 4 במעלת מה B: למעלה CF (ולדרך F); C repet. כי (3)—הישר (5) et add. i. m. והתאוה לחשוק זולת התאוה לבריאות 6 ממנו C: אליו B 7 שנחיה B: שנבא C על] אל C² 8 ויביטו] ויבינו C 10 ante אינו add. נאמר C. post. m. נשכל om. C עצמותה] hinc rursus incipit A 11 שישימו A: שיעמדו BCF מגמתם פעלת AB: על ענין C 13 בהדרכה] בהרתה B שיהיה—המתעסק] הממונה להדרכת האוהב שיבא C על] אל C post. m. 16 בתכלית, מה et אותו (17) om. B et add. post כאשר בתכלית 17 השוטר] השליט C. est الوزير 18 התנועה (alt.) AC: והתנ׳ B 19 גלגל—ותנועת iure om. F: C leg. i. m. ותנועת] תנועת B post הדברים add. codd. הנשארים 20 רבי A אשר] conicio אמנם טבעיו et תנועותיו (21) C 21 בין כל A 22 זולת C 23 קצתם . . קצתם C post. m. תהיה] שתהיה C 25 אחד] כאחד C הגשמים] בגשמים A 26 בהם A: בה B: בו C שיהיו] שיהיה BC 27 מקום—שיהיה] שלא יהיה במקום BC: exspectes שיהיו 28 צד מה BC et אל שני 29 שיהיה codd.; conicio שיהיו 30 בטבע C יכנס] יפנה A i. t.

שהמחשבה גם כן תנועתה מן הדבר שחושבים בו והדמיון תנועתו ממה שידומה בו. ומיני הדבר המושכל רבים. אבל כי ראשון המושכלים כלם העצם. ומן העצם הפשוט ממנו אשר הוא בפועל. והוא אשר לא יתערב בו מה שהוא בכח. ואין דבר ינשא עליו ולא ינוח תחתיו. אבל הוא באמת טבע אחד פשוט. ואין דבר ממה שיתערב בו ההיולי פשוט ולא אחד נפרד. אבל באי זה מן הדברים נמצא מה שהוא בכח הנה הרבוי בו וההרכבה. ואם אמרת בו שהוא אחד הנה אינו כן לפי אמתת מה שיורה עליו האחד. ואעפ״י שאנחנו פעמים הרבה נאמר בו שהוא אחד ושהוא פשוט. וזה שאנחנו נאמר אדם אחד ואומה אחת. והקדמה פשוטה ויסוד פשוט. אבל כי אתה כאשר הבנת לפי האמת תמצא אלו הדברים אשר יאמר עליהם כוזבים זולת העצם הראשון. כי זה הוא אשר יאמר בו לפי האמת שהוא אחד פשוט. ואמרך בו שהוא אחד לא יורה על השעור. כמו שיאמר אומה אחת ואצבע אחד. ולא כמו שנאמר אדם אחד וסוס אחד. כי אלו הדברים הנמצא בהם דבר אחד. והאחד הוא דבר אחר. ואולם הטבע הזה הנמצא ממנו והאחד דבר אחד בעינו. וכן ג״כ הפשוט. ולא יאמר שהוא פשוט מפני שיתרכב ממנו דבר אחר ולא בהקש דבר אחר. אבל כי לא בטבעו שהוא פשוט ולא יתבאר בו דבר מן ההרכבה ולא מן הכפל. ולא נמצא הטבע הזה בדרך המניע הראשון לדברים לבד אבל בדרך השלמות והדבר אשר בעבורו. וזה כי הדבר אשר נבחר בסבת עצמותו ואשר יפיו בעצמותו ואשר לו המעלה בתכלית האחרון בעצמותו אמנם הוא התחלה ושלמות בעצמותו. וכמו כן הענין בנימוס. וזה כי הנימוס ג״כ יניע ההדרכה וממנו תהיה. כי הנימוס בסבתו בעצמותו יהיה נבחר ויפה. ויאמר שהוא בתכלית המעלה ויושר ההנהגה יוליך ענין בעלי הדרכה מעיונם ביושר הנימוס וסדרו ובזה ישלימו ההדרכה וישמרו אותה. אבל כי הנימוס אינו עצם אבל הוא פועל מפעולות העצם יבטל ולא יעמד כי אם מדת מה. ואולם החשוק הראשון והמניע הראשון הנה הוא עצם לא יתערב בו ההיולי דבק ההשארות פשוט טבעו בפועל. כמו אלו נדמה הנימוס אשר תעמוד בו ההדרכה שהוא חי ישכיל עצמותו. ובשכל ההוא יניע ההדרכה והניעו באמת תנועה בדרך החשוק. הנה האל ית׳ יכולת ונימוס וסבה ליושר זה העולם וסדרו ושכל ואמת ראשון בתכלית האחרון. וכל פועל יהיה מן השכל הנה הוא חכמה ומחשב. ומי שיאמ׳ בפועל השכל שהוא עצם הנה יתחייב א״כ שיהיה עצם הסבה הראשונה חכמה ומחשב. ומאתה יהיה סדר הדברים הנמצאים וישרם והיא אשר יחשקו אליה מה שאחריה. וקצת יקרב ממנה וקצת ירחק ממנה. בדרך מה שימצא בהדרכת המדינות. וזה כי קצת אנשי המדינה יקרב מן השלמות וקצתם יקצרו מזה. והנה ראוי שנשים התשוקה הזאת בכאן. בדרך מה שימצא לאדם אשר שם מגמתו ענין הנימוס מתאותו אליו ולחיות בו. וזה כי כל רדיפה ועבדות תהיה ברצון והבחירה הנה היא לאהבה ולתשוקה אל ההתחלה ההיא אשר שם מגמתו

---

3 והוא—ובהשכילה (p. 18, 10) desideratur in A בכח om. B 4 ינוח] יונח C ממה] ממנו B 6 נאמר—אמתת (7)] C exhibet: האמת. ואעפ״י שאנחנו נאמר מה שיורה עליו האחד. ואם היה הרבה מה שנאמר 12 הזה CF: הוא B 14 לא del. (fort. corruptum ex אלא tamquam altera interpret. voc. (إلا): לו C 17 יפיו C: יהיה B 18 כי (alt.) om. B 19 המעלה om. B 20 conicio יוליכו ענין] העגין זה B מעיונם ביושר] מעניונם כאשר B 21 מדת = مدة: בזמן C 22 עצם—הנה om. C דבק] נצחי ס״א הוא C in m. 23 בו om. B 25 ואמת] באמת F? (*vere perfecteque primus*) 26 יהיה B: היה C 29 ממנה om. B 30 השלמות C: השולטנות B יקצר C בכאן B: הנה C 31 מגמתו ענין C: מדרגתו C מגמתו שם ועניינו] (p. 18, 1) לפעולתה—שם C ותשוקתה 32 B וההתעבדות C: ועבדות B בפועלת

יתנועעו תמיד תנועה מתחלפת. יקדם קצתם קצת ויבדל קצתם מקצתם. ויקבלו מהם כל הדברים המקבלים להויה ולהפסד ר״ל מן התנועה התמידית והתנועה המתחלפת. וכאשר היה זה כן. מה צרכינו לבקש התחלות אחרות ולעזוב אלו ההתחלות והתלות במה שיאמרוהו המשוררים ובהתחדש הדברים הנמצאים מן החשך והערוב המגונה ובכלל מה שהוא בטבעו בכח לא בפועל. הנה היותר ראוי שנפיל ממנו כל זה. ונאמר שהנה ימצא גשם יתנועע תנועה אין מנוחה לה והיא התנועה על הסבוב. ושהוא לא יתבאר במאמר לבד אבל בפועל גם כן. ואם היתה התנועה אין מנוחה לה. הנה המתנועע בה נצחי והוא הגלגל הראשון. ואם היה המתנועע אין מנוחה לתנועתו. הנה מן המבואר כי המניע אותו אין מנוחה לתנועתו ולא הפסק. אבל כי הענין בשהוא נצחי מתמיד ההשארות מבואר. ואולם שהוא בלתי מתנועע הנה ראוי שנבארהו ממה שהקדמנו זכרו. ונאמר כי אנחנו כבר בארנו כי מה שהוא מורכב משני דברים. היה אפשר באחד משניהם שימצא עומד בעצמותו נפרד. הנה אפשר גם כן בדבר האחר שימצא עומד בעצמותו נפרד. ואם היה כבר נמצא דבר מתנועע ומניע יחד. ונמצא דבר מתנועע לבד מבלתי שיניע. הנה יתחיב בהכרח שימצא מניע בלתי מתנועע. וזה שהוא נמצא בטבע אשר לא יתערב בו דבר מן ההיולי והוא אשר עצמותו בפועל. ואין ראוי להפליא מאשר היה מניע בלתי מתנועע. כי כל מי שהיה חשוק יניע על הצד הזה. וכל מה שהיה מושכל כאשר השכלנוהו יניענו לקצת הפעלות הנה הוא מניע על הצד הזה. אבל כי הדברים החשוקים והדברים המושכלים מפני כי היו רבים בנו ובשאר בעלי חיים. הנה לא ימצא החשוק והמושכל יניעו יחד. וזה כי החשוק יניע החושק מבלתי שיתנועע. ואין בטבעו מטבע הדברים המושכלים. ואולם ההתחלות הראשונות אשר לא יתערב בהם דבר מן ההיולי הנה החשוק והמושכל יחד דבר אחד. כי הוא מושכל והוא חשוק. לא יתחלף זה רצו׳ לו׳ בעבור שהוא חשוק הוא מושכל. והנה נמצא זה בעינו בדברים החשוקים הקרובים מאתנו אשר נראה אותם והם אשר נתאוה אליהם ונבחרם. אולם אשר נתאוה אליהם הם הדברים הערבים. ואולם אשר נבחרם הם הדברים אשר הם באמת טובים. וזה כי אנחנו נתאוה הדברים אשר נבחרם בעבור כי אנחנו נראה אותם טובים. ואין אנחנו רואים אותם בזה הענין בעבור שאנחנו נכוין לבקשם. אבל אמנם נכוין לבקשם מפני שאנחנו נראה אותם כזה הענין. אבל הנה יקרה לנו הרבה באלו הדברים שיהיה מה שנראה אותם בו מתחלף למה שהם עליו בנפשותם. ואולם בחשק הראשון ובראשון מן החשוקים הנה אינו מה שנראה מתחלף למה שהוא בו באמת. אבל מה שנראה ממנו הוא מה שהוא בו באמת. ומה שיושכל ממנו הוא ענינו. ואשר יושכל מענינו שהוא טוב הנה הוא אם כן לפי האמת הטוב. והתחלת התשוקה הזאת אמנם הוא מה שנשכיל מן הסבה הראשונה כמו שהתאוה בנו. אמנם התחלתה המחשבה והדמיון. וכל שכל הנה תנועתו מן הדבר המושכל. כמו

---

1 המתחלפת A; לקצת B: לקצתם C post. m. ויבדל AF: ויבטל B: C inc. compag. מקצת BC 3 ועזוב . . ותלות C: הנתלות B 4 המגונה om C 6 התבאר A 7 בפועל] בשכל AB: בפועל בשכל et i. m. ס״א אין בו מלת בשכל C: fort. בשכל est variatio ad במאמר pertinens 9 אותו A i. m. C post. m. להנעתו B; C post. m. 11 היה] אם היה C post. m. 12 עומד—אפשר] האפשר הדבר כן גם ימצא [l. האחר אפשר] C 15 מאשר היה] משיהיה BC 17 יניענו codd. fort. cum F legend. ויני׳ 19 יניעו F; C ס״א: תנועתם C: יתנועע B: יתנועעו A בטבעו] טבעו C 21 בם יחד C post. m. post חשוק (pr.) repet. והוא מושכל B 22 הוא A: והוא BC 23 הדברים—הערבים (24) om. A 27 בו AC: עליו B 28 עליו BC: בו A מפני] מן C^1: ממיני post. m.: משני B 31 שנשפיל BC 32 התחלתה BC: התחלת A שכל] שכן A; C^1

אנכסאגוריש במאמרו בשכל. והנה היה היותר ראוי שנספר בסבת זאת התנועה הנצחית ומה ענין אמרם ניצחית. וזה כי אנחנו לא נמצא מכל התנועות אפשר בה שתהיה נצחית אלא התנועה המקומית אשר תהיה בסבוב לבד. והסבה בזה שהיא לבדה זולת שאר התנועות מתדבקת. ולא נמצא אחד יספר בתנועה הראשונה מתנועות הגשמים המתנועעים אם היא טבעית או חוץ מן הטבע. זה לפי שלא נמצא דבר מן הדברים יתנועע במקרה אבל אם בטבע ואם מן השכל או בהכרח כאשר היה ענינו הפך הענין ההוא. ולא נמצאם גם כן יאמרו אי זו מאלו התנועות היא התנועה הראשונה אשר בטבע או אשר מן השכל או אשר תהיה מוכרחת כי כל זה יתחלף חלוף חזק.

אבל אתה כאשר תבין מאמרם הנה הם ישימו התנועה הראשונה התנועה המבולבלת אשר אין לה סדר. עוד ישימו אחר זה התנועה המסודרת עם הנפש ועם הגלגל ועם סדר הדברים הנמצאים. ולא נמצא דבר מן ההיקש יחיב שיקדים מה שאינו על יושר מה שיש לו יושר וסדר. וזה כי אנחנו נמצא גשם יש לו סדר ויושר יקדם על מה שאין לו יושר. ונמצא הגלגל וכל הגשמים השמימים יסבבו סבובים תמידים קצתם ארוכים וקצתם קצרי הזמן. וישובו אל הנקדה אשר התחילו הסבובים ממנה על תכלית האמתות והדקדוק. ומה שהיתה תנועתו תמידית בענין אחד. הנה ראוי שיושם הסבה בה העלה אשר ענינה בהקשת גשמים המתנועעים ענין אחד.

ואולם מה שתנועתו מתחלפת בעתים מתחלפים הנה ענין העלה המניעה אותו בהתחלפות זמן. ענין המתנועע בעינו. ולא נמצא דבר מן הגשמים המקבלים להויה ולהפסד יתקיים עת אחת בענין אחד. הנה יצטרך אם כן באלו הגשמים אל עלה תתחלף כפי התחלפותם. ומפני כי ההויה וההפסד מתמיד אין הפסק לו. הנה תצטרך העלה הפועלת לו שתהיה עם התחלפותה תמידית ההשארות. ויתחייב אם כן בהכרח שיהיה ההתחלפות בזאת העלה מצדה. והתמידות מסבה אחרת. והוא אם כן מן העלה הראשונה או מן עלה אחרת זולתה. ואשר ראוי בהכרח שיהיה מן העלה הראשונה. כי זאת העלה היא הסבה בהשארותה תמיד והשארות העלה השניה. ולזאת הסבה הזאת היתה יותר נכבדת ויותר נשאת. וזה שאתה לא תמצא התמידות וההשארות בענין אחד לדבר מן העלות כמו שנמצאה לעלה הראשונה. וסגלת העלה השניה ההתחלפות. וסגלת העלה הראשונה התמידות. הנה בהכרח היו כלם סבות התמידות וההתחלפות. התראה או תחשוב זה המאמר אמנם הוא דבור לבד מונח הנחה. ומה שיעיד עליו החוש הפך זה. או לא ימצא אחד יגיע מעורון חושו ושכלו שלא יראה ולא יבין. כי הגלגל הראשון המקיף כל הגלגלים יתנועע תמיד תנועה אחת בעינה. והגלגלים אשר לכוכבים הנבוכים

---

1 A add. זה post והנה; conicio שיספרו ut F 2 ענין אמרם] אמרנו C post. m. ante מכל supplendum תנועה: C l. כל התנועות יהיה אפשר שתהי[נ]ה נצחיות אבל et om. התנועה; B om. בה et inserit יהיה ut C 4 ולא—המתנועעים om. A ספר BC התנועה B 6 ואם BC: או A או A; C post. m.: ואם B 10 לה om. A 11 שקדם A 12 יושר] סדר C שיש לו A: על pro לו B: שהוא על C וזה om. A 14 הנקדה AB: מקומם C; בסבובים BC ממנה] מהם C 15 השלמות והאמתות C שהיתה AC: שתהיה B בה AC: בזה B 16 העלה אשר] על האמת C falso 18 זמן A: conicio הזמן: om CF (*ipsum diversimcde movens*): באי B? (pro כמו? ut כענין C) 21 לו אל BC ההתחלפות C² 22 או] ואם BC 23 זולתה om. B 24 בהשארותו A הזאת addidi 25 נשאת A: שאת C [cf. Gen. 49, 3]: נשארת BF 27 וההתחלפות—הנה om. B סבת גשמי C; התראה או תחשוב C: התחשוב (28) A i. m. 28 לבד] לדבר B הנחה ומה A: מה הניחהו BC 30 בכל BC = محيط بكل יתנועע AF: ינוע BC

שתצטרך ההתחלה ההיא אל התחלה אחרת היא בפועל. עד שתהיה היא המוציאה לזאת מן הכח אל הפועל. ואי אפשר שיהיה מה שהוא בכח יוצא מצד עצמו אל הפועל. כי מה שהוא בכח אמנם הוא הטבע חלוש בלתי שלם בעצמותו. ואמנם יקרה לו השלמות כאשר יהיה בפועל. והנה אפשר בענין מן הענינים כי מה שהוא בכח יטה אל אחד משני הצדדים המתנגדים. והוא אם היה אל אחד משני הצדדים יותר נוטה. הנה לא ימלט משיהיה בינו ובין האחר יחס. הנה אם כן ראוי שתהיה התחלה נמצאת בדברים הנמצאים אין עצם לפניה. וכאשר היה כן נצחי. לא יתערב בו דבר מן ההיולי. כי כל דבר יתערב בו דבר מן ההיולי. הנה בטבעו מה שהוא בכח.

על שהוא הנה אפשר מי שיעשה דרך הדבור שיאמר. כי מה שהוא בטבעו בכח אינו יותר פחות בדבר מן הענינים ממה שהוא בפעל. אבל ענין הדברים אשר הם בכח אצל הדברים אשר הם בפועל. כענין מה שהוא יותר קודם אצל מה שהוא יותר חדש. וכאשר היה דבר מן הדברים בטבעו בפועל הנה יש לו בלא ספק כח יותר קודם במציאות ממנו. ואין כל מה שאפשר בו מן הדברים שיהיה יתחייב בלא ספק שיצא אל הפועל. אבל זה אמנם הוא ראוי בדברים המוחשים לבד. והם אשר ימצא בהם שני הדברים יחד ר״ל מה שהוא בכח ומה שהוא בפועל. וזה כי הכח באלו הדברים תמיד יקדם הפועל. וכאשר הקשת הכח והפועל היקש מוחלט. מצאת הפועל יותר קודם בטבע. כי הפועל הוא המוציא למה שהוא בכח והמניע אותו. ואמנם המאמר בהיות מה שבכח קודם למה שהוא בפועל הוא מאמר האנשים אשר יסברו סברות מי שדבר מן הקודמים בחכמה האלהית. והם אשר יולידו העולם מן החשך והאויר כמו שעשה סנדים. ומאמר הסוברים סברות הקודמים מבעלי הטבעיים. והם אשר שמו ההיולי יותר קודם מכל הדברים. וזה כי המאמר בהיות כל הדברים נמצאים יחד. כמו מאמר בחלקים אשר לא יתחלקו אין תכלית להם ושאר מה שאמר בו כל אחד מהם. ואמנם הטעות הכולל בכל זה. שהם שמו ההיולי להתחלה הנכבדת והקודמת. ואיך אפשר בהיולי שיתנועע מבלתי שתקדם לו סבה מן הסבות תניע אותו. וזה כי אתה לא תמצא אחד מן החמרים יתנועע בעצמותו אל הצורה. אבל כמו שהעץ לא יתנועע מעצמותו אל צורת הדרגש אבל ממלאכת הנגר. כן גם כן דם הנדות. והארץ גם כן לא תהיה אפשר לה שתצמיח דבר מן הצמחים מעצמותה ולא אחד מכל הזרעים. אבל השמש תניע הארץ ושאר היסודות והזרעים להוית הצמחים. וכפי זה נמצא יגיע מכח האמת כי כל מי ששם ההיולי יותר קודם מן הנמצאות כלם יצטרכו להודות בסבה אשר היא בפועל ואם לא ירצו זה. אולם לוקוש בערכו בחלקים אשר לא יתחלקו תנועה תמידית. ואולם אפלטון בהעמידו קודם ענין האל ית׳ תנועה מבולבלת. אולם אנדקלים בתארו האהבה והנצחון. ואולם

3 יקנה [יקרה C 4 post הענינים add. שלא יהיה בפעל BC: om. AF 5 ימלט A: ימנע C: om. B 6 ההתחלה [התחלה A 7 post כן add. היה BC דבר (tert.) BC: דברים A 8 מן [מה A 9 על שהוא et דרך om. B 12 ס״א מתאחר [חדש C^2 13 post שיהיה add. בכח BC 14 יתאמת [הוא ראוי BC 15 יחד om. BF 16 מציאות [מצאת C 17 מאמר A 18 יותר קודם ממה [קודם למה BC האנשים om. C et l. סברת (bis) 19 הקדמונים C (sed infra ut AB) והאויר AB: והאור C et in m. בביאור ן׳ רשד והתוהו; סנדים (sive —ית) A: סודים BC: Av. 317 H *Dinodes* 21 בכל [מכל BC כמו [וזה כי C^2 במאמר [כמו מאמר C^1: ובמ׳ C^2 22 להם C^2: לו A: om. B 25 יתנועעו בעצמותם C 26 כן (pr.) B: בו C: om. A שתצמיח—תהיה BC: להם שיצמיחו . . יהיה A 27 מעצמותה B: מעצמותם AC 28 והוית C מי om. A 29 קרוב [קודם A לשער בסבה בפעל C i. t.: על דרך הפועל ס״א בסבה אשר i. m. 30 בערכו A: עריכו B: אם ערבו C: *commiscens* F אמּا = C אם :AB (ter) אולם A אנקלדים 31 מבולבלת AC: מסתערת B (infra quoque)

לא יהיה כי אם בתנועה. הנה מאמר האומר בזה יחייב שיהיה כבר היתה התנועה קודם שתהיה התנועה. כי ההתחלפות והשנוי והמנוחה אמנם הם מינים ממיני התנועה ונמשכים אחריה. ואי אפשר מבלתי שיהיה גשם מן הגשמים הוא מתנועע. ואם אמרנו כי הגשם ההוא לא התחדש אבל הוא התנועע ממנוחה. התחייב עלינו שנספר הסבה אשר בעבורה התנועע והשתנה מן המנוחה אל התנועה. ואם אמרנו כי הגשם ההוא נתחדש. הנה קדם לחדוש הגשם חדוש התנועה. ואין זה דבר זולת כי התנועה קדמה לתנועה. ואי אפשר שנניח חדוש לתנועה ממנוחה. ואם שמנו הגשם שיהיה אפשר שיתחדש ממה שאינו נמצא כלל. התקבצו שני הדברים יחד ויהיה התחלת חדוש הגשם הוא התחלת חדוש התנועה. וכאשר היה זה בלתי אפשר. ואין דבר יתחדש ממה שאינו נמצא כלל. הנה הוא בלתי אפשר. שתצא התנועה מן המנוחה. ואחר שהתבאר מענין התנועה שהיא נצחית ומענין הזמן אצל התנועה. הנה יקל עלינו מה שימשך אחר זה והזכרון באלו הדברים בפרט. והנה התנועה אם היתה נצחית הנה הגשם המתנועע נצחי. ואם היה המקרה כן. הנה יותר ראוי שיהיה העצם כן. והנה היתה הראשונה מן התנועות התנועה במקום. והתנועות השנית והשלישית התנועות בשאר התארים. וכבר בארנו כי קצת התנועות המקומיות תהיינה על היושר וקצתם על הסבוב. ואופן הדבקות לא יהיה כי אם בה. כי התנועות האחרות הנשארות כלם יהיו נפסקות בעמידה. אם היית זוכר מה שנאמר בשמע הטבעי בהכרח המופתי. והדבקות ענין הכרחי לדברים הנצחיים. וזה כי מה שישתנה ויעמד. הנה בלתי אפשר לאומר שיאמר שהוא נצחי: ונאמר גם כן מאופן אחר כי הזמן מתדבק. כי הוא בלתי אפשר שנחשוב חתיכה ממנו נבדלת. והנה יתחייב גם כן מזה שנאמר כי התנועה גם כן מתדבקת. כי היה הזמן יתחדש מן התנועה. ואם היתה התנועה על הסבוב היא לבדה זולת שאר התנועות מתדבקת. הנה ראוי שנשים התנועה הזאת הסבובית נצחית. ויתחייב מזה שיהיה מניע זאת התנועה נצחי. וזה כי הוא בלתי אפשר שיהיה דבר שאינו נצחי סבה לתנועה נצחית. כי לא ימצא משום דבר דבר יותר פחות יהיה סבה למה שהוא יותר נכבד.

הנה, כבר בארנו באור מספיק כי הנה המניע הראשון נצחי. ואחר שהיה כן הנה ראוי בהכרח שיניע תנועה תמידית ויעשה הפעל הזה. וזה שהוא אם היה מניע אבל לא תהיה הנעתו תמידית הנה מן המבואר כי הנעתו גם כן לא תהיה נצחית. וכבר בארנו כי זה בלתי אפשר שיהיה. כי היה ראוי אם כן שלא יהיה תועלת בעצמים הנצחיים. אם אנחנו שמנו אותם כמו ששמו הם אשר אמרו בצורות שהם מונחות נפרדות כדמיונות נחות. אבל אם היו טבעיות נצחיות קודם המוחשות. הנה אינו ראוי שנניח הטבע הזה בלא פעל בטל. אבל יכול שיניע וישנה. וכאשר אמרתי יכול. הנה אינו רוצה במאמרי יציאתו מן הכח אל הפעל. אבל נרחיק ממנו לגמרי מה שהוא בכח. ולא ימנה זה העצם במספר העצמים אשר בהם מה שהוא בכח ומה שהוא בפועל. וזה שהוא בלתי אפשר שתהיה ההתחלה הראשונה נמצאת בטבע מה שהוא בכח. כי היה מתחייב ממנו

---

1 כי אם iterat B יחייב] התחייב C התנועה—קודם (2) om. B 2 שתהיה C:
שיהיה A והמנוחה] והמרגוע C 3 אחריה A: בה BC ואי] אי C שיהיה om. B
מתנועע scripsi cum F: (ה)מניע ABC 5 כי הגשם] שהעצם B 6 לתנועה] למתנועע C
9 התנועה] הזמן A התחלת (8)—בלתי (9) iterat A כלל—ואין om. C 11 והזכרון]
מהזכרון C 12 בפרט] בלבד B והנה] כי הנה B 13 ראוי—הנה] כל שכן C הנה
יותר om. B כן om. BC התנועה הראשונה מהתנועות במק׳ B 16 בו A
18 אפשר—לאומר (19) om. A 19 נבדלת] מושלכת CF 23 משום] [זה C] מזולת BC
דבר (alt.)—נכבד (24) om. B 32 ימנה] conicio נמנה בהם—ולא (33) om. B

היה או היתה עמידתו על המשך היושר וסדר היה שרשו ועקרו ותחלת חלקיו הוא העצם. ואם היה שיפסד כל עצם. הנה מן הראוי שיתחייב שלא יהיה דבר מכל הדברים שהם תלויים בו נשארים. ומי שהנהיג הענין הזה ואפילו מעט מן ההנהגה מצא העצמים וזולתם מן הנמצאות אי אפשר מבלתי שיהיה להם עצם מתמיד המציאות. ממנו מציאותם. ואינו מן הפלא שיהיה בנמצאות עצם נצחי. כי הנה כבר נמצא דברים מטבע המקרים נצחיים לא יפסדו. והנה התנועה אינה טבעית משוללת עומדת בנפשה. אבל היא בלא ספק לגשם או לעצם. ויותר ראוי שיהיה כן הזמן. כי הזמן יתיחס לתנועה יחס קרוב. לא ימלט אם שיהיה שיעור לה או חדוש מאתה. ואי אפשר שיונח לזמן ולא לתנועה הויה ולא הפסד ולא מי שהוא בתכלית מאהבת המלחמה והנצות. וזה כי אנחנו אם הנחנו הזמן הווה. התחיב מזה שיהיה הזמן יותר קודם מהויתו. ואם הנחנו שהוא יפסד. שיהיה אחר הפסדו. וכבר אמרנו זה במאמרים הטבעיים במה שעבר. וזכרנוהו עתה מפני שאנחנו צריכים אליו ביחוד בהכרח במה שאנחנו עתידים לחקור בדברים אשר מהם תעמוד הידיעה בהתחלה הראשונה. הנה אין לתנועה ולא לזמן הויה ולא הפסד. ולא יניח לנו ההקש הנחתו. וזה בענין הזמן מבואר מאד. וזה כי מאמר האומר כבר היה עת לא היה לפניו זמן. ושיהיה עת לא יהיה אחריו זמן. הם מלות סותרות שרשיהם. כי כל מה שדומה לאלו המלות ר״ל מתי והיה ויהיה וקודם ואחר. אשר לא ימצא בעל השורש הזה המלט מעשותם. אמנם הם חלקי הזמן או גדרים בו או ראיות מחוברות בו. ומי שעשה שם מאלו השמות כדי שיקיים בו חדוש הזמן. אי אפשר מבלתי שישים הזמן יותר קודם מחדושו. ומי שעשה מן המלות מה שירצה שיחייב בו הפסד הזמן. התחייב עליו על הדמיון הראשון שיהיה הזמן קיים אחר הפסדו. ואם היה הזמן נצחי. הנה התנועה בלא ספק נצחית. כי הנה הזמן אמנם הוא שעור לה או חדוש מאתה.

והנה ראוי לנו שנחקור מן התנועה בנפשה. ונאמר כי התנועה לא תמלט אם שתהיה לא סרה או שתהיה מחודשת. ואם היא מחודשת הנה כבר היה לפניה המניע אותה. ואיך אפשר שידומה המניע והוא נצחי ולא תהיה מאתו החלד כלו. ואין מונע שימנע שתהיה מאתו. ולא יתחדש חדוש בענין מה שהיה עליו וחדש אותה. כי כל מה שיתחדש אמנם יתחדש מאתו. ואין דבר זולתו יעיקהו או ירצהו. ואי אפשר שהוא כבר היה בלתי יכול להיותה ואחר כן היה יכול. כי זה יחיב בו השנוי. ויחייב שיהיה דבר אחר זולתו הוא אשר שנה אותו. ומי שאמר כי מונע היה מונעו. הנה עם מה שיתחייב לו מן הגנאי בקיום דבר זולתו. יוסיף גנאי עליו בסבת שהוא יתחייב לו שתהיה הסבה המנעת אותו יותר חזקה ממנו. ואיך אפשר לסבה ההיא מנעתהו חלד אין תכלית לו ואחר כן התירה בסוף. ואי אפשר שיהיה זה כי אם כשהיה התחלף או השתנה. ואי אפשר שיהיה אותו המונע ההוא קיים על ענינו. והמניע פעם ימשוך ידו מן התנועה. ופעם יניע. וחדוש התנועה

---

1 היתה A: תהיה B: היה C   ויושר C: om. B   וסדר om. C   היה] הנה A et infra הנה pro היה   4 בלתי אפשר שלא יהיה להם עצם A: בלתי אפשר להם שיהיה להם עצם בלתי מתמיד B: (ש)לא om. D   5 כבר om. A   6 הנה אם כן תנועתו A post התנועה add. גם כן] גב C   7 שלא יהיה BCD; יחס—מאתה (8) om. B   10 הווה] הזה A   12 ביחוד om. D: באמת C   תעמוד A: יעמוד D: יתקיים C   15 מה om. A   16 אשר] כאשר A   18 שישים—אי] משתם מפלט ימצא לא C   20 עליו om. C   21 נצחית om. B et fort. F   22 לא סרה] נצחית B   23 הנה om. A   24 תהיה] יהיה A   החלד] התנוע C?   25 עליו—מה A: אליו אותה [B אותו] חדשה BC   שיתחדש om A   26 שהוא A: שהיא C: שיהיה B; היה BC: יהיה A; להיותה A: שיהיה BC: B iterat יכול—שיהיה   27 יתחייב A   28 עם om. A   29 המניעה codd.   30 התירה B: התיר C: התירוהו A   31 אותו המונע] כי אם המניע A

הוא כמו האב. ואולם השמש הוא סבה יותר רחוקה. ויותר רחוק מן השמש. הגלגל הנוטה. ואלו הדברים אינם סבות על דרך החומר לדבר המתחדש. ולא על דרך צורה. ולא על דרך העדר, אבל אמנם הם מניעים. לא שהם נאותים בצורה קרובים כמו האב. אבל הם יותר רחוקים ויותר חזקים בפועל. כי הם היו התחלות הסבות הקרובות גם כן. ובחקירה מהסבה הראשונה. יהיה עומד במחשבתך גם כן. כי קצת ההתחלות כלליות. וקצתם נפרדות פרטיות. ושההתחלות באמת. אינם הכלליות אבל הנפרדות הפרטיות. כמו שזה. התחלה לזה. ושאדם מן האנשים הוא הסבה לאדם מן האנשים. לא הכללי. כי היה הכללי בלתי נמצא. אבל זה. אבי זה. ואלו המים דרך משל סבה לאלו המים. ואולם הכללי אם הושם סבה. אמנם יהיה סבה לכללי. כמו העצם סבה לעצם והכמה לכמה. ואולם ההתחלות אשר הם באמת התחלות. הנה ראוי שנבקשם בדברים הנפרדים. כי החומר אינו דרך מוחלט חומר האדם. אבל חמרך חמרך וחמרי חמרי. כמו שצורתך צורתך. וצורתי צורתי. לא הצורה הכללית. אבל הנפרדת. וכן אשר יניע. וכבר בארנו איך אפשר שיהיו התחלות כל הדברים אחדים בעינם. ואיך אפשר שלא יהיו אחדים. כי הנה אפשר שיהיו התחלות אחדים בעינם על שלשה אפנים. אם על האופן הכללי. ואם על היחס וההקש. ואם על כי התחלות העצם הם התחלות כל הדברים. והנה נמצא לשאר הדברים אמנם הוא מן העצם. ואם היו מן העצם. הנה כבר התבאר שהם מהתחלות העצם. וכל אלו הדברים אמנם ראוי שנזכרם ונחזיק בהם תחלה. ואחר כן נכון כונת ההתחלה אשר אנחנו בבקשתה. ונשוב במאמרנו ממה שכבר נזכר מעט במה שיתאמת. הנה כבר אמרנו כי כל העצמים שלשה. ושמהם שני עצמים טבעיים. והשלישי בלתי מתנועע. והנה שני העצמים הטבעיים כבר התבארו במה שעבר. וכבר חקרנו מהם חקירה מספקת במה שקדם מדברינו. ואולם עתה הנה אנחנו בבקשת העצם אשר לא יתנועע ולא יסור כן. והנה נחקור מעתה ונבקש אם אפשר שיהיה עצם לא ישיגהו הזמן. ולא יקבל השנוי וההשתנות. אבל ישאר על ענינו תמיד כלו. וכבר אמרנו פעמים רבות שהוא בלתי אפשר שיעמוד על ההתחלה הזאת מופת. כי המופת לא יהיה כי אם מסבות והתחלות. והסבה הראשונה כלומר ההתחלה הראשונה אי אפשר שתמצא לה סבה לפניה ולא התחלה. אבל אולי יהיה אפשר לנו שנשיג כונתנו מן האופן הזה. והוא כי מפני שאנחנו סוברים בהתחלה הראשונה לכל הדברים הנמצאים שהוא מן הראוי שימצאו בה שני ענינים. אחד מהם שתהיה נצחית. והאחר שתהיה בלתי מתנועעת. והנה ראוי שנפריד כל אחד משני אלו הענינים ונחקור עליו ביחוד. ונחקור תחלה אם אפשר שיהיה עצם מה נצחי. ואחרי כן נחקור אם אפשר שיהיה עצם בלתי מתנועע. וכאשר הלכנו הדרך הזאת. הנה נשיג הכונה אשר כוננו אליה בקלות. כי חקירתנו תהיה על דרך מי שיכוין לשאת דבר כבד ולא יוכל שאתו. וחלקהו והיה לו כח לשאת אותו. וכן יקל מאתנו כובד החקירה אם הלכנו הדרך הזאת. ונאמר אם היו העצמים כלם מקבלים ההפסד. והעצמים כלם הם קודם כל הדברים הנמצאים. התחייב מזה שיהיו כל הדברים הנמצאים מקבלים ההפסד. ואם היה הענין כמו שאמרנו במה שעבר. מהיות הכל מתאחר

2 הדברים om. C   3 קרובים A: קרובה BCD   4 הקרובות om. A   6 נפרדות] נבדלות A
11 אינו BCF: om. AD   על דרך AD; B?   17 וכל] ועל C?   18 בבקשתה scripsi: מבקשים —תם C: מבקשים ABD   ונשוב BC: ונחזור AD   נזכר] עבר C?;   במה שיתאמת] כדי שיתברר ABD   20 התבארו] התבאר B   21 מספקת] מופלגת B i. t. D   שקדם] שעבר A   22 כן] בו B   ישיגהו] יגלהו B i. t.: ילוה בו CF   23 תמיד] החלד BD: החדל C (cf. infra)   25 post והתחלות add. והסבה מסבות A   הראשונה—כלומר om. CD
29 ביחוד] ביסוד A   30 כן om. A   32 שיכוין sive שכיון   מי] מה B   35 במה] בשער B

ההתחלה הנה אפשר שנמצא חוץ מהדבר. כמו הסבה המניעה. ואולם היסודות הנה אי אפשר שיהיו כי אם בדברים אשר הם מהם. ומה שיהיה יסוד אינו נמנע שיקרא התחלה. ומה שהוא התחלה הנה אינו יסוד בלא ספק. וזה כי ההתחלה המניעה הנה אפשר שתהיה חוץ מן המתנועע. אבל המניע הקרוב בדברים הטבעיים. הוא דומה בצורה. וזה כי האדם אמנם יולידהו אדם. ואולם בדברים המלאכותיים המחשביים הנה הוא הצורה או ההעדר. דמיון זה הרפואה. או הסכלות בה. והבנין או הסכלות בו. ובהרבה מן הדברים תהיה הסבה המניעה היא הצורה. מזה כי הרפואה היא מפנים מה הבריאות. כי היא המניעה. וצורת הבית היא מפנים מה הבנין. ואדם אמנם יולידהו אדם. ואין כונתנו לבקשת המניע הקרוב. אבל כונתנו לבקשת המניע הראשון. אשר ממנו יתנועעו כל הדברים.

והענין בו מבואר. שהוא עצם. וזה שהוא התחלת העצם. ואי אפשר שיהיה התחלת העצם כי אם עצם. והוא התחלת העצם והתחלת כל הדברים הנמצאים ולא תהיה העצלה מן הבאור כזה. במה שקדם ישר. כאשר שאר הדברים. אמנם הם חדושים וענינים לעצם ותנועות לו. והנה ראוי שנחקור מזה העצם אשר יניע זה הגשם כלו מה הוא. ואם ראוי שנניח שהוא נפש או שהוא שכל או שהוא זולת שניהם. אחר שנשמר ונזהר שנשפוט על ההתחלה הראשונה בדבר מן המקרים. אשר יתחייב לאחרים מן הדברים הנמצאים. אבל הנה ימצא באחרים מן הדברים הנמצאים. מה שהוא בכח. ושיהיה הדבר בעתים מתחלפים. על ענינים המתחלפים. ושלא יהיה מתמיד על ענין אחד. והדברים אשר יקבלו ההויה וההפסד. הם אשר ימצאו בזה הענין. כי אתה תמצא בהם. הדבר בעינו פעם בכח ופעם בפעל. דמיון זה כי היין הנה ימצא בפועל. אחר שירתיח וינוע. והנה יהיה נמצא בכח בעת אחרת כאשר תהיה הלחות אשר יתילד ממנה אמנם הוא בנפש הכרם. והבשר פעמים יהיה בפועל. ופעמים יהיה בכח ביסודות אשר מהם יתילד. וכאשר אמרנו בכח ובפעל. הנה לא נרצה דבר. זולת הצורה והחומר. ונרצה בצורה. הצורה אשר אפשר שתהיה נפרדת או המורכב מן הצורה והחומר. ואולם הנפרדת הוא כמו האור והחשך אם היה אפשר בהם שיפרדו מן האויר. ואולם המורכב מהם. בדמיון הגוף הבריא והגוף החולה. ורצוני בחומר הדבר אשר אפשר בו שישא שני הענינים. כמו הגוף. כי הוא פעמים יהיה בריא ופעמים חולה. וזה הדבר אשר הוא בפועל ואשר בכח פעמים יתחלף. לא ביסודות הנמצאים בדברים המורכבים מהם ר"ל בצורה והחומר לבד. אבל בדברים גם כן היוצאים מן הדבר. המניעים אותו. אשר אולי לא יהיה חומרם. חומר הדברים אשר יהיו ממנו. ולא צורתם צורתם אבל זולתם. וראוי שיהיה זה הדבר עומד במחשבתך כאשר תכון החקירה מהסבה הראשונה. כי קצת הסבות המניעות נאותות בצורה לדבר המתנועע קרובות ממנו. ואחריהם יותר רחוקות ממנו. ואולם הסבה הקרובה

---

3 שהוא] שהיה A: ci. שהיא 5 הנה הוא AD: om. BC 12 הנמצאים CF: הנפרדים AD 13 העצלה] conicio הצלה כזה] הזה A et om. במה ישר C: יושר A recte: יותר BD 14 ותנועות ABDF: ותנועה C הגשם] העצם CD i. t. 15 C sec. m. ante נפש, sed om. גשם או שכל—או אחר AD: או BC שנשמר AD: נשמור BC 16 ונזהר ABD: ונרחיק C 17 הנמצאים—אבל om. C בכח om. AD 21 וינוע FC: וינוח AD; B?: conicio ויבוע תתילד D recte 22 ביסודות ABD: בחמרים CF 24 או המורכב om. C i. t.: in marg. habet ס"א המורכב הנפרדת CD 25 הוא om. AD 27 post הגוף add. C כי הוא פעמים יתחלף 28 ביסודות ABD: בחמרים C 29 היוצאים] הנמצאים B המניע אותם A חומרם scripsi: חומרים C: יסודות A: יסודם B 30 צורתם (pr.) AB: צורתו C זולתה C 31 החקירה BC: לחקור AD כי om. AD 32 בצורה om C רחוקות, קרובות] רחוקה, קרובה AD

והנה ראוי אם היתה ההתחלה תאמר על פנים רבים. מהם הדבר אשר ממנו התחלת התנועה. ומהם הדבר אשר בעבורו יהיה מה שיהיה. ומהם היסוד. שתהיה הכונה בשאלה תחלה. כונת היסודות. אם יסוד כל הדברים הנמצאים אחד. או לכל אחד מהסוגים יסודות. זולת היסודות אשר לסוג האחר. אבל אינו מן היושר שיאמר. כי היסודות לכלם אחדים בעינם. עד שיהיה יסודות העצם וההצטרפות והכמות והאיכות יסודות אחדים בעינם. ואם חשב זה חושב. אמרנו לו מה זה היסוד אם היה אחד. או מה אלו היסודות אם היו רבים. ואם הוא חוץ מן הסוגים העשרה או תוך קצתם. ואם היה חוץ מהם. הנה הוא יצטרך אל שיהיה סוג אחר זולת העשרה. וראוי שיהיה קודם העשרה. וזה כי היסוד קדם מן הדברים אשר הוא יסוד להם. ואין סוג כלל יותר קודם מן העצם. וכבר בארנו זה במה שקדם ממאמרנו בזולת זה המקום. ואם רחק מזה. ושם היסודות תחת העצם. התחייב לו שיהיה יסוד העצם הוא יסוד ההצטרפות והאיכות והכמות והפועל וההפעלות והקנין. ויתחייב לו עם זה מה שלא יקבלהו השכל. שיהיה יסוד העצם תחת העצם. והיסודות יותר קודמים ויותר פשוטים מן הדברים המורכבים מהם. כמו שהאותיות יותר קודמות מן הדבור. ונציע כי היסודות אינם תחת סוג מן הסוגים. ונשאל בעל זה המאמר אם הם מן הדברים אשר יכלול התאר בהם כל הדברים הנמצאים. כמו אחד. ואם אומר כי דומים לאלה הם יסודות לכל הדברים. אמרנו. כי הדומים לאלו [אין] יותר ראוי כשיתוארו בהם הדברים הפשוטים. מן הדברים המורכבים. ויתחייב מזה שלא יהיו הפשוטים יסודות למורכבים. כי היה המתואר בזה. הם הדברים המורכבים. אבל המורכבים יסודות לפשוטים. ועם זה גם כן אם היה הנמצא והאחד התחלה לסוגים העשרה. והיו ההתחלות זולת הדברים אשר יתהוו מהם. כמו שהנקודה זולת הקו. והאחד זולת המספר. והחדוש זולת הענינים המחודשים. הנה אין הנמצא והאחד. הוא עצמות העצם ולא עצמות הכמות ולא עצמות האיכות ולא הנמצא האחד. ב׳ הנמצאים. ועל זה הדמיון אי אפשר שיהיו יסודות כל הדברים יסודות אחדים בעינם:

ואולם על דרך היחס הנה ראוי בנו. אם אנחנו המשכנו. מה שכבר הצענו. שנבאר כי התחלות כל הדברים הנמצאים שלשה. הצורה והחומר וההעדר. דמיון זה בעצם המוחשים. כי החום כנגד הצורה. והקור כנגד ההעדר. והחומר הוא הדבר אשר לו שני אלו בכח. ובשער האיכות. יהיה הלובן מן המראה כנגד הצורה. והשחרות כנגד ההעדר. והדבר המונח להם. הוא השטח. בהקש החומר. ויהיה האור כנגד הצורה. והחשך כנגד ההעדר. והגשם המקבל לאור הוא המונח לשניהם.

והנה אי אפשר במוחלט. שנמצא יסודות הם בעינם יסודות לכל הדברים. ואולם על דרך היחס וההקש. הנה ראוי בהם שימצאו. ואין בקשתינו עתה ליסוד הדברים הנמצאים. אבל כונתנו אמנם הוא לבקשת ההתחלה להם. ושניהם סבה להם. אבל כי

---

2 היסוד B (semper): החמר FC (semper): AD variant; at cum voc. *στοιχεῖον* respondeat, omnibus locis scripsi יסוד 5 והכמות om C: loco והאיכות exhibet F *et reliquorum* 9 post יותר add. כולל AD 10 מזה AC: זה D: om. B 11 וההפעלות BCD: וההתפעלות A 13 הדבור A: המורכבים מהם [הדבור[ים C 16 אין supplevi; ראויים AD et שיתוארו AD 17 ויתחייב AB: וראוי C 18 בזה AC: באלו B: באלה D; הם om. C 21 הוא] זולת A (versio altera voc. غير); ולא עצמות הכמות om B 22 ב׳ נמצאים D = בלתי (ה)נמצאים: שני ABCF 24 המשכנו] המשלנו AD הצענו] המשכנו B; שנתבאר C 25 הנמצאים om. CF והחומר C: והיסוד ABD 26 המוחש ABD: —ים C 28 המונח להם] הנושא אותם ABD השטח] הקו B 29 לאור BCF: אותם AD המונח BCF: הנושא AD ut supra [להם A] 30 שנמצא BC: שתמצא A

קטן הגוף. יתילדו מן היין כאשר יפסד. ולא נמצא הטבע יברא אלו הדברים ממה שהוא דומה לו בצורה. ואנחנו נדע כי בשכבת הזרע ובזרעים מכל אחד מבעלי חיים והצמחים יחס ייחד אותו. בו היה מתילד מה שמתילד ממנו. ובפרט מבעלי חיים והצמחים. בלתי זולתו. עד שלא יהיה מזרע האדם סוס. ולא מזרע סוס אדם. ולא מזרע צמח מן הצמחים צמח זולתו. ואנה דמיוני היחסים האלו במה שתיליד ממנו זה החי. לולי שהוא כבר הושם בטבע. לפנים. יחס מזומן. מוכן לחדש איזה מין שיהיה אפשר ממיני החי. עם מצאו חומר נאות להתחדש חי מה ממנו לא היה יוצא אל הפועל. ולא תולזל לדמיוני זה מבעלי חיים. אבל שים בדעתך שהוא פלא מן האומן. ערמתו בעשיית מה שיעשהו מן הטיט יותר מערמתו במה שיעשהו מן הזהב והשיש. על שאתה כאשר הפלגת העיון בענין החי אשר הוא יותר גדול מזה. תמצא ילך הטבע בו זה המהלך בעינו. ואי אפשר מבלתי שיהיה יחסים וצורות. כבר הושמו בטבע. עליהם יעשה מה שיעשה מזה. כי האדם ואם היה מתילד מאדם. הנה האב אין לו אומנות בהרכבתו זאת. אשר אי אפשר שתהיה בענין אחר הוא יותר טוב מענינו. ואמנם יהיה בזה הענין. בעבור שכבר הושם בטבע כל אחד מן העצמים. מן היחס והצורות. לא באומנות מן האב. אבל מן היחס. והגשם אין לו מעשה בגשם אלא בתכליתו לבד. ואולם הטבע הנה יעשה בגוף הגשם בכללו. ואינו נפלא שיהיה הטבע. והוא לא יבין. מוליך מה שיעשהו אל הכונה המכוונת אליו. כי היה בלתי חושב ומשכיל בפועל מה שיעשה. וזה ממה שיורה אותך. על שהם כבר התפעמו התפעמות אותם היחסים מסבת מי שהוא יותר נדיב מהם. ויותר נכבד. ומדרגתו יותר עליונה. והיא הנפש אשר בארץ. אשר יראה אפלאטון שהיא נתחדשה מן האלהים השניים. ויראה אריסטוטלים שהיא נתחדשה מהשמש והגלגל הנוטה. ולכן היא עושה מה שעושה. והיא משתוקקת אל הכונה. והיא לא תבין הכונה. כמו שיראו האנשים אשר יתפעמו. שידברו הדבור. ינבאו על מה שיהיה. והם לא יבינו מה שיאמרו. וכלל המאמר שהוא אי אפשר. שלא יהיה בטבע יחסים וצורות. כי היה צריך בהולדת הדבר אל דמיונו. ולא ימצא לכל מה שיתילד דמיון יתילד ממנו. אבל אנחנו כאשר הוצרכנו אל צורה מהצורות. היה מאתנו פועל מה. נדע שהוא לא יתחדש בו לבדו הצורה ההיא. ותתחדש אם כן הצורה ההיא כאלו היא היתה טמונה בדבר אחר. והיא באמת בטבע המוליד.

ובעבור שהיתה כונתנו. החקירה על ההתחלה הראשונה לדברים הנמצאים. היה מה שיאות בזאת החקירה שנקדים לפניה שאלות על זה הדרך אשר אזכרהו.

ותחלת מה שראוי שאקדים אותו מן המאמר. אם אפשר שיהיה התחלת כל הדברים הנמצאים אחת בעינה. עד שתהיה ההתחלה ההיא היא התחלת העצם. והתחלת ההצטרפות והתחלת הכמות והתחלת האיכות. או ההתחלה לכל אחד מהסוגים. זולת ההתחלה לאחר.

---

3 ובפרט CAv: לבד A: בלבד B   5 ואנה DAv: ומין B: ואין ראוי! A; ואנה—האלו] ואין דמיון עם [זה i. m.] היחס C   6 אפשר om. A   7 מה om. C   תולזל AB: הבחינה C: יחברך? הבח׳ D   8 בעשיית om. A   שיעשהו BC: שיעשה A   9 על BC Av: עד AD   העיון om. C   11 יעשה, שיעשה AB Av: יעשו, שיעשו CD   15 והגשם—הגשם (16) AB Av; D? in t.: C i. m. tamquam ס״א׳ [pro והגשם legit Av *ars*]   16 מוליך C i. m.: הולידו AD: הוליכו B: אל, אליה (17) C: על A: אליו ABD   18 שהם . . התפעמו ABD: שהוא . . נתפעמו C   21 היא] היה A: היתה תעשה מה שתעשה C   22 התפעמו D: שנראה האנשים היו מוזכרים (!) A   23 post וצורות add. מתחלפים C sec. m.   היה BC: הנה A   26 לבדו om. C   ההיא—ותתחדש om B   26 post באמת add. טמונה AD   27 המוליד BCF Aver.: המתילד AD

אפשר בה שתחשב ברמיון ואי אפשר בה שתהיה נמצאת ביחוד. ונאמר כי הצורות המלאכתיות הם בזה הענין. וזה מענינם מבואר. וזה כי צורת המיטה דרך משל. לא תמלט מהיות מציאותה אם בעץ או במחשבת הנגר. וצורת הבריאות. לא ימנע מהיות מציאותה אם בגוף או במחשבת הרופא. ואלו הענינים אין להם הויה והפסד. אבל הם אם שיהיו נמצאים ואם שיהיו בלתי נמצאים על פנים אחרים. כמו שאמרנו פעמים רבות. ואולם הצורות אשר בטבע לא נברח בקצתם שיהיו מופשטות מן הגשם. כמו הנפש והשכל. ולכן שם הצורות. מי שיאמר בהם צורות. לדברים אשר בטבע. ורחקו מהשים לדברים המלאכותיים צורות. ורוב הצורות אשר בטבע. הנה נראה מסובבות לגשם. כמו צורות האש וצורת הבשר. ובכלל הנה צורות כל עצם נפרד נמצא בטבע. כי הוא אי אפשר שתעמוד בלעדי גשם. ומה שהיה מן הצורות מניע פועל. אינו מן השקר שיהיה נמצא קודם למה שהתחדש מאתו. ואם היה בגשמים. ועל זה הדמיון היה אבי סקראט קודם סקראט ותרח קודם הצלמים אשר עשה. ואולם צורות העצמים המורכבים הנה ראוי בהכרח שיהיו עמהם לא לפניהם. דמיון זה כי בריאות סקראט עם סקראט לא לפניו. ותמונת הכדור הוא עמו לא לפניו. והנה ראוי שנעיין אם נשאר בסופו דבר מאלו הצורות אחר הפסד ההרכבה אם לא. ומן הדומה בקצתם שלא יהיה מונע ימנע מהשארותה. דמיון זה הנפש אם היתה כן. ואם לא תהיה כלה. השכל ממנה לבדו. ומן הדומה בכללה שלא יהיה אפשר בה ההשארות. אבל אם היתה הצורה הנמצאת קודם. היא הפועלת למה שציירה הצורה ההיא. עד שיהיה האדם אמנם יתחדש מאדם. והסוס אמנם יתחדש מסוס. והנפרד מכל אחד מהם. כי הכללי לא יוליד ולא יולד. אבל אשר יוליד ויולד. אמנם הוא פלוני ופלוני. ומה צורך אלינו בהויה אם כן. אל הצורה אשר אמר בה אפלאטון. ומה צורך הצורה המתילדת אל הצורה האחרת. תהיה לה משל. והיא נפשה דמיון למה שיתחדש ממנה. כי היה השם והגדר יכללו על שניהם וצורתם אחת. ומטבע הצורה המילדת שתהיה מילדת לצורה אחרת כמוה. והנה נמצא האומנות לא תצטרך אל צורה תשימה דמיון לה. בכל מה שתעשה. עד שתהיה כאשר כונה לעשות כסא דרך משל. לא תוכל שתעשהו אלא ברמיון. וזה כי האומנות בנפשה. היא דמיון הכסא. כי היתה צורת הכסא עומדת במחשבת הנגר העושה אותה. כמו שהרפואה היא צורת הבריאות. והבנין היא צורת הבית. וזה המאמר פוסק בסלוק הצורה.

אבל כי בעליו יקשה עליו רוב מה שיתחדש מבעלי חיים מזולת דמיונו עם רבויו. כי אנחנו הנה נראה סוג מן הצרעה יתילדו מנגופות הסוסים. ונראה כי הדבורים יתילדו מגופות השוורים המתים. ונראה הצפרדע תתילד מן העפוש. ונראה היתושים. והוא מין אחד מן הזבובים

3 מציאותה—אם (4) om. A   6 נברח C²: נברא A: קצתם נבראו הנה ק׳ D: אשר נבראו (om. לא) B: conicio נכחר   8 לגשם BC: בגשם AD   17 post הצורה add. ההיא עד שתהיה A   21 האחרת—אל הצורה om. BCF   23 המילדת et מילדת BC: המולידה et מולידה AD   נמצא BC hic et infra: נמצאת A   27 post הבית legit C in margine hanc glossam: אמר המעתיק עד הנה דברי ארסטוס. ומכאן ואילך דברי תמשטיוס המפרש. יקשה בו על זה המאמר אשר אמרו ארסטו על הצורות. ואבן רשד התיר זאת הקושיא אשר יעשה במאמר הששי! מזאת החכמה. וזה דבר טומשטיוס. אמר וזה המאמר וכו׳   בסלוק AB: בחלק CD: atque C i. m. מספיק בחלוק: מספיק בסלוק Averr. apud Fr. p. 58   28 רוב—יקשה] עזב רבוי Av Fr 58   רוב—דמיונו] עם רבויו CD Av: iure om. ABF   מהרבה AB [ה׳ B] מב׳ח׳ שיתחדשו [י׳ B] מזולת דמיונם [דמיון B]   29 הנה] כבר Av: מאד הרבה פעמים AB (= رُبّما) סוג מן הצרעה] סוגי החי הנקרא الزنابير Av   הדבורים] הזבובים CD: om. A   מגופות—הסוסים BD: הבהמות C: הבהמיות Av: הסוסים Av hebr. (at lat. apes)   30 השוורים AD Av: הבקר BC   העפוש] הטלאים השחוטים Av (at lat. ut codd.)   היתושים om. C   והוא—הגוף glossa librarii sive interpretis (om. Av.)

וכבר בארנו כי כל הדברים הטבעיים. אמנם יהיה כל אחד מהם מדומה לו. אשר יפול עליו שמו לבדו. ואין זה נמצא בדברים אשר יהיו בטבע לבד כמו שהוית האדם יהיה מן האדם. אבל פעמים ימצא בדברים אשר יהיו באומנות. וזה כי הבית אמנם יתחדש מן הבית ר׳ ל׳ הבית המוגשם. מהבית בלתי מוגשם. והאומנות הוא התחלה מאחד באחר. והטבע הוא התחלה בדבר בעינו. וחדוש מה שיתחדש בטבעים משנוי התמונה הטבעית והרעועים אמנם יהיה כאשר ימנע הגשם אשר ממנו ההויה מונע. מהיות הולך על דרכו. וזאת הסבה בשתיוחס אל שהיא העדר להתחלה. יותר ראויה משתקרא התחלה. כמו מה שנראה יקרה בספינה מן הרעועים מחולשת המנהיג אותה מהנהגתה. כאשר יעיקהו מעיק מן המעיקים.

ועל זה המשל ימצאו כל העצמים שלשה. והאחד מהם לא ישתנה ולא יתנועע כלל. וזה העצם לא יושג בחושים. אבל אמנם יושג בשכל. ושני העצמים האחרים יפול עליהם החוש. אחד מהם מתמיד ההשארות. והאחר יקבל ההפסד. ולך שתחלק העצם המוחש המקבל ההפסד אל שלשה עצמים. אחד כמו היסוד. כלו׳ הגשם המקבל לצורה. והאחד כמו הצורה. והשלישי המורכב משניהם. ואלו השלשה עצמים. כאלו הם יתהפכו אל אשר ימצאו דבר רמוז אליו בנפשו. וזה יותר מיוחד מכל סגולות העצם בעצם. כי אתה כאשר הוריתה על דבר משאר התארים לא תהיה הרמיזה אלא על זה. והיותר רחוק מהעצמים משיהיה רמוז אליו בנפשו. הוא היסוד. וזה כי היסוד בלתי מצוייר בטבעו אלא שהוא ענין ישתוקק גם כן אל שיראה רמוז אליו בנפשו. ואל שימנה עצם וכאלו הוא ימאן להראות. כל זמן שהתמיד היותו ערום מן הצורה. בוש מהראות דלותו ועניותו. ולא ישיגהו החוש עד שהוא לובש צורה. אבל כי השכל בדרך ההקש ישיג היות הצורה נעדרת ממנו וידע שהוא מזוייף כלו׳ מתראה במה שאין בו. בעבור שאין לו צורה יסמך עליה. אלא שהוא כאשר הסתלקו ממנו כל הצורות אז יתגלגל אליו. וכאשר התגלגל אל החומר הראשון. פעמים ימצא בחומר הקרוב מכל אחד מן הדברים קורבת כח ההשגה. כי זה החומר רמוז אליו בנפשו. וזה כי לו צורה. כמו הנחשת לצלמים. והלוחות לספינה. וכל שכן מה שיהיה מן החומר מדברים מובדלים. לא מדברים מתאחדים. כמו הלבנים והאבנים לבית. ועל זה המשל מן ההסתר והחולשה והרוחק יתהפך החומר אל שיראה דבר רמוז אליו בנפשו. על שהוא עם זה יברח מן ההראות. ולא יתקיים ולא זמן קצר עד שיושג לעין.

ואולם הצורה אשר תכסה החומר ובה יצוייר הוא יותר ראויה שתהיה דבר רמוז אליו בנפשו. והיותר קודם מכל העצמים להיות הדבר הרמוז אליו בנפשו הוא העצם המורכב הנפרד. כמו פלוני ופלוני מן האנשים ושאר הנפרדות משאר הדברים.

ומזה המקום ראוי שנתחיל ונחקר ונבקש אם אפשר שתמצא צורה מהצורות ערומה מן הגשם. או כל הצורות הם בגשם עד שהיא צורה לעצם המורכב. ואולי הנה

---

3 פעמים] הנה C (?قد) ante אשר add. שהיו בדברים AD 5 post מאחד add. A; F? בטבע וחדוש BC: וכל AD הטבעית—משנוי (6) om. C 6 ימנע] יעיין AD (l. יעיק ut B) et infra מעין pro מעיק ההויה C: יתהווה המתהווה ABD (ההוה B; ההוא D!) 13 המוחש om. A; e contra add. hanc vocem post הגשם 15 אשר—אליו] שיהיו עצם אחד רמוז לו C in m. 16 post הרמיזה add. בכל עת AF אלא C: אליו ABD 17 היסוד] החומר BD (passim) 18 ענין ABD: om. C 19 שהתמיד] שתתמיד A falso (=ما أدام) 21 בו—מזויף ABD: om. C et habet tamtummodo תמה (deprav. ex מתדמה quod B exhibet pro מתראה) 25 וכל שכן ABD: לבד C et i. m. ולכל 27 שיראה—ולא] זמן קצוב עד שיראה C in m. ולא (alt.) C: אפילו AB 32 ונבקש om. C

מינים הראשונים אי אפשר שיהיה מה שיהיה. וזה כי אי אפשר שיהיה מה שיהיה. ממה שאינו נמצא כלל ולא מן ההעדר והוא עומד. ואולם מן הגשם המקבל לשנוי הנה אפשר שיתהוה המתהוה. כאשר הוא בכח הוא הדבר המתהוה. ובפועל אין הוא אלא שהוא. ואם היה הדבר כן. באי זה ענין שיהיה. אין איזה גשם שיקרה יתכן ממנו הוית איזה דבר שיהיה. וזה כי הספינה לא יתכן שתבנה מאבנים. ואי אפשר שיתילד אדם מכל דבר. אבל הספינה אמנם יתכן שתבנה מן העצים. והבית מהאבנים. ומזרע האדם אדם. ואין כל אדם מכל זרע אנושי. אבל כל אחד מן האנשים מן הזרע אשר היה ממנו. וכן הסוס מזרע הסוס. ואלו היה הגשם. אשר ממנו יתהוו הדברים המתהוים. אחד בעינו בכל ענייניו. ולא יהיה בו בשרש בטבע יחס מתחלף. לא היה אפשר שיתחדש ממנו רבוי אשר נראה שכבר נתחרש. כי הדבר אשר היה באמת אחד. לא יקבל הרבוי אבל יצטרך שיהיה בו כח בשרש שיהיה אפשר בו שיהיה אחד ויקבל הרבוי. ומה שלא יהיה מן המקבל אפשרות הרבוי. אינו מן היושר. שיאמר בבורא שהוא שם אותו בזה הענין. ואחר כן אנס אותו שיוציאהו אל הרבוי. כי זה אינו מדין החכם.

ואנכסגוריש הנה יחשוב כי הבורא אחד. ושהוא חכם. אבל כאשר נשאל מפני אי זה דבר בא הרבוי בדברים המתהוים. כאשר היה הבורא אחד. והגשם אשר יהיה ממנו ההויה בלתי מקבל הרבוי. אמר מחשבת הבורא כדרך בנאי או נגר או צורף. יקח גשם מן הגשמים. ויפרקהו הפרוק אשר יצטרך אליו. ויחברהו ויחוקהו וירכיבהו בצורות מתחלפות. לפי מה שיצטרך אליו. ואנחנו לא נמצא הדבר כאשר אמר אנכסגוריש. וזה שאנחנו נמצא הגשם כבר נשתנה בכללו. תחלה אל היסודות הארבעה. ועוד אל הצמחים ובעלי חיים. ורבוי הדברים המתהוים. בא משני דברים ר׳ ל׳ מן הבורא ברבוי מה שנתן לגשם מן הצורות. ומן הגשם. כי הגשם הושם מקבל. כמו אלו תדמה אדם לקח שעוה. ויעשה ממנה צורות רבות. מצורות בעלי חיים והצמחים. ומה שאין נפש לו. כי הנה הרבוי יהיה באלו הצורות. מפני שני דברים. אחד מהם האומן אשר יחקה אותם. והאחר השעוה אשר תחוקה. ואולם המחקה הוא יחקה צורות רבות. ואולם השעוה בעבור שהוא אפשר לה לקבל צורות הרבות.

וכבר בארנו בספר החכמה הטבעית. עם אלו הדברים אשר זכרנו אותם. כי הצורה אי אפשר שתתהוה ר׳ ל׳ שתתחדש על דרך ההויה לבד. ולא המקבל אותה. כי העגול אי אפשר שיהיה בזהב מן הצורף לבד בעצמותה. ולא הזהב בעצמותו אפשר שיהיה מן הצורף. אבל יהיה הזהב זהב מהמחצב. ויהיה העגול מן הצורף. ואולם היות כל אחד משניהם ביחוד. הנה מי שאמר בו. הוציאהו מאמרו אל מה שאין תכלית לו. וזה כי הגשם המקבל אם התחדש על דרך ההויה. הנה הוא מן המבואר כי הויותו יהיה מגשם אחר מקבל. ויהיה הפסדו כאשר נפסד אל גשם אחר.

---

1 מה שיהיה (pr.) om. C: שיהיה—וזה (alt.) om AB et fortasse F 3 post המתהוה pr. add. C tamquam alteram interpretationem ההווה et post המת׳ alt. ההוא [l. ההוה ut A, loco המתהוה] ובפועל CD: בפועל A הוא AC: זה הוא הוא D, cf. supra p. 4, 29; אלא שהוא = إلّا أنّه: post שהוא add. C הוא 4 שיהיה AD: om. C; שיקרה D: שקרה BC: שיהיה A 7 (מ)כל om. A היה] יתהוה D 8 וכן BCF והסוס A 9 בשרש AC: om. DF 10 הרבוי AC: om. D; F? 12 הרבוי—אינו (13) om. A 17 ויחוקהו C: ויצרפהו ABD 21 אלו BD: שתדמה AC 23 יחקה—האומן CF: הצורף אשר יצרוף ABD 24 המחקה ,תחוקה, יחקה C: יצרף ,הצורף, תצורף ABD 26 עם om. A: על D הצורה] הצורות CD male et 27 שיהיו C: שתהיו D, שיתחדשו C: שתתחדש בה D צורת העגול AC[2]; observa בעצמותה 28 בזהב ABD: בהם C; fort. cum F delendum 29 הצורף AC: המצורף B: om. F.

מכל ההפכים. אבל מן ההפכים המתדמים הקרובים. וזה כי הלבן יהיה. ממה שאינו לבן. ולא מכל מה שאינו לבן. כי לא יהיה מן הקול והקול אינו לבן. אבל אמנם יהיה מן השחור או מן האדום או מזולתם. ממה שהוא ממינם מן המראים. ובארנו כי יתחייב בהכרח שיהיה תחת שני אלו ההפכים. נושא אחד שלישי. וזה כי אחד משני ההפכים לא ישא האחר. אבל אשר ישא שניהם. הוא הטבע. אשר יפשיט אחד משני ההפכים ויקבל האחר. וכבר מנינו שם עם מה שספרנו ממיני השנויים. כמה הם בזה העצם. וזכרנו שהם ארבעה. ושהשנוי אשר יהיה בגדר הדבר אשר בו יודע מה הוא. כמו שיהיה אדם מזולת אדם. ומים מזולת מים אבל מאויר. הנה זה השנוי הוא אשר נקראהו פעם הויה ופעם הפסד. ושהשנוי השני יהיה בענין ויקרא השתנות. והשלישי יהיה בשעור. ויקרא גדול פעם. וחסרון פעם. והרביעי יהיה במקום והוא ההעתק ממקום למקום. וזה השנוי האחרון הרביעי מן השנויים אשר זכרנו. לא נשים הגרמים השמימיים נמנעים ממנו. כי הנה יהיו מתנועעים הם גם כן. ממקום אל מקום. ומן ההפכים מפנים מה אל ההפכים. כי הנה ימצא במקומות גם כן מין מן ההפוך על צד ההתנגדות. כמו התנועה בהם לפנים ולאחור. ולא תמלט משני אלו הצדדין תנועה מן התנועות אשר יהיו במקום. ולא יספיק בזה השנוי גם כן בשני ההפכים. אבל יצטרך בו. כמו שיצטרך בשאר השנויים. אל גשם מונח תחת שני ההפכים. עד שיתנועע מאחד מהם אל האחר. אבל כי זה הגשם השמימי. זולת הגשם המונח לדברים אשר יתהוו ויפסדו. וזה כי הגשם המונח לדברים אשר יתהוו ויפסדו ישתנה בכללו. ואולם הגשם השמימי אמנם ישתנה במצב לבד. ואולם כל הדברים אשר בהם עמידת טבעו וטבע כל אחד מחלקיו הם דברים בלתי משתנים ובלתי מתנועעים. ובו דמיון. ואם הוא קטן. במה שהוא בכח ומה שהוא בפעל. וזה כי חלקיו יהיו בכח במקום מן המקומות תחלה. ואחר ישובו בו בפועל. וזה גם כן דבר כולל לכל העצמים המוחשים. ר״ל היציאה ממה שהוא בכח אל מה שהוא בפועל. כמו יציאת הלבן בכח אל הלבן בפועל. ויציאת מה שהוא בכח שתי אמות. אל מה שיהיה בפועל שתי אמות. ויציאת מה שהוא סקראט בכח. אל מה שהוא סקראט בפועל. כי הזרע אשר היה ממנו סקראט. כבר היה בכח סקראט. והספק המפורסם אשר היו מספקים כל הטבעיים. איך יהיה הדבר הנמצא ממה שאינו נמצא. מזה המקום יסור. וזה כי הדבר אשר יהיה. לא יהיה ממה שאינו נמצא במוחלט. אבל יהיה ממה שאינו נמצא מפנים ונמצא מפנים. וזה כי הדבר אשר יהיה ממנו מה שיהיה. הוא בכח אותו הדבר אשר יהיה. ושאינו הוא בפועל. וכל הדברים אשר ישתנו. לא ימלט משיהיה המקבל לאותו השנוי. גשם מן הגשמים. עד שהעצמים המתמידים. אשר לא יקבלו ההויה וההפסד. בעבור שהם משתנים במקום. לא יהיה להם המלט מגשם.

אבל כי מה שאינו נמצא על שלשה מינים. אחד מהם שיהיה בלתי נמצא כלל. ואחד ההעדר המונח מול הדבר המתהוה. והשלישי מה שהוא בכח. והנה על שני

---

2 אינו] לא יהיה A falso 3 ממינם BF: מינם C: דומה להם AD 6 עם] על A 9 בענין] באיכות ס״א וכבר בארנו בספר . . עם מה . . כי C: cf. initium cap. 3 ממיני] מיני C in m. 12 מפנים] מפכים C? 13 כמו התנועה AD: בתנועה BC; l. כתנועה בהם om. A 15 בו om. C 16 מונח] נושא B כי om BD 17 המונח om. B 18 ויפסדו—לדברים om. C אמנם om. BC 19 כל אחד om. A 21 ישובו] יהיו B: יהיה D 22 העצמים] הגשמים B 23 שיהיה BCD: שהוא A 27 post אבל add. A אמנם 28 ונמצא מפנים om. A et C[1] 29 ושאינו om. AF: ואין BD משיהיה BC: מהיות AD 32 ad נמצא add. B secunda manu in margine verba Aristotelis: ולאדם שיספר מאמר מן איזה בלתי נמצא תהיה ההוויה יורת שהבלתי נמצא יאמר על שלשה פנים ואם היה בכח

אחרת ויתקשה. ואלו השנים ר״ל שני עצמים מן העצמים השלשה אשר לא יצא מהם דבר מן העצמים. ואולם העצם השלישי הוא עצם בלתי מתנועע נצחי מתמיד. לא יקבל דבר כלל מן השנוי. לא ממה שיקבלוהו הגשמים אשר בארץ מן הצמחים ובעלי חיים עד שיצאו מטבעם כלל אל שיפסדו. ולא מן השנוי אשר יהיה במקום והוא אשר בו לבד. ישתתפו אלו הגשמים. עם אותם הגשמים השמימיים. וזה כי עצם הגשמים השמימיים היה נמנע שיהיה בעתים המתחלפים בענינים מתחלפים. ולא ימנע שיהיה בעתים המתחלפים במקומות מתחלפים. ועל זה הוא נבנה ענין הטבע. ואולם העצם אשר הוא בלתי מתנועע ולא יתערב בו דבר מן הגשמות הוא היוצא מכל שנוי. ולכן נאמר בזה העצם שהוא נפרד מן העצם המוחש ולא נאמר שהוא נפרד ממנו במקום. וזה כי הוא מן השקר שיפרד מן המקום. העצם אשר אין מקום לו כלל. ולא יקיפוהו תכליות הגשם. כמו שיקיפו כל הדברים אשר במקום. אבל אנחנו כאשר אמרנו כי זה העצם. נפרד מן העצם המוחש. אמנם נודה. על חלוף מה שבין שני העצמים. וזה כי אנחנו מפני שדימינו אחד משני העצמים בלתי מתנועע. ולא משתנה כלל. ולא יקבל בשום פנים דבר מן השנוי. לא מזולתו ולא מעצמו. ומצאנו כל אלה הדברים אשר הם מן העצם המוחש. פעם יהיו בענין אחד. ופעם יהיו בענין אחר. היה מן היושר שנחשוב. כי אותו העצם המושכל. נפרד מן העצם המוחש. עד שלא ימצא בינו ובינו שתוף. לא בטבע. ולא בחדוש מן החדושים. וכונתינו בזה המאמר. אמנם הוא הדבור בזה העצם הראשון. אשר לא יתנועע. ושנספר כל מה שחשבו בו מי שהיה לפנינו — ואשר חשבוהו האנשים ההם. כי קצתם חלק זה העצם הראשון אל שני חלקים. וקצתם שם אותו טבע אחד. ואולם אשר חלקוהו. הם אשר אמרו כי הצורות והמרחקים הלמודיים הם עצמים קודם העצמיים המוחשים. ושהם התחלותם. ואולם אשר שמו העצם המושכל אחד. הם אשר חשבו כי המרחקים הלמודיים הם העצמים והניחו ענין הצורה. ואולם העצם המורגש. הנה הוא מצטרך בו אל החכמה הטבעית. כי העצם ההוא בכללו לא ימלט מתנועה. ואולם זה העצם מן הדומה שהוא יצטרך אל חכמה יותר נכבדת. מן החכמה הטבעית. וזה כי אין בין שני העצמים שתוף בדבר מן הדברים כלל ולא בחדוש מן החדושים. לא במקום ולא בגדול ולא בחסרון. ואין להם גם כן התחלה אחת ממנה התחדשו. אבל הראשון אין לו התחלה כלל. והשני אמנם התחלתו העצם הראשון. ולא יודעו בסברא אחד כי היה אחד מהם מוחש והאחר מושכל. והעצם אשר לא יקבל השנוי ולא יתנועע. ראשון בטבע לעצם המשתנה הרץ. כמו שירוץ הדבר הנגר. ואולם אנחנו בעבור שרוב מה שיהיה בנו. מוגבל מן העצם המורגש. הלכנו לדבר בו תחלה להתיחסו אלינו והדמותו בנו.

וכבר דברנו בו דבור מופלג בספר החכמה הטבעית. וביארנו כי כל עצם מוחש. לא ימלט מהיותו משתנה. וששנויו יהיה מן ההפכים. ולא יהיה דבר מן השנויים

---

1 ר״ל om. BCF   העצמים—אשר (2)] id est *aliae non existunt*   2 מתמיד] מתמים C?
4 עד שיצאו] אשר הם יצאו C   כלל ADF: om. BC   אל] או D; F?   6 היה] הושם BC
המתחלפים] A semper sine art.   ימנע] היה נמנע AD   7 הוא BC: om. AD
8 ante הוא (alt.) add. A הנה: D add. הוא (alt.)   10 מן המקום] במקום A   13 מפני—אחד]
C in t. בעבור שד׳ אשר: in m. ס׳ א׳ כאשר ד׳ אחד (= وذلك انّا لمّا وصفنا)   (14) מעצמו—ולא
om. A   18 הראשון om. C   לא om. B   19 חשבוהו] חשבו AD   21 שמו
codd. F; at.. הוא חשב codd.   22 והניחו F; C²: והכחות ABD!   24 ימלט] ימנע C
25 מן הדברים om. A   26 כן—להם] לשניהם C   28 אחד] אחת ACD   30 שיהיה בנו]
שהיה לנו C   הלכנו] בחרנו AD   33 post ההפכים add. BC אל ההפכים

הסוגים הנשארים. לא שהעצם המוחש יהיה אפשר בו בשום ענין שיהיה מופשט מן המקרים. אבל העצם האחד בעינו. ימצא קיים. ולא יתקיימו מקרים אחדים בעינם. אבל ילכו ויבאו זה בעקב זה. ויתחדשו קצתם. ויבטלו קצתם. כמו השעורים. והענינים. והפעולות. וההתפעלות. והמקומות. והזמנים ומה שדומה לזה מן הסוגים. והתחלת כל אלו הסוגים ויסודם ושתותיהם הוא העצם.

והנה יעידו הקודמים על אמתת מאמרינו זה. וזה שהם כאשר כוונו לבקש התחלת הדברים הנמצאים ויסודיהם ושתותיהם. כוונו בבקשה להתחלות העצם וראשיותיו. ולא יכונו כוונת התחלות הענינים. או התחלות השעורים. או התחלות זולת זה ממה שדומה לו. הנה כבר התבאר מזה המקום ההפרש בין שתי החקירות ר׳ ל׳ החקירה מסוגי הדברים הנמצאים כמה הם. והחקירה מהתחלות הדברים הנמצאים כמה הם. כי ההתחלות אמנם הם לעצם לבד. וכל אחד מן העצמים אמנם תבוקש התחלתו על שהוא אחד במספר לבד. ואולם הסוגים אמנם עמדו במחשבה. מהגעת מה שהתקבץ בה. מדברים נפרדים. כל אחד מהם כמו האחר. אלא כי האנשים היום להתעסקם בחכמת ההגיון. ישימו הדברים הכוללים. יותר ראוים שיהיו עצמים מן הדברים הנפרדים. עד כאלו הם ישימו הדברים הכוללים. התחלות לדברים הנפרדים. וזה שהם ישימו האדם הכללי. התחלה לסקראט ואפלטון. והסוס הכולל. התחלה לזה הסוס וזה הסוס. ואולם מי שהיה לפנים. היה נמשך אחר החושים. כי הפילוסופיא בזמניהם היתה קרובת הזמן במציאות. והיו משימים הדברים הנפרדים. יותר ראוים להתחלות העצם. ובעבור ששמו הארץ והאש והמים והאויר התחלות העצם. לא היו משימים הארץ הכוללת והאש הכוללת ולא הנשארים הכוללים. יסודי הדברים הנמצאים. אבל לא ישימו הגשם הכולל. הוא היסוד לאש הזאת והארץ הזאת והמים האלו והאויר הזה. וכבר הקדמנו העיון פעמים בענין אלו אי זה משתי הכתות מהם מאמרם יותר ישר. אם אשר ישימו הדברים הכוללים יותר קודמים במציאות. או אשר ישימו הדברים הנפרדים. וכאשר ניטיב לעיין במה שכונו אותו הנה לא ימנע מונע מן החקירה על זה. ואולם כבר הזכרנו הזכרה מפלגת כי הוא ראוי בהכרח. על מי שיבקש התחלות הדברים הנמצאים. שיבקש התחלות העצם.

והעצמים כלם שלשה. אבל כי שנים מהם יסכימו עליהם כל האנשים. וזה כי הם מורגשים נופלים תחת חוש הראות. אחד מהם מתמיד ההשארות על ענינו והאחר ישתנה. אולם המתמיד ההשארות הוא עצם הגשמים השמימיים. ואולם המקבל הפסד הוא עצם מה שיהיה בארץ מן הצמחים ובעלי חיים. וזה העצם לבד. הוא העצם אשר היו יסודיו ושתותיו יבוקשו במאמרים הקודמים. וענינו מבואר שהוא מורכב מדברים רבים ר״ל מן האש ומן הארץ ושאר הארבעה. ומדברים אחרים יותר פשוטים מאלו. ויותר מעט מספר. או מדבר אחד על הפחות שבענינים. יתפשט פעם וירך. ויקוץ פעם

---

1 מופשט] ערום ABD 3 ילכו] יומרו COF 4 לזה] להם A 9 ההפרש] ההבדל C
12 עמדו] conicio עמדן 13 שהתקבץ] שהתחבר C (ادراك = הגעת) היום] ההם AB
14 שיהיו om. C עצמים] עצם C¹: בעצמים C² 15 הם—עד] ועוד שהם כאלו C
17 הפילוסופיא] הפילוסוף C¹: הפילוסופים C² 18 ובעבור] ומפני B: ומהם AD 19 משימים] שמים C
19, 20 והאש הכוללת om. C¹ הגשם] הדבר A 21 post העיון add. A הזה
22 איזה] אחד C מאמרם] מאמריהם C¹: ממאמריהם C² ישר om. B אם om. BC
23 ניטיב לעיין] ניטיב ל׳ D: נשיב ל׳ B: תיטיב ל׳ A: אנחנו נמאן CF omisso לעיין 24 ante כבר add. BCF עתה 28 post ענינו legunt CF והוא עצם הגשמים השמימיים והאחד ישתנה ואולם המקבל
31 היו om. AD 33 הפחות AF: הפשוט BC

המאמר הנרשם באות הלמד מהספר מה שאחר הטבע לארסטו. באור החכם תאמסטיוס:

אמר ארסטוטלים הנה הנמצא יאמר על מינים רבים. אבל אנחנו כאשר כוננו לבקשת התחלות הדבר הנמצא. אמנם נכון לבקשת התחלות העצם לבד. כי העצם יותר ראוי מכל הנמצאות בזה הענין. וזה כי הכל. מתאחד היה כהתאחדות האיברים בגוף האדם והחלקים בגוף הצומח. או היתה הרכבתו מדברים ימששו קצתם את קצתם כהרכבת הבית והספינה. או היה חבורו מדברים מפוזרים. כחבור החיל והמדינה. הנה ראש חלקיו כלם הוא העצם. ומקומו מן הכל. מקום הלב מכלל גוף החי. ואם לא יהיה ישרו על מין מאלו המינין. אבל כמו שימצא האחד במספר תחלה. ואחר כן השנים. ואחר כן השלשה. או כמו שימצא בתמונות ישרות הקוים. המשלש ראשון. ועוד אחריו המרובע. הנה העצם על זה הדמיון. ימצא תחלה. עוד אחריו הענין והשעור. ושאר מה שדומה לזה. מפני כי מציאות העצם קודם למציאות כל מה שימשוך אחריו. כמו שיקדם האחד שאר המספרים. ויקדם המשלש שאר התמונות. וזה כי לא יתוארו כל הסוגים במציאות על דמיון אחד. אבל היותר ראוי מהם בזה העצם. ואולם שאר הדברים. אמנם יתוארו במציאות. להמצאם בעצם. כי הם אם שעורים לו. או ענינים. או תנועות. או זולת זה ממה שדומה לו. וחלקם במציאות. אמנם הוא בסמיכותם אל העצם. ואנחנו אם נתאר שאר הסוגים במלות. אשר יורו על המציאות. הנה אין זה פלא. כי אנחנו אמנם נפיל המלות ההם על העצם. דמיון זה אנחנו נאמר. זה העץ הוא לבן. הנה אמרנו הוא לבן. מן המלות אשר יורו על המציאות. ולא נפיל זאת המלה על הלובן מן העץ. אבל על העץ בעינו. ועל זה הדמיון הנה נפיל דומה לאלו המלות. על מה שנשלול אותו מן המקרים. כל שכן על מה שנקיימהו. וזה כי אנחנו נפילם על מה שאינו לבן דרך משל. ונאמר זה אינו לבן. ועל מה שאינו ישר. ונאמר זה אינו ישר. כמו שאנחנו כאשר אמרנו זה העץ אינו ישר. אמנם נפיל אמרנו אינו על העץ בעינו. כמו כן כאשר אמרנו שזה העץ הוא ישר. אמנם נפיל זאת המלה כלו' הוא על העץ. כי הוא בלתי אפ׳שר שנפריד דבר מן המקרים מהעצם במחשבה. כל שכן בענין. כמו שאפשר לנו שנפריד העצם מכל

---

3 ante אבל add. כמו שספרנו C 6 את קצתם] קצת AC 7 post מדברים add. נבדלים CFO
10 שימצא om. A 11 הדמיון] המשל COB 12, 13 על שאר A ut arab. تقدم على
15 הם] היו BC ממה] מה C et om. לו 16 הוא] הם A ואם] אם B more arab.;
BCO add. היינו 20 הדמיון] המשל C אותו om. C. 21 ante וזה add. C in m.:
ס״א כי אנו כאשר נאמר באינו או בהוא אמנם הוא על העץ או הדבר הרמוז אליו אי זה שיהיה לא על
המקרה אשר הוא בו 23 העין—בעינו (24) om. C 24 (בלתי) הוא] היה BC 25 בענין]
fort. cum CO legendum בעינן

באור תאמסטיוס

על מאמר הנרשם באות הלמ״ד

מספר מה שאחר הטבע לארסטו

העתיקו מלשון קדר אל שפת עבר

החכם ר׳ משה אבן תבון

ועתה הוציאו לאור על פי ארבעה עדים

שמואל לנדויער

ברלין

גיורג ריימר

1903.